

ЛІМ

Літаратура і мастацтва

Газета творчай інтэлігенцыі Беларусі

№25 (5081) 10 ліпеня 2020 г.

ISSN 0024-4686

16+

Творчае
крэда —
шчырасць
стар. 5

Сціпласць,
наватарства,
патрыятызм
стар. 10

Калі кніга
вырашае
лёс
стар. 14

Даўжынёй у паўстагоддзя

Петруся Броўку і Пятра Глебку шмат што яднала: абодва былі студэнтамі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, вучыліся на педагагічным факультэце на літаратурна-лінгвістычным аддзяленні, мелі падобны літаратурны досвед (Броўка ўваходзіў у арганізацыю «Маладняк», а Глебка займаў пасаду адказнага сакратара часопіса «Узвышша»), потым — агульны досвед няпростай стратэгіі ўратавання ў 1930-х, калі набіралі хаду судовыя працэсы, усё больш разгортваліся рэпрэсіі...

Дні нараджэння святкавалі побач: 25 чэрвеня і 6 ліпеня адпаведна, нават у прозвішчах аднолькавыя колькасць складоў, націск і канчаткі. Або два — Пятры.

Яны нават знешне ў чымсьці былі падобныя: сухія, падцягнутыя, аднолькава высокія постаці, авальныя твары... Як потым згадваў Пятрусь Броўка ў артыкуле пра сябра «Незабыўны паэт і чалавек», іх і блыталі часта: «І мяне, і яго звалі то Броўкам, то Глебкам».

Згадвае Броўка і ўвогуле смешны выпадак: каля тыдня Глебка выступаў на вечарах у Віцебскай вобласці, а ў газетах надрукавалі, што з вялікім поспехам выступаў Броўка. Таму, калі Броўка ўпершыню даў у друк верш, каб адрознівацца ад больш вядомага на той час сябра, падпісаў замест «Пятро» — «Пятрусь».

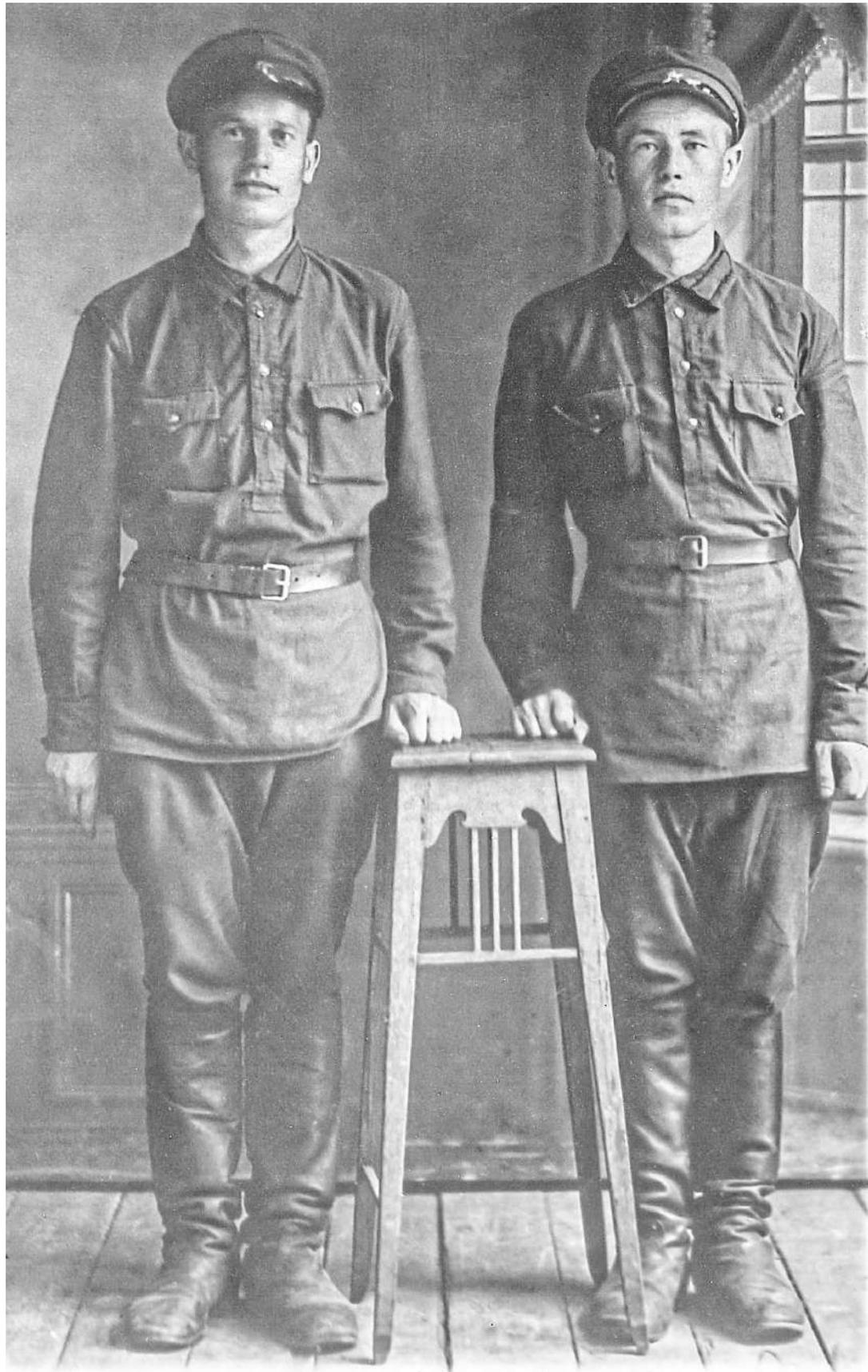
Паэты пастаянна дзяліліся адзін з адным творчымі здабыткамі, а аднойчы нават давялося спаваць у адным хоры. Каб напісаць цыкл песень для вартавых мяжы, Броўка і Глебка некаторы час жылі ў пагранатрадзе ў Цімкавічах. А каб выконваць гэтыя песні, па прапанове кампазітара Ісака Любана са штабстаў атрада быў створаны хор. Да ўдзелу ў ім запрасілі і паэтаў. Броўка вагаўся, а Глебка рашуча заявіў:

— Петрусёк, калі трэба, дык трэба!..

Любілі сябры і пажартаваць адзін з адным. У архіве Глебкі захаваліся лісты ад Броўкі, якія немагчыма чытаць без усмешкі: «Нонік, Нонік! Гад ты недапечаны! Чакаў, чакаў і не дачакаўся... Хай табе на пахмелле галава баліць аж да Менску, а прыедзеш туды, будзе балець не толькі ад гарэлки. Зачырванее і шчочка. Чакай-жа!!! Пятрусь. Запляціў за цябе 75 руб., бо цябе выкінулі б як цюцьку!»

Сяброўства яны захавалі на ўсё жыццё...

Фота прадастаўлена Беларускай дзяржаўнай архівам-музеем літаратуры і мастацтва.

Пятрусь Броўка і Пятро Глебка ў 7-й Самарскай кавалерыйскай дывізіі ў Ждановічах. 1932 г.

Працяг тэмы на стар. 4 ►

ISSN 0024-4686

9 770024 468001 2 0025

«ЛіМ»-акцэнт

Дзяржава. Пакуль людзі прыходзяць да мема-дрыялаў і абеліскай ваіны, яны будуць абаронены ад бур і нягод. Прэзідэнт Рэспублікі Беларусь Аляксандр Лукашэнка падкрэсліў гэта падчас цырымоніі ўскладання кветак на плошчы Перамогі з нагоды Дня Незалежнасці. Аляксандр Лукашэнка адзначыў, што 3 ліпеня — дзень сімвалічны. На яго думку, усё жыццё чалавека і тым больш дзяржавы створана з сімвалаў. «Гэта вялікі сімвалізм, які сёння мы назіраем па ўсёй краіне. Тут у гэтай тысячнай калоне разам са старымі, ветэранамі, пакаленнем пасляваенных гадоў наша моладзь. І гэта галоўны сімвал сённяшняга дня», — адзначыў Прэзідэнт. Кіраўнік дзяржавы заклікаў грамадзян, дзе б яны ні былі: у невялікай вёсцы, маленькім гарадку, абласных цэнтрах або сталіцы Беларусі — заўсёды спыняцца каля маленькіх помнікаў і велічных абеліскаў. «Мы сваімі дзеяннямі, учынкамі павінны даказаць, што Беларусь памятае!» — падкрэсліў Аляксандр Лукашэнка.

Узнагароды. Напярэдадні Дня Незалежнасці Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка ўручыў дзяржаўныя ўзнагароды. «Гледзячы на вас, я адчуваю гонар і самую глыбокую ўдзячнасць», — падкрэсліў кіраўнік дзяржавы падчас цырымоніі ўзнагароджання. «Вы — людзі, якія фарміруюць меркаванні і павінны гэта рабіць дзеля нашай зямлі, нашай краіны», — выказаў перакананасць Аляксандр Лукашэнка. У ліку ўзнагароджаных — дырэктар ВРУП «Мастацкая літаратура» Аляксандр Бадак, які адзначаны ордэнам Францыска Скарыны за шматгадовую плённую працу, заслугі ў кнігавыдавецкай сферы.

Віншаванне. Прэзідэнт Беларусі павіншаваў народнага артыста Расіі Канстанціна Райкіна з юбілеем. «Сваім яркім талентам, запамінальнымі характарнымі ролямі ў кіно і на тэатральнай сцэне вы па праве заслужылі ўсенародную любоў», — гаворыцца ў віншаванні. «Няхай ваша шматгранная творчасць і ў далейшым доўжыць публіцы радысць і натхненне, садзейнічае ўмацаванню культурных сувязей паміж нашымі народамі», — падкрэсліў кіраўнік дзяржавы.

Дата. З нагоды дня нараджэння Янкі Купалы ў парку імя паэта адбылася цырымонія ўскладання кветак да помніка Песняру, паведамліў музей. Пасля гасці і сябры музея накіраваліся ў Лагойскі раён у філіял музея «Акопы», каб прыняць удзел у пасадцы саджанцаў бэзу «Паўлінка». У сумеснай акцыі Дзяржаўнага літаратурнага музея Янкі Купалы, Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы і Цэнтральнага батанічнага сада Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі ўзялі ўдзел дырэктар Дзяржаўнага літаратурнага музея Янкі Купалы Алена Ляшчова, генеральны дырэктар Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы Павел Латушка, народны артыст Беларусі Аляксандр Падабед, актрысы Купалаўскага тэатра Юлія Шпілеўская і Марта Голубева, пісьменнік Анатоль Бутэвіч.

Рэгіёны. Персанальная выстаўка жывапісу «Краявіды роднага Палесся» мастака Міхаіла Пранішнікава пачала працаваць у карціннай галерэі Г. Х. Вашчанкі ў Гомелі, паведамліла БелТА. У экспазіцыі прадстаўлена амаль 40 работ майстра. Яны былі створаны ў перыяд з сярэдзіны 1990-х да 2020 года. Назвы карцін часта перадаюць іх сюжэт: «Вечар», «Раніца. Купальшчыца», «Ускраіна Чыркавіч», «Поўдзень», «Пастушка». Большасць палотнаў напісана ў найлепшых класічных традыцыях рэалістычнага жывапісу.

Тым часам у Віцебску ў Музеі гісторыі прыватнага калекцыянера адкрылася выстаўка «Музей праса», паведамліла ў ўстаноўе. Гэта сумесны выставачны праект УП «Мінгардаведка» і Музея гісторыі прыватнага калекцыянера. Калекцыя Мінскага музея ўпершыню экспануецца ў абласным цэнтры. Гасцям пакажуць больш чым 150 эксклюзіўных прасцаў. Гэта прасы суцэльналітыя, прасы на вуглях, на спірце, на пары і газе, а таксама электрычныя.

Анонс. Інстытут філасофіі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі 19—20 лістапада праводзіць V Міжнародную навуковую канферэнцыю «Інтэлектуальная культура Беларусі: духоўна-маральныя традыцыі і тэндэнцыі інавацыйнага развіцця». Канферэнцыя працягвае традыцыю штогадовых навукова-практычных форумуў у сценах Інстытута філасофіі НАН Беларусі, прымеркаваных да Сусветнага дня філасофіі ЮНЕСКА і прысвечаных папулярнасці інтэлектуальнай культуры Беларусі — еўрапейскай дзяржавы з тысячагадовай культурнай традыцыяй. У рамках канферэнцыі будуць арганізаваны пленарнае і секцыйныя пасяджэнні, круглыя сталы, дзе чакаецца прадметны дыялог прадстаўнікоў навуковай супольнасці, адукацыі, працаўнікоў органаў дзяржаўнай улады і кіравання. Арганізатары запрашаюць да працы ў межах канферэнцыі навукоўцаў, выкладчыкаў, спецыялістаў, аспірантаў з Беларусі, а таксама іншых рэгіёнаў свету.

Афіцыйны падзеі ад Інесы ПЕТРУСЕВІЧ

у Саюзе пісьменнікаў Беларусі

Падведзены вынікі

14-га абласнога конкурсу чытальнікаў «Захаваем свет разам!»

Творчае спаборніцтва было прысвечана 75-годдзю Перамогі і 100-годдзю народнага пісьменніка Беларусі Андрэя Макаёнка. Сёлетня ў трох этапах папулярнага на Гомельшчыне конкурсу — школьным, раённым і абласным — бралі ўдзел звыш 1450 вучняў. У сувязі з пандэміяй абласны этап арганізатары правялі ў анлайн-рэжыме: праслухалі 28 відэазапісаў, зробленых уладальнікамі першых месцаў раённых этапаў.

Гран-пры заваявала выпускніца жлобінскай гімназіі № 8 імя В. І. Казлова Маргарыта

Сметанчук, а 1-е месца прысуджана Елізавета Свірыдавай, навучэнцы Цэнтра творчасці дзяцей і моладзі г. Гомель, і Кацярыне Краўчанцы, вучаніцы 6 класа ДУА «Чамярыйскі дзіцячы сад-сярэдняя школа» Брагінскага раёна. Савет Гомельскага абласнога аддзялення СПБ адзначыў і 15 юных чытальнікаў, якія атрымаюць дыпламы і кніжныя падарункі падчас правядзення II адкрытага фестывалю-свята літаратуры, культуры, мастацтва і народных традыцый «На зямлі Кірылы Тураўскага».

Улад ПРЫАЗЁРНЫ

Кніга для моладзі

прыдзецца даспадобы і іншым чытачам, упэўнены перакладчык

Пашыраецца і пастаянна развіваецца творчае супрацоўніцтва літаратараў Гомельскага абласнога аддзялення СПБ з пісьменнікамі розных рэгіёнаў Расіі, Украіны і іншых краін. Усё часцей ладзяцца сумесныя мерапрыемствы, выдаюцца кнігі і альманахі з узаемаперакладамі.

Вось і яшчэ адна падзея: новую кнігу маскоўскай пісьменніцы Святланы Савіцкай пераклаў на беларускую мову Міхась Сліва. Як паведаміў перакладчык, гэта будзе зборнік апавяданняў. Арыгінальныя сюжэты, яркія, запамінальныя вобразы герояў узрушылі, не пакінулі раўнадушным. Спадзяёмся, што з гэтымі цікавымі творами пазнаёмліся і нашы чытачы. Кніга адрасавана моладзі, але, упэўнены, прыдзецца даспадобы і сталым людзям, бо ў ёй праўдзіва і займальна паказана жыццё, шчырыя пачуцці.

Улад ПРЫАЗЁРНЫ

Слова за чытачом

Сталі вядомы вынікі галоўнага літаратурнага спаборніцтва Гродзенскай вобласці — III абласнога конкурсу рукапісаў імя Цёткі.

Як высветлілася, гэта не адзінае ў Беларусі творчае спаборніцтва, якое носіць імя паэтэсы-дэмакраткі са Шчучыншчыны Алаізы Пашкевіч. Адметнасць Гродзенскага — у яго назве, бо гэта конкурс рукапісаў, які дапамагае не толькі адкрываць новыя імёны, але і садзейнічае выданню новых кніг. Прэмія ў 100 базавых велічынь кожнаму аўтару прадстаўляе менавіта такую магчымасць. Істотнае адрозненне трэцяга конкурсу ад папярэдніх — у большай колькасці намінацый. Арганізатар — Гродзенскі абласны выканаўчы камітэт.

Усяго на разгляд журы было паддзена 65 работ па сямі намінацыях: «Паэзія», «Проза», «Дзіцячая літаратура», «Публіцыстыка і краязнаўства», «Драмабургія», «Літаратуразнаўства і крытыка», «Адкрыццё года». Калі ў большасці намінацый паўдзельнічалі па некалькі дзясяткаў рукапісаў, у намінацыі «Драмабургія» быў паддзены толькі адзін твор. У намінацыі «Літаратуразнаўства і крытыка» конкурс таксама не адбыўся з-за недахопу заявак.

У намінацыі «Паэзія» пераможцай стала Людміла Кебіч з рукапісам зборніка паэзіі «Трылеты, тэрыны, рандэлі». Сярод прызіаў найлепшым названы Пётр Сямінскі з рукапісам дэтэктыўнай аповесці «Эцюд пра бурштынавага камарыка». У намінацыі «Дзіцячая

літаратура» перамагла Ганна Скаржынская-Савіцкая з рукапісамі дзвюх кніг: «Сёма і Адзінка» і «А ў нас зорны час». Ніна Рыбкік вызначылася ў намінацыі «Публіцыстыка і краязнаўства» з рукапісам кнігі «Кожны стрэчны нам — настаўнік». Андрэй Татур перамог у намінацыі «Адкрыццё года» з рукапісам зборніка вершаў і песень «Ключ ад усіх дзвярэй».

Такім чынам, чарговы раз рэалізаваны ўнікальны літаратурны праект, мэты якога — папулярнасць дзейнасці пісьменнікаў Гродзенскай вобласці, стымуляванне стварэння высокамастацкіх твораў, выяўленне таленавітых аўтараў, адкрыццё новых імёнаў у літаратуры, павышэнне статусу пісьменніка ў грамадстве.

Дзмітрый РАДЗІВОНЧЫК

фестывалі

Па дарозе ў Александрыю

Турыстычны маршрут «Купальскае каліца», «Александрыйскі кірмаш», «Свята кнігі» — гэтымі і іншымі цікавосткамі абяцае запомніцца рэспубліканскае свята «Александрыя збірае сяброў», якое пройдзе 11—12 ліпеня. Ужо адзінаццаты раз Купалле будуць адзначаць у аграгарадку Александрыя на Магілёўшчыне. Падрабязнасцямі падрыхтоўкі і правядзення свята падзяліліся ўдзельнікі тэматычнай прэс-канферэнцыі, якая прайшла ў прэс-цэнтры Дома прэсы.

Як адзначыў намеснік старшыні Магілёўскага абласнога выканаўчага камітэта Валерый Малашка, усе імпрэзы пройдуць з улікам неабходнага дыстанцыравання. Звычайная схема свята істотна змянілася: павялічыцца колькасць гандлёвых пляцовак, на ўваходзе будзе арганізаваны медыцынскі пост, удасканальваюцца і маршруты руху транспарту. Так, да Купальскага свята прадпрыемства «Магілёўаблтуррыст» распрацавала спецыяльны турыстычны маршрут «Купальскае каліца». Гасцям прапануецца знаёмства з горадам Шкловам, а таксама пешаходная экскурсія па аграгарадку Александрыя. Цікавыя пункты на маршруце — Шклоўская ратуша і школа-музей Прэзідэнта Беларусі. Між тым пасля экскурсій і прагулак турыстаў чакаюць майстар-класы па пляценні вяноў, пошук папараць-кветкі, народныя гуляны і нацыянальныя танцы.

Арганізатары расказалі і пра тэматычныя пляцоўкі, канцэрты, конкурсы, якія будуць ладзіцца на працягу двух дзён. У вялікай праграме фестывалю значнае месца займае традыцыйны «Александрыйскі кірмаш». Удзел возьмуць не толькі прадстаўнікі ўсіх рэгіёнаў краіны, але і народныя майстры з Украіны, Расіі і Літвы. Асаблівасцю сёлетняга кірмашу стане дэманстрацыя нацыянальнага касцюма. Плануецца «Свята кнігі», дзе пройдуць прэзентацыі будучых сустрэч Дня беларускага пісьменства ў Бялынічах, а таксама «Свята цырка», якое будзе складацца з выступленняў цырка-шапіто, эстрадна-цыркавых паказаў і шоу розных цыркавых жанраў побач з шатром. У суботу ж наведвальнікі атрымаюць магчымасць зазірнуць на дзіцячую дыскатэку «Святочны дэнс». На ёй выступяць дзіцячыя творчыя гурты Магілёўшчыны, а таксама ўдзельнікі тэлешоу «Голос. Дети» з Магілёўскай

Фота з сайту MogilevNEWS.by

Падчас святкавання ў 2018 годзе.

вобласці. Між тым запланавана выступленне аркестра народных інструментаў імя народнага артыста Беларусі Леаніда Іванова і артыстаў Магілёўскай абласной філармоніі.

Аматараў гісторыі зацікавіць экспазіцыя «Калідор эпох». На маладзёжнай пляцоўцы будуць арганізаваны прэзентацыі побыту розных часоў: сярэдзіны XIX, канца XX і XXI стагоддзя. Жадаючы змогуць не толькі пазнаёміцца з выстаўкай, але і паўдзельнічаць у майстар-класах па распілоўцы дроў, пляценні кошыкаў, швейным майстэрстве.

Але галоўны падзеі свята — урачыстая цырымонія адкрыцця і гала-канцэрт «Мая Александрыя». На адной сцэне з'явіцца артысты розных пакаленняў: Анатоль Ярмоленка, Іна Афанасьева, Алёна Ланская, група «Aura» і іншыя. Чакаюць і гасцей, сярод якіх — народная артыстка Украіны Ірына Білык і заслужаны артыст Расіі Дзяснін Майданаў. У незвычайным амплуа выступяць вядучыя тэлеканала «АНТ», якія таксама будуць выконваць музычныя творы. Народны артыст Беларусі Уладзімір Гасцюхін стане вядучым гала-канцэрта «Мая Александрыя». Як расказала начальнік галоўнага ўпраўлення дзяржаўных спецыяльных культурных мерапрыемстваў і прафесійнага мастацтва Міністэрства культуры Беларусі Ірына Дрыга, лёс простага беларуса, яго жыццёвы шлях стануць галоўнымі тэмамі святочнага прадстаўлення. Прагучаць як вядомыя хіты ў новых аранжыроўках, так і спецыяльна напісаныя для гала-канцэрта тэмы. Фінальнай стане песня «Мая Александрыя».

Яўгенія ШЫЦЬКА

падпіска

«ЛіМ» — па пошце, у інтэрнэце

Паважаныя чытачы, працягваецца падпіска на газету творчай інтэлігенцыі «Літаратура і мастацтва».

Падпісацца на наш штотыднёвік можна ў любым аддзяленні сувязі РУП «Белпошта» ці самастойна аформіць інтэрнэт-падпіску на сайце Выдавецкага дома «Звязда» ў раздзеле «Падпіска» (ёсць падрабязная інструкцыя).

Праз аддзяленні сувязі можна аформіць падпіску на абаненцкую скрыню, а таксама з дастаўкай дадому і ўручэннем з рук у рукі.

РУП «Белсаюздрук» ажыццяўляе прыём падпіскі ў кіёсках і «да запатрабавання».

А яшчэ — па інтэрнэце (з дапамогай пластыкавых электронных карткаў, электронных грошай) ці праз аўтаматызаваную сістэму Адзінай разлікова-інфармацыйнай прасторы (АРИП).

А чаму б не атрымаць свежы нумар напярэдадні выхаду папяровага варыянта? Для гэтага патрэбна толькі аформіць падпіску на PDF-версію газеты на сайце Выдавецкага дома «Звязда» ў раздзеле «Падпіска».

прэзентацыя

Здабыткі агульнай гісторыі

Новыя кнігі Уладзіміра Ліхадзедава былі прэзентаваны падчас урачыстага адкрыцця выстаўкі «Вайна і мір. Беларусь памятае. Вяртанне» ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі. Гэта трэці — завяршальны — этап маштабнага культурна-гістарычнага праекта, арганізаванага Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь пры падтрымцы Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь. Экспазіцыя прымеркавана да 75-годдзя Вялікай Перамогі.

— Пра гэтую выстаўку можна расказаць літаральна ў трох словах, — заўважыў намеснік міністра інфармацыі Беларусі Ігар Бузоўскі падчас цырымоніі адкрыцця. — Перш за ўсё яна пра Вялікую Перамогу, пра тое, як у перыяд ад 1812 да 1945 года загартоўвалася не сталь, а дух народа-пераможцы. Пра незалежнасць, якую сваёй працай, потым і крывёю здабылі нашы дзяды і прадзеды. І, нарэшце, пра папличніцтва, пра ўсіх бескарыслівых і самаадданных людзей, якія не дзеля грошай і славы, а па закліку сэрца робяць справу, што потым становіцца агульным здабыткам, агульнай гісторыяй. Выстаўка нібы падводзіць вынік гэтай каласальнай сумеснай працы.

У экспазіцыі прадстаўлены прадметы з асабістага збору краязнаўцы і калекцыянера, публіцыста, лаўрэата прэміі «За духоўнае адраджэнне» Уладзіміра Ліхадзедава, якія збіраліся не адно дзесяцігоддзе. Рукпісныя дакументы, карты, старадрукі, рэдкія кнігі, перыядычныя выданні — усё расказвае пра жыццё беларусаў у розныя гістарычныя перыяды, у часы мірнага жыцця і ліхалецця. Цэнтральную частку займаюць каля 30 кніг серыі «У пошуках страчанага» і іншых выданняў Уладзіміра Ліхадзедава, дзе змешчаны ўнікальныя дакументальныя матэрыялы, якія адлюстроўваюць гістарычнае мінулае беларускай зямлі ў перыяды вайны і міру з 1812 па 1945 г. Прэзентаваны таксама некалькі навінак: Выдавецкі дом «Звязда» прадставіў кнігі «Блокада» (пра

Фота БелТА.

Падчас адкрыцця выстаўкі.

беларусаў — жыхароў і абаронцаў — блакаднага Ленінграда) і «75 гадоў Перамогі ў Вялікай Айчыннай вайне». Важная частка апошняй — красамоўны аповед пра выгляд і становішча беларускіх мястэчак і гарадоў да вайны, падчас і пасля яе. У ліку новых выданняў — «Беларусь шматнацыянальная». Кніга пабачыла свет у выдавецтве «Альфа кніга».

Падчас урачыстага адкрыцця выстаўкі старшыня Пастаяннай камісіі па адукацыі, навуцы, культуры і сацыяльным развіцці Савета Рэспублікі Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь Віктар Лісковіч распавёў:

— Больш чым 1,3 мільёна жыхароў

Беларусі ваявалі ў гады Вялікай Айчыннай вайны. Сярод беларусаў 446 Герояў Савецкага Саюза, прытым чацвёрэ з іх уганараваны гэтым званнем двойчы. Больш як 400 тысяч беларусаў атрымалі баявыя ордэны і медалі. Яны любілі Беларусь і сваім прыкладам паказвалі, як гэта трэба рабіць... Мір і спакой, які мы сёння маем, трэба не толькі захоўваць, але і адстойваць, бо мы атрымалі гэтую спадчыну не дарэмна і згубіць яе права не маем.

Сярод найкаштоўнейшых экспанатаў — арыгінальныя літаграфіі ўдзельніка напалеонаўскай кампаніі, мастака-баталіста Фабера дэ Фора, баявыя лісткі за 1944 год, «Прывілей караля польскага і вялікага князя літоўскага Жыгімонта Вазы», напісаны старабеларускай мовай і датаваны пачаткам XVII стагоддзя. Араганізатары адзначылі: некаторыя прадметы перададзены Уладзімірам Ліхадзедавым у дар Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі. Між тым усё ўдзельнікі адкрыцця атрымалі ў падарунак сувеніры — рэпрынты старых паштовак з выявамі беларускіх гарадоў і мястэчак і каліграфічныя копіі старонак «Гродзенскіх губернскіх ведамасцяў».

Выстаўка «Вайна і мір. Беларусь памятае. Вяртанне» будзе адкрыта для наведвальнікаў да 30 снежня.

Яўгенія ШЫЦЬКА

конкурсы

Як выглядае прыгожае выданне?

Журы прэміі Міхала Анемпадыстава вызначыліся з кароткім спісам прэзэнтантаў на ўзнагароду. У шорт-ліст увайшло 6 з 37 вокладак, што намінаваліся на прэмію, паведамляюць арганізатары. Пераможцу назавуць падчас фестывалю «Прадмова», які адбудзецца ўвосень.

Сярод фіналістаў — Кацярына Пікірэня — аўтарка вокладкі кнігі «Англіскі сусед» Міхала Вешыма (пераклад на беларускую Таццяны Анікеенкі, выдавецтва «Логвінаў»), Наталія Павалаява — аўтарка вокладкі кнігі «Паехаць на поўнач, каб памерці» Іды Ліндэ (пераклад на беларускую Наталлі Павалаявай, выдавецтва «Янушкевіч») і «Пыха і перадузятасць» Джэйм Осцін (пераклад на беларускую

Ганны Янкуты, выдавецтва «Янушкевіч»), Кацярына Пікірэня, Павал Касцюкевіч — аўтары вокладкі кнігі «Трое ў чоўне і пёс з імі» Джэрома Клапкі Джэрома (пераклад на беларускую Паўла Касцюкевіча, выдавецтва «Логвінаў»), Жанна Гладко — аўтарка вокладкі кнігі «Чорныя макі» Вольгі Гапеевай (выдавецтва «Галіяфы»), а таксама Павел Дарохін — аўтар вокладкі кнігі «Ното» Крысціны Бандурынай (выдавецтва «Галіяфы»).

Кароткі спіс вызначаўся рэйтынгавым галасаваннем: сябры журы ацэньвалі кожную вокладку па дзесяцібальнай шкале. Адзначаецца, што ў журы прэміі ўваходзяць творцы, якія працуюць і з візуальнымі вобразамі, і са словам: літаратар

і архівістка Вольга Бабкова, графік, дызайнер і фатограф Адам Бароўскі, пісьменнік і мастак Адам Глобус, культуролаг, крытык і эсэіст Максім Жбанкоў, пісьменнік і мастак Артур Клінаў, дызайнер і каліграф Генадзь Мапур, мастачка і паэтэса Васіліса Паліяніна, мастачка Антаніна Слабодчыкава, дызайнер Юры Тарэў.

Прэмія заснавана ў 2019 годзе ў памяць пра таленавітага мастака, паэта, фатографа, дызайнера, публіцыста, культуролага Міхала Анемпадыстава, які пайшоў з жыцця два гады таму. Леташнім пераможцам прэміі стаў Рыгор Кацнельсон за вокладку кнігі «Віленскі покер» Рычарда Гавяліса.

Яўгенія ШЫЦЬКА

зваротная сувязь

Канал «Культура» Беларускага радыё запрашае слухаць літаратурна-мастацкія і пазнавальныя праекты. У суботу і нядзелю ў праграме «Паэтычная раніца» прагучыць радыёкампзіцыі «Балада мужнасці» паводле вершаў Льва Парэмскага. Праграма «Паэзія XXI стагоддзя» прапануе творчасць Фёдара Гурыновіча.

Публіцыстычныя праекты выхаднога дня «Кнігалюбу» і «Запрашаем у кнігарню» пазнаёмяць з літаратурнымі падзеямі і кніжнымі навінкамі. У апошнім прагучыць агляд штотыднёвіка «ЛіМ». У нядзелю ў радыёверсіі праграмы «Суразмоўцы» слухайце гутарку Навума Гальпяровіча з паэтэсай,

Дзядзька Іван ды іншыя

супрацоўніцай часопіса «Полымя» Бажэнай Мацюк.

У «Літаратурнай анталогіі» з панядзелка да пятніцы агульваюцца старонкі кнігі Людмілы Рублеўскай «Авантуры Пранціша Вырвіча, шкаляра і шпега», у «Радыёбібліятэцы» — паэмы Якуба Коласа «Новая зямля». «Літаратурныя гісторыі» ў выхадныя, у вярчэрні час, прапануюць апавадванні Алены Васілевіч «Дзядзька Іван» і Яраслава Гашака «Як прыдумаць назву».

У суботу ў межах праграмы «Радыётэатр. Лепшае» прагучыць першая

частка радыёверсіі спектакля Купалаўскага тэатра «Жыццё Карыцына» паводле п'есы Алены Папавой і радыёпастаноўка «Аксана» паводле Івана Шамякіна. Нядзельным вечерам прыхільнікаў тэатра чакае радыёпастаноўка «Бітва ў дарозе» паводле твора Галіны Нікалаевай.

Штовечар а 21 гадзіне маленькіх слухачоў «Культура» запрашае на «Вячэрнюю казку», а па буднях у праекце «Дасціпныя. Нястомныя. Кемлівыя» прагучаць старонкі кнігі Сержа Мінскевіча «Чорная завіха».

5 ліпеня — 115 гадоў з дня нараджэння Канстанціна Мулера (1905—1993), беларускага і рускага балетмайстра, артыста балета, педагога.

6 ліпеня 75 гадоў споўнілася Галіне Пятроўскай, фалькларыстцы.

7 ліпеня 70-гадовы юбілей адсвяткаваў Алег Крощкін, жывапісец.

7 ліпеня 65-годдзе адзначыў Валерый Касаткін, празаік.

8 ліпеня — 95 гадоў з дня нараджэння Міхаса Клышкі (1925—1984), мовазнаўца.

8 ліпеня — 85 гадоў з дня нараджэння Леанарда Гадлеўскага (1935—1982), мастака тэатра і тэлебачання.

10 ліпеня — 120 гадоў з дня нараджэння Пётры Сергіевіча (1900—1984), беларускага і літоўскага жывапісца, графіка, мастака-манументаліста.

10 ліпеня — 110 гадоў з дня нараджэння Сяргея Астравумава (1910—1991), акцёра, рэжысёра.

10 ліпеня 75 гадоў спаўняецца Раісе Сергіенцы, музыказнаўцы, педагогу.

10 ліпеня 40 гадоў таму былі адкрыты Літаратурны музей Петруся Броўкі ў Мінску і Хага-музей Петруся Броўкі ў в. Пуцілкавічы Ушацкага раёна.

11 ліпеня — 90 гадоў з дня нараджэння Івана Рэя (1930—2002), жывапісца, мастака манументальна-дэкаратыўнага мастацтва.

12 ліпеня 75-гадовы юбілей святкуе Нэлі Крывашэва, тэатразнаўца, кіназнаўца.

14 ліпеня — 115 гадоў з дня нараджэння Пятра Сакола (Масальскага) (1905—1985), паэта, перакладчыка.

14 ліпеня — 100 гадоў з дня нараджэння Алеся Астапенкі (1920—1970), паэта, перакладчыка, літаратуразнаўца.

15 ліпеня — 110 гадоў з дня нараджэння Уладзіміра Стэльмаха (1910—1974), тэатральнага дзеяча, пісьменніка, драматурга, акцёра, крытыка.

16 ліпеня — 100 гадоў з дня нараджэння Яўгена Харытоненкі (1920—1998), жывапісца, педагога.

16 ліпеня 80-годдзе адзначае Ніна Загорская, паэтэса, публіцыст, крытык, сцэнарыст, перакладчык, заслужаны работнік культуры Рэспублікі Беларусь.

16 ліпеня 70 гадоў споўнілася Галіне Белавусавай, танцоўшчыцы, заслужанай артыстцы БССР.

16 ліпеня 70-гадовы юбілей святкуе Ірына Цвяткова, кампазітар, заслужаная артыстка Рэспублікі Беларусь.

«ЛіМ»-люстэрка

Нацыянальная бібліятэка Беларусі выдала «Канстытуцыю Піліпа Орліка». Пра гэта паведаміў намеснік генеральнага дырэктара Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі Алесь Суша. «Нашы паўднёвыя суседзі называюць яе «Першай Канстытуцыяй Украіны» і нават першай Канстытуцыяй у Еўропе, — расказаў ён. — Знакавыя гістарычны дакумент быў створаны ў 1710 годзе гетманам Піліпам Орлікам, якому ўсталяваны помнік у Кіеве, мемарыяльныя знакі ў розных месцах яго іменем названыя вуліцы... Але не ўсе ведаюць — і ва Украіне, і ў Беларусі, — што Піліп Орлік нарадзіўся ў вёсцы Касута пад Вілейкай. Так, аўтар «Першай Канстытуцыі Украіны» (арыгінальная назва «Устава правоў ды вольнасцей Войска Запарожскага») — родам з Беларусі». Ініцыятарамі выдання сталі Мінскае гарадское таварыства ўкраінцаў у Беларусі «Заповіт» і Пасольства Украіны ў Беларусі. На беларускую мову тэкст пераклаў Ягор Сурскі.

Музычны баёпік пра Уладзіміра Мулявіна здыме «Першая КінаВідэа-Кампанія», паведамляецца на сайце Белтэлерадыёкампаніі. Частку вытворчасці возьме на сябе расійская фірма, стваральнік папулярных фільмаў «Халоп», «Тэкст» і серыяла «Кухня». Упершыню біяграфію знакамітага Песняра распавядуць не ў дакументальным, а ў мастацкім фармаце. Рабочая назва 8-серыйнай драмы — «За паўгадзіны да вясны». На здымкі адводзіцца 15 месяцаў. Новы праект ацэньваюць амаль у 5 мільёнаў беларускіх рублёў, 2 з іх — з рэспубліканскага бюджэту. Музыку Мулявіна пераагулаць па-новаму, адзначаецца, што яе выканаюць «Беларускія пясняры». Сцэнарый фільма напісаны на рускай мове. Між тым 80 працэнтаў здымак пройдзе ў Беларусі.

Супрацоўнікі беларускай кампаніі «Караван» зняліся ў нанасерыяле каб падтрымаць кліентаў. Твор пад назвай «Сучасная мудрасць» прысвечаны людзям, чыё жыццё змянілася падчас пандэміі. «Гэта серыял абсалютна новага фармату. Мы аб'ядналі традыцыйнае імкненне людзей філасофстваваць у няпростых жыццёвых сітуацыях з сучаснымі трэндамі і дадалі трохі гумару», — патлумачылі ў кампаніі. Галоўныя ролі выканалі супрацоўнікі, якія знаходзяцца на самаізаляцыі, іх дзеці і топ-менеджары кампаніі. Адным з герояў серыяла стаў вядучы беларускай версіі «Што? Дзе? Калі?», кіраўнік «Каравана» Алесь Мухін. Серыі атрымаліся ультракароткімі — у сярэднім па 15—20 секунд, але насычанымі алегорыямі.

Інтэр'ер дома-музея Івана Буніна ў горадзе Яфрэмава Тульскай вобласці адноўяць па матэрыялах архіва яго пляменніка, гаворыцца ў матэрыяле «ИТАР-ТАСС». Для гэтага будзе выкарыстаная мэбля, якая належала стрычнай сястры Буніна, і прадметы, характэрныя для побыту канца XIX — пачатку XX стагоддзяў. «Напярэдадні 150-годдзя з дня нараджэння Буніна супрацоўнікі музея вывучылі архіў яго пляменніка Мікалая Ласкаржэўскага, гэта сын сястры пісьменніка, які нарадзіўся ў Яфрэмаве. Ён апісаў інтэр'ер гэтага дома, надворныя пабудовы, уклад сядзібнага жыцця, і было прынята рашэнне ўзнавіць сядзібу ў тым выглядзе, у якім яе наведваў Іван Бунін. Адштурхоўваючыся ад архіўных дакументаў, будзем напаўняць інтэр'ер. Частку памяшканняў зойме экспазіцыя», — расказала дырэктар дома-музея Святлана Іванова.

Работу фламандскага мастака Пітэра Паўля Рубенса «Партрэт Лэдзі» знайшлі ў Лондане спецыялісты аўкцыённага дома Sotheby's, паведамляе The Independent. Датаваны XVII стагоддзем «Партрэт», які знаходзіўся ў прыватнай калекцыі на працягу 139 гадоў да 2017 года, пакуль яго не набыў неназваны пакупнік, знойдзены пад векавым пластам пылу. Дагэтуль меркавалася, што палатно было напісана адным з памочнікаў жывапісца. Цяпер работа можа быць ацэненая прыкладна ў 4,3 млн долараў.

Цікавінкі ад Яўгеніі ШЫЦЬКА

«Я не веру, каб быў дазвол замяняць у паэзіі душы»

У госці да акадэміка

Ён ўваходзіў у літаб'яднанне «Узвышша», лічыўся адным з найбольш таленавітых паэтаў, яму пісалі лісты Уладзімір Хадька, Юлі Таўбін, Уладзімір Дубоўка ды іншыя з творчага асяродка. Пятро Глебкі быў адным з нямногіх, каму пашчасціла пазбегнуць незайздроснай долі сваіх сяброў...

Ці азначала гэта, што найпершай уласцівасцю яго характару была асяцярожнасць? Знакавай для разумення асобы паэта і яго творчасці з'яўляецца паэма «Кармэнсіта», напісаная ў 1933 годзе — тады, калі ўжо не было ні «Маладняка», ні «Узвышша», маўчалі самыя смелыя і адчайныя, а пратэст супраць маральнага ўціску выяўляўся ў тым, што творцы вялі багемна-разгульны лад жыцця, былі «аматарамі выпіць і закусіць». А Пятро Глебкі сцвярджаў:

*Я не веру,
каб быў закон
катаваць чалавечы характар!
Я не веру,
каб быў дазвол
замяняць у паэзіі душы
фізкультурнай гульнёй у футбол,
апісаннімі мора і сушы.*

Зразумець маштабнасць асобы пісьменніка і яго ўнёсак у айчынную літаратуру дапаможа кніга «Вакіл Пятра Глебкі», укладзеная Ганнай Севярынец (Лімарыус, 2019). Даследчыца працавала з архівам

Фота з асабістага архіва Пятра Глебкі.

Ніна і Пятро Глебкі, 1927 г.

пісьменніка, вывучала недрукаваныя дзённікі, успаміны дачкі пісьменніка, лісты рэпрэсаваных дзеячаў і шматлікія іншыя дакументы.

Пачуццё пяшчотнага, трапяткага кахання Пятро і яго жонка Ніна пранеслі праз усё жыццё. Цеплыню і глыбіню іх эмоцый захоўваюць радкі, пакінутыя як сведчанне створанага адно для аднаго сусвету: «Мой харошы, мой любы, я аддам усё сваё жыццё для таго, каб толькі ты быў вясёлым і радасным. Я збяру ўсе свае сілы, каб ты здолеў быць зноў з энергіяй узяцца за працу, на якую за апошні час зусім забыўся», —

пісала ў дзённіку Ніна Глебкі. «Мой слаўны, маленькі ветрык», «Нонік» — называла яна мужа. «Я нічога не хачу, няхай ён мучыць, здэкуецца нада мной, але няхай толькі дазволіць мне быць каля яго», — у смутную хвіліну Ніна давярае свае пачуцці паперы.

Падчас гітлераўскай акупацыі Ніна Глебкі засталася ў Мінску. Яна ўратавала дзяўчынку, маці якой загінула ў гета. Дзяўчо вырасла ў сям'і Глебкі як сваё...

Ларыса Пятроўна захоўвае памяць пра бацьку, які стаў ёй родным. Нядаўна яна наведвала Цэнтральную навуковую бібліятэку НАН Беларусі, падзялілася ўспамінамі пра бацьку, распавяла гісторыю некаторых рэчаў у яго мемарыяльным кабінцеце.

У народзе казалі: «Звярніся да Глебкі, і ён дапаможа». У архіве пісьменніка захоўваецца шмат лістоў з просьбамі пазычыць грошай, уладкаваць на працу блізкага чалавека ды пра шмат што іншае. Звярталася да Глебкі і Паўліна Мядзёлка, каб паспрыяў выдаць успаміны. Калі ж у 1957 годзе аршанская газета распачала пошукі безыдэйнасці ў першых творах Уладзіміра Караткевіча, да Пятра Глебкі звярнуўся тагачасны галоўны рэдактар «Звязды» Янка Казека з просьбай быць трацейскім суддзёй. У хуткім часе пад двума іх прозвішчамі ў выданні з'явіўся артыкул у абарону вершаў маладога тады паэта.

Яна БУДОВІЧ

Імя і яго гісторыя

Ушачына, энцыклапедыя, музей на Карла Маркса і «Пахне чабор». Здаецца, пра кожнага з найбольш вядомых беларускіх пісьменнікаў можна скласці такія асацыятыўныя шэрагі.

Вершы Пятруся Броўкі кожны беларус так ці інакш чытаў у школе. Адтуль засталіся гэтыя «нешта спявае пяшчотнае бор» і яшчэ колькі праграмных радкоў. Алімпіяднікі па беларускай мове і літаратуры хутчэй за ўсё шчыльна асацыююць імя паэта з назвай Пуцілкавічы і мо ведаюць колькі псеўданімаў з доўгага пераліку.

Тут няма мэты сказаць, што канкрэтна Пятруся Броўку ці ўвогуле беларускіх паэтаў мы не ведаем. Справа ў тым, што многія аўтары, якія складаюць шэрагі беларускіх класікаў, успрымаюцца, прынамсі, тымі, хто скончыў школу ў апошнія пяць-дзесяць гадоў, абсалютна адарвана ад рэчаіснасці — і тагачаснай, і сённяшняй. І каб насамрэч пранікнуцца чыёйсьці творчасцю і па-сапраўднаму зразумець яе, патрэбна зацікавіцца самастойна. Чыя гэта праблема і ці праблема гэта ўвогуле — тэма для асобных доўгіх разважанняў. Гэтага тэксту яна датычыць толькі адным чынам: часам, каб сапраўды ўдмуліва прачытаць і зразумець верш, трэба, па-першае, адасобіцца ад «падабаецца не падабаецца». Па-другое: часам варта паспрабаваць унікнуць у тое, дзе, калі і чаму так, а не інакш быў напісаны гэты тэкст, чаму аўтар пісаў на пэўныя тэмы і пэўным чынам. Для гэтага, хутчэй за ўсё, не хопіць сухой біяграфіі і года напісання ў правым ніжнім куце.

Зямля сённяшняй Ушачыны нарадзіла шмат людзей, якіх мы сёння ведаем як класікаў беларускай літаратуры. Сярод іх — Пятрусь Броўка, які нарадзіўся 115 гадоў таму ў вёсцы

Пуцілкавічы. Пасвіў жывёлу, атрымаў пачатковую адукацыю ў хатах аднавяскоўцаў, працягнуў у Лепелі, хаця не да канца (у сям'і не хапіла грошаў). Але гэта не перашкодзіла будучаму пісьменніку і лаўрэату шматлікіх дзяржаўных прэмій звязаць сваё жыццё са словам яшчэ тады — у Пуцілкавічах. У дзяцінстве Пятрусь Броўка падзарабляў тым, што пісаў лісты на фронт Першай сусветнай пад дыктоўку жанчын, чые мужы адправіліся ваяваць.

Далей — праца ў газеце «Чырвоная Полаччына», у якой у 1926 годзе з'явілася першая публікацыя вершаў, мясцовы філіял «Маладняка», педагагічны факультэт БДУ, членства ў Саюзе пісьменнікаў СССР, шлюб, прызначэнне галоўным рэдактарам часопіса «Польмя». Але стройнае і лагічнае развіццё творчага чалавека перарвала трагедыя сусветнага маштабу. Пятрусь Броўка аказаўся на месцы тых, каму ў дзяцінстве пісаў лісты. Ён удзельнічаў у баявых дзеяннях Вялікай Айчыннай вайны, працаваў у прыфрантавым друку. Пасля вайны вярнуўся да пасады галоўнага рэдактара «Польмя», а ў 1948 годзе ўзначаліў Саюз пісьменнікаў БССР і прысвядзіў гэтай працы 19 гадоў. Пасля — доўгі час быў галоўным рэдактарам Беларускай савецкай энцыклапедыі.

Вайна пакінула адбітак не толькі ў творчасці Броўкі, але і ў яго багажы асабістых трагедый. Маці загінула ў газавай камеры Асвенцыма, брат памёр ад франтавых ран.

Безліч паэтычных зборнікаў і кніга апаўданаў, некалькі апавесцей, лібрэта да дзюво опер «Міхась Падгорны» і «Алеся». Як вынік — некалькі шматтомных збораў твораў. Творчая дзейнасць Броўкі ахапіла, здаецца, усе магчымыя варыянты, якія можа абраць для сябе чалавек, прывязаны

да слова: журналістыка, паэзія, проза, дзіцячая літаратура, драматургія... Пятрусь Броўка — з тых аўтараў, чыя творчая біяграфія складаецца з пералічэнняў: доўгія спісы псеўданімаў, выдадзеных кніг, перакладзеных аўтараў, моў, на якія пераствораны яго вершы, і, канечне ж, пералік дзяржаўных узнагарод і прэмій.

Сёння хтосьці з пэўным скепсісам ставіцца да эмацыянальна-дакументальных вершаў Пятруся Броўкі, яго адданасці сацыялагічнаму рэалізму ў літаратуры. Але адмаўляць у здольнасцях і літаратурным таленце немагчыма, маючы прыклады лірыкі, у якіх згаданая эмацыянальная дакументальнасць прымае абсалютна іншую форму, фіксуе пачуццё і сітуацыю комплексна, адным вобразам. Людміла Рублеўская ў публікацыі, прысвечанай юбілею выдання зборніка «Пахне чабор», прыводзіла цікавую здагадку пра тое, што менавіта гэтая зёлка магла быць выбранай для тэксту. Навуковая назва чабара паходзіць ад слова, якое з грэчаскай перакладаецца як «ахвярапрынашэнне». Тэорыя пра каханне, прынесенае ў ахвяру нерашучасці, падаецца надзвычай прыгожай. Можа быць, менавіта ў лірыцы знаходзіла адпостраванне аўтарскае жаданне простага і светлага, жаданне літаратурнай трапіі і адказаў на пытанні.

Калі чалавек ужо ўвайшоў у гісторыю беларускай літаратуры, не так

З фанду Літаратурнага музея Пятруся Броўкі.

Пятрусь Броўка і Пятро Глебкі. Полацк, 1967 г.

ужо і важна: увайшоў ён у яе з адным вершам ці з цэлым стосам шматтомных збораў твораў. Ён, незалежна ні ад чаго, ужо ўваходзіць у цэлы комплекс уяўленняў пра беларускую літаратуру. Яго гісторыя дадаецца да агульнай вялікай гісторыі і ўключаецца ў сістэму, каштоўную менавіта сваёй шматграннасцю.

Ганна ІВАНОВА

Таццяна СІВЕЦ:

«Прамовіць тое, што важна»

Некалькі гадоў таму паэтэса, пісьменніца і перакладчыца Таццяна Сівец пачыла літаратурнае асяроддзе і стала галоўным рэдактарам газеты «Медыцынскі веснік». Паразмаўлялі з ёй пра змены ў жыцці, творчасці і рэчаіснасці.

— Калі вы зразумелі, што літаратура, праца са словам для вас — не проста хобі?

— Відаць, яшчэ ў школе, калі адчула сапраўдную роднасць беларускай мовы. Літаратура, творчасць і мова для мяне знітаваныя ў адно. Бо толькі на беларускай мове, у якой закладзена ўсё: ад генетычнага кода нашага народа да псіхалогіі беларусаў — айчыны творца можа напоўніцца выказацтва, праявіць і сябе, і тое вялікае, што завецца Радзімай. Я памятаю гэтае абсалютна дзіцячае адчуванне, калі прамаўляеш словы і адчуваеш прыемны смак беларускай мовы. У маім дзяцінстве не было столькі цукерак, колькі ў сённяшніх дзяцей... (Усмixaецца.) Ды і мовы беларускай доўгі час не было. Калі свой першы верш я напісала па-беларуску, гэта сталася для мяне праймай унутранай беларускасці. Тады мне трапіўся часопіс «Бярозка» і для мяне сталі адкрыццём творы Анатоля Сыса, Вольгі Куртаніч, многіх іншых — тады яшчэ маладых творцаў, якія з першымі кніжкамі толькі ўваходзілі ў літаратуру. Іх мова, свежы позірк на свет і ўнутраная свабода захаплялі. Адкрываць для сябе свабоду ў дваццаць гадоў — адчуванне неверагоднае. Калі гэтага вопыту не было ў маладосці, яго цяжка займець праз гады.

Першыя вершы былі жаданнем наблізіцца да адчування свабоды, якую я ўбачыла ў згаданых творах. Пасля з'явілася прага сказаць штосьці сваё. І вось гэта, мне здаецца, у любога творцы галоўнае: табе ёсць, што сказаць.

Быў цікавы час — дзевяностыя... Калі вяртаюся да яго — адчуванне, што гэта гадоў сто таму — настолькі імкліва змяніўся свет. У мяне ў буквары яшчэ быў партрэт Леніна. Памятаю, што ў першым класе яшчэ дужа перажывала з-за таго, што Ленін памёр. І вось, прыходзяць новыя падручнікі, з'яўляюцца новыя партрэты, інфармацыя пра тое, што наша гісторыя пачалася не з 1917 года... І гэта ўсё адначасова звальваецца на чалавека ў дзесяць-адзінаццаць гадоў. Цяперашні дзеці паступова ўваходзяць у нацыянальную культурную прастору. На маё пакаленне гэта ўсё проста ўпала. Я патрапіла, як і многія, у гэтую плынь і, натуральна, пачала больш востра ўспрымаць змены вакол. Мы ў школе пачалі размаўляць па-беларуску, чытаць вершы, «ЛіМ» — так спрабавалі асэнсаваць сучаснасць — настолькі яна была нечаканая, незразумелая.

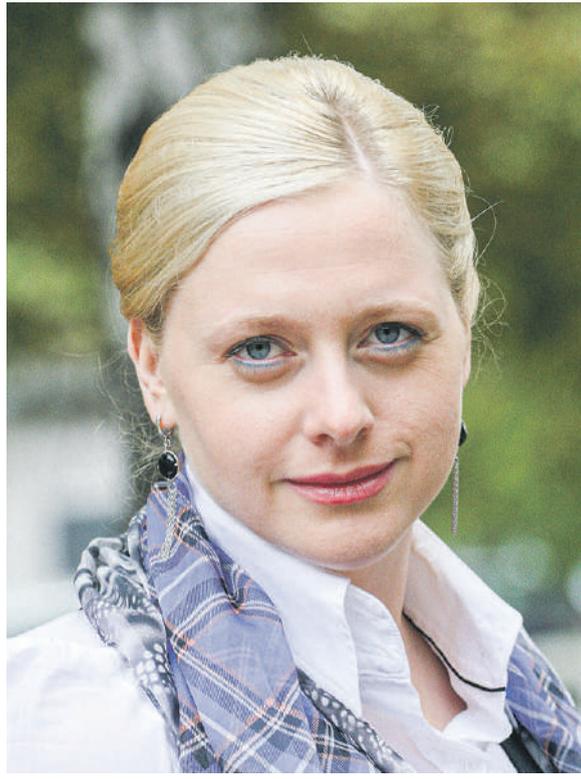
Аднак мне заўсёды шанцавала на настаўнікаў. Воляю лёсу трапіла ў літаратурнае аб'яднанне, якое вёў вядомы пісьменнік Артур Вітальевіч Вольскі. Да твораў маладых ён ставіўся настолькі даткліва, што ніколі не казаў: «Выкраслі гэта, гэта кепска», а раіў: «Вось так будзе лепш». І гэты прыклад чалавека, які не адмаўляў твайго ўнутранага права сказаць, але паказваў, як гэта зрабіць лепш, больш выразна і моцна, стаў для мяне вельмі прынцыповым. І калі мне даводзіцца часам рэдагаваць вершы маладых аўтараў, я трымаюся гэтага ўзору.

— Якія чаканні былі ў вас на пачатку творчага шляху? Якой вам бачылася будучыня?

— Складанае пытанне, бо я і цяпер не магу сказаць, што займаюся літаратурай прафесійна. Ці можа чалавек лічыць сябе прафесійным пісьменнікам, калі ён гэтым не зарабляе?.. Для мяне пытанне адкрытае. Добра, што пісьменнікаў выключылі з ліку тунейдаў, але гэта, на жаль, прыцягнула ў шэрагі пісьменніцкай суполкі шмат тых, каму трэба толькі «корачка».

— А ці была ў вас увогуле думка пра тое, што творчасцю магчыма зарабіць?

— Ілюзій нахонт заробку грошай у мяне не было ад пачатку. Я, канечне, ведала гісторыі нашых класікаў, якія за першую кніжку купілі сабе калі не машыну, то прынамсі касцюм... За першую кніжку нічога сабе не купіла, як і за другую (Усмixaецца.).

Фота Кастуся Дробава.

Таццяна Сівец.

Сёння можна выдаць кніжку, нічога ў гэты працэс не ўкладаючы, але пасля ўсё адно давядзецца яе прадаваць, выступаць... А калі ў пісьменніка таленту да продажаў няма, яму жывецца больш складана.

Іншая справа, калі творчасць прыходзіць у жыццё: ад яе вельмі цяжка адмовіцца. Адмовіцца ад шчасця апошняй кропкі ў свядомым розуме немагчыма.

— А наколькі магчымы маркетынг і менеджмент у літаратуры? У праграме «Суразмоўцы» з Навумам Гальпяровічам вы казалі, што цяпер, калі б аказаліся галоўным рэдактарам «Малодосці» або «ЛіМа», зрабілі б усё па-іншаму. Як менавіта?

— Гэта няпростое пытанне. Вельмі паважаю працу сваіх калег, працу насамрэч непад'ёмную. Калі б я з цяперашнімі ведамі апынулася ў тым часе і на той пасадзе, больш увагі надавала б таму, каб слухаць аўдыторыю. Гэта вельмі важна — адчуваць унутраны попыт людзей яшчэ да таго, як яны самі сфармулявалі яго. Законы маркетынгу працуюць паўсюль аднолькава: мы павінны даць спажыву тое, чаго ў яго няма. Тады, калі сацсеткі не былі яшчэ настолькі папулярныя, у нас была магчымасць пэўную частку аўдыторыі, якая пазней сышла туды, прыцягнуць да літаратуры. Я шкадую, што не здолела... Але для гэтага трэба было мець веды і ў маркетынгу, і ў эканоміцы... Зрэшты, кожны павінен займацца сваёй справай: маркеталагі — думаць пра продажы, а творцы — весці за сабой аўдыторыю.

— Як змянілася літаратурная сітуацыя ў апошнія гады?

— Жыццё змяняецца — гэта асноўны закон Сусвету. Ёсць натуральныя фактары, якія прымушаюць літаратуру развівацца, у тым ліку законы рынку. Аднак застой — горшае, што можа напаткаць літпрацэс. Чым болей мусіць пераадоляваць творчая асоба, тым больш яна расце ўнутрана.

За гэтыя гады ў айчынных творцаў з'явілася больш магчымасцей выйсці на міжнародны ўзровень. Можна камунікаваць з калегамі па ўсім свеце, і гэта добра адбіваецца на перакладчыцкім працэсе. Калі я пераставала тую ж азербайджанскую паэзію, то адкрыла для сябе цэлы пласт філасофскай лірыкі, якога няма ў нашай літаратуры. І, пераклаўшы, увяла гэты кантэкст у нашу літаратуру.

Памяналася і стаўленне да класікаў. Цяпер мы глядзім на іх як на асоб са сваімі жарсцямі, марамі, каханнем. І гэта робіць літаратуру бліжэйшай да нас. І для сённяшніх творцаў вельмі важна адчуваць увагу чытача. Чаму сёння столькі творцаў сышло ў сацсеткі — там адразу можна атрымаць водгук.

Рада, што ў нас не згублена традыцыя падтрымкі маладых аўтараў, выдання кніжак маладых. Часопіс «Малодосць» паставіў квоту да 35 гадоў. Я лічу, што гэта правільна: каб моладзь ведала, што гэта іх часопіс.

Свабода і незалежнасць — гэта вялікая адказнасць, яна вымагае ад нас пэўных дзеянняў. Пісьменнікі, як ніхто, адчуваюць адказнасць за кожнае сваё слова. Памятаю, Сяргей Жадан у інтэрв'ю расказваў, што, каб стварыць пэўныя тэксты, ён ездзіў па Украіне, быў на месцы ваенных дзеянняў, чытаў вершы пад кулямі. Бо нават пад кулямі людзі праглі паэтычнага слова. Таму што слова часам мае такую ж моц, як зброя.

Гэта галоўнае, да чаго мы сёння прыйшлі, — да цаны слова, да адказнасці за яго, да разумення, што нашы словы і ўчынкі здольны змяніць гісторыю.

— У «Суразмоўцах» вы распавядалі, што апошнія гады ў вашым жыцці былі перыядам асабістай перабудовы, таму вы чатыры гады не давалі інтэрв'ю. Азіраючыся на гэты час, ці змяніліся вашы творчыя прынцыпы?

— Творчыя прынцыпы, на шчасце, не мяняюцца. Яны, можа, выкрышталізаваліся. Але галоўны прынцып творчасці я ўжо агучыла: гэта свабода і праўдзівасць. Пішу пра тое, што мяне хвалюе, што мне падаецца важным. Напісала п'есу пра анкалогію — пра маладую перспектыву журналістку, якая раптам зразумела, што ў яе рак малочнай залозы. Мяне проста агаломшыла, калі я, толькі дапісаўшы п'есу, пабачыла ў Фэйсбуку гісторыю Наталі Бардзілоўскай, літаральна тое ж, пра што я напісала. Гэта вельмі балючая тэма. У нас чамусьці існуе пэўнае табу на згадкі пра анкалогію: быццам, калі пра яе не гаварыць, цябе хвароба не закране. Але гэта не так. Такое можа здарыцца з кожным. І гэта драма ўзроўню ўнутранай вайны: калі хвароба выкідае чалавека са звыклага жыцця, разбурае ўсе планы. І вельмі важна, каб чалавек з такім дыягназам не апынуўся ў вакууме.

Гаварыць варта пра ўсё. Таму што страх забівае творчасць. Год, калі я змяніла сваё жыццё, — яшчэ і год выдання маёй кнігі, якая называецца «Разняволенасць». Для мяне гэта быў своеасаблівы маніфест. Доўга вагалася, таму што і ў маёй душы жыве ўнутраны цензар, і толькі ад градусу ўнутранай свабоды залежыць, ці дазволіш ты сабе перамагчы страх і прамовіць тое, што важна. Магчыма, за гэты час я стала больш свабоднай.

— Як творчасць уплывае на здароўе?

— Для мяне творчасць заўсёды была пэўнай тэрапіяй. Калі табе кепска, ты бярэш з паліцы кніжку аўтара, якому таксама баліць, і становіцца лягчэй. Іншы бок тэрапіі творчасцю — калі ты ўласны боль выліваеш у словы і такім чынам яго пражываеш. Творцы — людзі шчаслівыя: у іх ёсць магчымасць псіхатэрапіі без псіхатэрапеўта. У гэтым сэнсе літаратура лечыць нават пісьменнікаў (Смяецца.).

Многія баяцца заставацца сам-насам са сваімі думкамі. Страшна бывае зірнуць у вочы чалавеку, які адбіваецца ў люстэрку. І кніга — умоўны суразмоўца, дзякуючы якому чалавек ніколі не застаецца адзін. Але пры гэтым пазіраеш вачыма аўтара на сябе, пражываеш разам з ім праблему і сябе разумеш лепш.

— Як небанальна сказаць камусьці «Вы мой любімы пісьменнік»?

— Для пісьменніка найлепшае, калі вы прыйдзеце з яго кніжкай, якую купілі, а не просіце падарыць. Мне, напрыклад, адна жанчына сказала, што яе дачка шукала маю кнігу ў кнігарнях па ўсім горадзе — і знайшла. Я тады была неверагодна шчаслівая. А сама неяк напісала пра любімага паэта курсавую работу.

— Калі б вы сёння сустрэліся з сабой, старэйшай на дзесяць гадоў, што б вы хацелі пачуць ад сябе?

— Галоўнае — што я жывая, у маіх блізкіх усё добра, наша незалежная краіна жыве. А фраза, якую я дакладна хацела б пачуць, такая: «Ты ўсё зрабіла правільна».

Гутарыла Дар'я СМІРНОВА

Руны памяці,

альбо Абсягі беларушчыны ў Латгаліі

Як найлепш адчуць час, што даўно мінуў, і атмасферу, уласціваю для яго? Несумненна, праз сведчанні людзей, якія жылі, працавалі, гадавалі дзяцей, сутыкаліся з пэўнымі цяжкасцямі і вырашалі праблемы, тыповыя для той эпохі. Летась пабачыла свет кніга выбраных твораў «Крывіцкія руны — III: Беларускі культурна-асветны мацярык у Латвіі». Гэта ўжо трэці том, прысвечаны беларускай нацыянальнай прысутнасці ў міжваеннай і сучаснай Латвіі.

Трэба заўважыць, што да ўзурпацыі ўлады Карлам Ульманісам у 1934 годзе беларускае жыццё ў Латвіі віравала: акрамя Беларускага аддзела пры Міністэрстве асветы Латвіі ў краіне існавала Таварыства беларускіх вучыццель, налічвалася 49 беларускіх асноўных шасцікласных і чатырохкласных пачатковых школ, дзейнічалі Беларускія настаўніцкія курсы, Таварыства Беларускай моладзі, Беларускі народны тэатр, выходзілі часопісы і газеты.

Праз дзённікавыя запісы, ліставанне, успаміны, мастацкія творы, многія з якіх друкуюцца ўпершыню, а іншыя адшуканы на старонках беларускіх перыядычных выданняў міжваеннай Латвіі, Літвы і Беларусі і беларускага паваеннага перыяду друку ўкладальнікамі Міхасём Казлоўскім і Сяргеем Панізьнікам чытач трапляе ў асяродак змагання за роднае слова і культуру, за права быць беларусамі і вучыць дзяцей на мове продкаў у краіне-суседцы, якая, акрамя пэўнай працягласці мяжы, у сілу гістарычных абставін мае шмат супольнага з нашай. Тэматыка кнігі вельмі разнастайная, і кожны матэрыял заслугоўвае пільнай увагі. Колькі невядомых фактаў аб пакаленчых лёсах, дый аб жыцці славетных дзеячаў на старонках выдання! Распаведы прапушчаны праз призму чалавечага разумення і спагады...

Адна з найбольш аб'ёмных і змястоўных публікацый — гістарычны нарыс па гісторыі Краславы, горада на паўднёвым усходзе Латвіі на маляўнічым беразе Даўгавы, беларускага грамадскага і культурнага дзеяча, педагога, фалькларыста, этнографіста Сяргея Сахарава (1880—1954), ураджэнца Полацка. Актыўны ўдзельнік беларускага нацыянальна-вызваленчага руху, ён займаў пасады кіраўніка Беларускага аддзела пры Міністэрстве асветы Латвіі (1921—1925), дырэктара

Дзвінскай беларускай гімназіі (1925—1932) і дырэктара Зілупскай беларускай гімназіі (1942—1944). Збіраў і апрацоўваў беларускі фальклор, пісаў кнігі, выдаваў фальклорныя зборнікі.

Гісторыю Краславы немагчыма распавядаць без згадкі старажытнага арыстакратычнага рода Плятэраў, якія валодалі ёю на працягу каля 200 гадоў. С. Сахараў паказаў уплыў Плятэраў на развіццё культуры і эканомікі гэтага кутка, не абыйшоў увагай і рамантычныя паданні з гісторыі рода. Так, трагічнае каханне адной з дачок Адама Плятэра, Ядвігі (а па іншых звестках Эміліі), і памешчыка (альбо студэнта згодна іншай крыніцы) Іосіфа Карніцкага вартае класіфікацыі асновы маштабнага твора мастацтва... З нечаканага ракурсу раскрываюць асаблівасці жыцця прадстаўнікоў роду і іншыя звесткі: «Сваю набожнасць граф Яўгеній перадаў і шасці сёстрам, якія жылі з ім. Ніводная з іх, нібыта з-за рэлігійных перакананняў, не выйшла замуж. ...Калі яны прыходзілі на абед, адна з сясцёр усе стравы змешвала ў адну, каб зусім знішчыць смак і ахвоту да ежы; гэтак жа яны імкнуліся незаўважна для іншых схавачь што-небудзь з абеда і затым аддаць жабракам ля касцёла...» З распаведу, дарэчы, можна зразумець і прычыну заняпаду роду. Трапнай і дасціпнай выглядае характарыстыка прадстаўнікоў роду з вуснаў сялян: «Святы Яўгеній — морду задраў, з кумбульскім панам Міхасём ніяк не згаворшыся, а наш пан Густаў усё ведае, усё знае».

Найбольш пра Сяргея Сахарава не толькі як пра службоўца на адказнай пасадзе, але і як грамадзяніна і клапатлівага сем'яніна сведчаць яго дзённікавыя запісы, шчырыя і непасрэднае. Абставіны, у якіх працаваў С. Сахараў, жыццё яго дзяцей (дзвюх дачок і прыёмнага сына), хвароба жонкі і намаганні аблегчыць яе існаванне, абвінавачанне па даносе як «нацыяналістычнага беларуса» і зняволенне, а пасля адбывання пакарання ў высылцы вяртанне ў Латвію — усё гэта было нагодай для глыбокіх перажыванняў і падрабязных апісанняў. Дзе радасць, а дзе і адчай, спадзяванні, імкненні, унутраныя развагі — тое, што

раскрывае асобу С. Сахарава як чалавека, блізкага і зразумелага. Пачынаецца «Дзённік педагога» 1933 годам, заканчваецца за год да смерці, калі ў 1953 годзе С. Сахараў вярнуўся ў Рыгу з высылкі.

«Рэмаркі» да нацыянальнага менталітэту беларусаў робіць поўны душэўнага болю запіс С. Сахарава ад 26 верасня 1940 года, зроблены ў хуткім часе пасля таго, як Латвія ўступіла ў склад СССР: «Беларуская школьная справа мала пасунулася ўперад ад змены кірунку. Новы парадак дае ўсім роўныя правы на школу. Але беларусы, дзякуючы сваёй нацыянальнай несвядомасці і цемнаце, не скарысталіся спрыяючых абставін. Чамусь-то большасць беларускага жыхарства схопілася за расейскую школу, а не за сваю родную школу...»

Многа пашкодзіла беларускай справе і тое, што невялікая беларуская інтэлігенцыя за гады ўльманаўскага кіраўніцтва распылілася па розных пасадах, нічым не была звязана ды і не магла звязацца, бо баялася. І зараз, калі трэба было звязацца для культурнай працы, не змагла аб'яднацца».

Некаторыя пазнейшыя ўражанні даследчыка датычаць перыяду Другой сусветнай вайны, пераносяць у акупіраваную гітлераўцамі Рыгу: «Савецкія войскі адступілі. З усяго відаць, што Савецкая ўлада не змагла ўстанавіць прочнай арганізацыі. Так, у Рызе ўсе займаючыя адказныя пасады паўцякалі. Партыйныя камуністы, палітрукі збяжалі».

Мірныя жыхары засталіся і спадзяюцца на мірнае жыццё і працу, а таксама і на той новы парадак, які ўстанавяць немцы. Аб'яднанне нацыяналізму і сацыялізму ёсць сярэдні кірунак і больш адпавядае сучаснаму настрою людзей» (1 ліпеня 1941 г.).

Запіс ад 2 красавіка 1942 года пазбаўлены «ружовага туману» дарэмных ілюзій, хаця і на ім прасочваецца пэўны адбітак тагачаснай ідэалогіі: «Вайна не спыняецца, а прымае ўсё больш і больш жорсткія формы: людзі, як звяры, пачулі пах крыві і самі асатанелі. Сутыкнуліся два палітычных кірункі: нацыянал-сацыялізм

і камунізм і не жадаюць уступіць адзін другому. Чалавецтва абрачона на голад, выміранне, разарэнне... Ужо зараз не хапае людзям хлеба і самага неабходнага. А што будзе, калі вайна зацягнецца?..»

У лістах Зоі Захаравай, дачкі грамадскага дзеяча і педагога Сымона Маціеўскага (1889—1944), які працаваў у школах Латвіі, да гісторыка і краязнаўцы Міколы Паўловіча згадваецца ў шэрагу іншых асоб, з якімі кантактавала яе сям'я, спывак Міхась Забэйда-Суміцкі. У той час (1940-я гады) саліст Міланскай оперы, ён выконваў на сцэне Індыры, латвійскага мястэчка, оперныя арыі і беларускія народныя песні. Як рамантычны, чулівы і самотны чалавек тонкай душэўнай арганізацыі паўстае зорка сусветнай велічыні перад чытачом са старонак распаведу 1943 года: «Да нас у інспекцыю часта заходзіў Забэйда-Суміцкі. Тамара, як самая смелая, папрасіла ў яго фотаграфіі, і ён кожнай з нас даў іх. Мне ён напісаў "сімпацічнай", другой "чароўнай", а трэцяй знайшоў яшчэ нейкае добрае слова. З намі ён трымаўся вельмі проста. Неяк у панядзелак ён спытаў, як мы правялі нядзелю. Мы казалі, што хадзілі купацца. Ён сказаў: "Шкада, што я не ведаў, я пайшоў бы з вамі. Мне так надакучылі афіцыйныя сустрэчы!"».

Кранальна напісала пра сябра маладосці паэта Уладзіміра Жылку Людміла Краскоўская, былая вучаніца Віленскай і Дзвінскай беларускіх гімназіі. «...Вельмі эмацыянальны, але разам з тым пэўна ішоў да сваёй мэты. Ён гарача любіў сваю радзіму — Беларусь, любіў і ідэалізаваў Вільню як беларуска-літоўскі гістарычны цэнтр», — згадвае «Нестар славацкай археалогіі і нумізматыкі», як называлі Л. Краскоўскую.

Варгя ўвагі і тэксты Аўгена Бартуля (які пісаў пад псеўданімам А. Бужанскі), Кастуся Езавітава, рэпрэсаванага маладнякоўца Алеся Вайноўскага, К. Лукашэвіча. Яго п'еса «Вяселья дні», пераствораная па-беларуску педагогам і чыннай эдзельніцай беларускіх тэатральных калектываў у міжваеннай Латвіі Люцыяй Александровіч, асабліва влучаецца мовай, якая арганічна і шматфарбна захавала каларыт беларускага маўлення тагачаснай Латгаліі.

Выданне будзе цікава ўсім, хто любіць і шануе роднае слова, аматарам гісторыі і культуры свайго народа.

Яна БУДОВІЧ

Беларусь — Кітай

Адкрываючы іншы свет

Паліграфічны камбінат імя Якуба Коласа выдаў кнігу артыкулаў, эсэ, гутарак Алеся Карлюкевіча «Дарогі да Паднябеснай», прысвечаную беларуска-кітайскім літаратурным сувязям.

Гэтай працы папярэднічалі многія гады зацікаўленняў аўтара кітайскай праблематыкай: Алесь Карлюкевіч неаднойчы наведаў Кітай, сустракаўся з сучаснымі кітайскімі пісьменнікамі, перакладчыкамі, літаратуразнаўцамі, выдаўцамі. Такія стасункі адбыліся і на пляцоўках кніжных выставак — не толькі ў Кітаі, але і ў Беларусі, Расіі, Сербіі. Кандыдат філалагічных навук Святлана Ананьева ў прадмове «Шукаючы зоркі ў агульным Літаратурным небе» заўважае наступнае: «У полі зроку Алеся Карлюкевіча як даследчыка — яшчэ і вывучэнне сувязей беларускай літаратуры з іншымі літаратурамі. Пра гэта

яго кнігі «Братэрства», «Святло сяброўства», «Літаратурнае пабрацімства: Беларусь — Туркменістан», «Крыніцы святла», артыкулы, нарысы, надрукаваныя ў розных выданнях не толькі ў Беларусі, але і за яе межамі.

Ці не галоўныя зацікаўленні аўтара кнігі «Дарогі да Паднябеснай», дзе сабраны матэрыялы, напісаныя аўтарам за 2011—2019 гг., — беларуска-кітайскія літаратурныя сувязі. Першы іх агляд — на старонках выдання, якое вы ўзялі ў рукі, старонкі якога збіраецца перагарнуць. Калі не памыляюся, то гэта ці не першая кніга ў Беларусі, дзе даследуецца тэма стасункаў літаратуры Беларусі і Кітая на сучасным этапе. Для мяне адкрыццём сталі распаведы пра кітайскага перакладчыка славянскіх — беларускай, рускай, украінскай — літаратуры Гаа Мана. Алесь Карлюкевіч некалькі разоў сустракаўся з ім у Пекіне, некалькі гадоў ліставаўся. Гаа Ман —

перакладчык «Цынкавых хлопчыкаў» Святланы Алексіевіч. І зрабіў ён гэта за шмат гадоў да прысуджэння беларускай пісьменніцы Нобелеўскай прэміі. У кнізе — сустрэчы з дактарамі навук Чжан Хуэйцінь, Ся Чжунсянь, якія ў Кітаі прапагандуюць беларускае прыгожае пісьменства, робяць усё магчымае, каб слова беларускае стала вядомым у Паднябеснай. Алесь Карлюкевіч гутарыць і з вядомымі кітайскімі літаратарамі, і з беларускімі перакладчыкамі кітайскай літаратуры, стараецца не абмінуць ніводзін факт літаратурнага пабрацімства Беларусі і Кітая.

Будзем спадзявацца, што зборнік — пачатак стварэння манаграфіі, якая пакажа ўвесь шлях кітайскай літаратуры да беларускага чытача, пакажа свет судакранання беларусаў з Кітаем і кітайцамі...»

Многія тэксты кнігі вяртаюць нас да вытокаў развіцця

беларуска-кітайскіх літаратурных сувязей. Таму згадваецца і газета «Наша ніва» пачатку ХХ стагоддзя, таму расказваецца пра кітайскія зацікаўленні Уладзіміра Дубоўкі, а таксама ўраджэнца Беларусі славутага перакладчыка Уладзіміра Панасюка, народнага паэта Беларусі Рыгора Барадуліна.

Але ў большай ступені пісьменнік, літаратуразнаўца вядзе размову пра сённяшнія прыклады вывучэння ў Беларусі кітайскай літаратуры, перакладчыцкую ўвагу да яе з боку сучасных беларускіх паэтаў і празаікаў. Як прыклад — апісанне серыі зборнікаў «Светлыя знакі: паэты Кітая». А пачатак гэтага кніжнага праекта — у Выдавецкім доме «Звязда». Цяпер ім апыкуецца выдавецтва «Мастацкая літаратура». На беларускай мове, дзякуючы серыі, пабачылі свет кнігі паэзіі Ду Фу, Лі Бо, Ван Вэя, Ван Гаачжэня, Лі Цінчжаа, Сюй Чжымо, Мэн Хаачжэня і іншых аўтараў розных стагоддзяў.

Кніга «Дарогі да Паднябеснай» — па-свойму ўнікальная пляцоўка для развіцця цікавасці да кітайскай культуры, кітайскай літаратуры. Яе варта прачытаць усім, хто вывучае Кітай, займаецца кітаістыкай, увогуле ўсходазнаўствам.

Вацлаў МІРАНСКІ

«Птушка крылы стамлёныя склала...»

Знальчыка, сталіцы Кабардзіна-Балкарый, прыйшла горкая вестка: 26 чэрвеня 2020 года завяршыўся зямны шлях балкарскага паэта Саліха Гуртуева.

Паэт нарадзіўся ў сяле Бялая Рэчка, непадалёку ад Налчыка. А школу закончыў у Сярэдняй Азіі, куды быў высланы разам са сваімі землякамі ў час Вялікай Айчыннай вайны. Дэпартацыя закрунула і балкарцаў... Пасля высылкі ў 1958 годзе паступіў у Кабардзіна-Балкарскі дзяржаўны ўніверсітэт на спецыяльнасць «Выкладчык балкарскай і рускай моў і літаратур». Узначальваў Дзяржаўны камітэт Кабардзіна-Балкарый па справах выдавецтваў, паліграфіі і кніжнага гандлю ў 1986—1991 г. Саліх Гуртуеў — аўтар больш чым 20 кніг паэзіі, эсэістыкі, мастацкіх перакладаў. Балкарскі мастак слова ажыццявіў пераклад на родную мову паэмы класіка грузінскай літаратуры Шата Руставелі «Віцязь у тыгравай скурцы». Саліх Гуртуеў — перакладчык рамана ў вершах Аляксандра Сяргеевіча Пушкіна «Яўгенія Анегін». Вершы і паэмы балкарскага паэта перакладзены на рускую, грузінскую, польскую, сербскую, турэцкую, венгерскую, кіргізскую, туркменскую мовы.

Апошні год ён цяжка хварэў. А дагэтуль здавалася, што і ўзрост у 80 гадоў не перашкода для энергічнага творчага жыцця. Юбілей, які ён нядаўна адзначыў, выявіўся і падсумоўваннем мастацкіх здабыткаў праз пяцітомны Збор твораў. Напісанае, напрацаванае за дзесяцігоддзі стала адлюстраваннем няпростага лёсу балкарцаў у XX стагоддзі. Апошні, пяты, том быў складзены з перакладаў з нацыянальных паэзіяў розных народаў.

Аўтар тэт, якім карыстаўся сярод літаратараў Паўночнага Каўказа Саліх Гуртуеў, быў непарушны. Невыпадкава паэты, прэзідэнт, літаратуразнаўцы каўказскіх рэгіёнаў, ды і не толькі каўказскіх, падтрымалі яго ініцыятыву па стварэнні Клуба пісьменнікаў Каўказа. І невыпадкава абралі Саліха Гуртуева старшынёю гэтай грамадскай арганізацыі. А апошнія гады балкарскі літаратар заставаўся Ганаровым старшынёю Клуба пісьменнікаў Каўказа.

Асабліва дружба звязвала балкарскага паэта з Беларуссю, беларускімі калегамі па творчым цэху. Летась ён пераклаў і выдаў анталогію беларускай літаратуры, дзе асноўнае месца займалі паэтычныя творы. Руплівасць, настойлівасць, з якой спяшаўся працаваць над перакладамі, уражвала. І, пэўна, спяшаўся, разумеючы, што здароўе, ранейшыя сілы яго пакідаюць. Ведаючы пра задуманае спадаром Саліхам, мы, наколькі дазвалялі магчымасці, дапамагалі свайму сябру. Былі, прызнацца, і сумненні, што кніга выйдзе. І ўсё ж анталогія пабачыла свет. Сродкі для яе выдання знайшоў сам паэт. Тыраж кнігі быў перададзены ў школы і бібліятэкі ў раёнах, дзе пражывае найболей балкарцаў.

Служыць нацыянальнай літаратуры народа, які колькасна складае каля 125 тысяч чалавек, — і адказнасць, і подзвіг ва ўмовах глабалізацыі. І Саліх Гуртуеў, выдавочна, усведамляў гэта, прысвяціўшы ўсё жыццё балкарскай літаратуры, вобразна, па-мастацку раскрываючы ў ёй самыя няпростыя, самыя складаныя тэмы. Развітваючыся з балкарскім пісьменнікам, шчырым сябрам беларускай літаратуры, хацелася б спадзявацца, што след творцы застанецца не толькі ў Кабардзіна-Балкарый, Расіі, але і ў Беларусі. І выйдучы яшчэ ў нашым друку пераклады яго вершаў. А можа пабачыць свет і асобная кніга вершаў Саліха Гуртуева ў перакладзе на беларускую мову ў серыі «Сябрына: паэзія народаў Расіі».

Алесь КАРЛЮКЕВІЧ

Саліх ГУРТУЕЎ

***

Любоў, ты радасць з горыччу змяшала
У чалавечым незайздросным лёсе.
Трымаеш, як на вастрыі кінжала,
Усіх, што да цябе даткнуцца просяць.

Ты ласкаю і ўсім людзям наўцеху
Араць змушаеш чорныя глыжы.
Скажы, ты з польмя ці ты са снегу?
Адказ шукаю вечно — адкажы!

***

Зімі вецер часаў каню грыву
І знікаў у сюдозёным тумане.
Гэты вечар мне стаў нешчаслівым —
Ад мяне адраклосся каханне.

І рачулка аціхла памалу,
Загарнулася ў тоненькі лёд.
Птушка крылы стамлёныя склала
І застыла... Спыніўся палёт.

***

Грукоча свет, стукоча і гудзіць,
І ўжо агонь не слепіць віраваннем.
А сэрца зноў на голас твой ляціць,
Нібы ў табе адной выратаванне.

Сыходзіць лета горнаю сцяжой,
Праз дзень, глядзіш, яго і песня сета.
А сэрца ўсё ў слязах перад табой,
Нібыта ты назад павернеш лета.

***

Я — зямля.
На мне вада і горы,
Рэчкі, травы, паркі і лясы.
Іх трымаю ў радасці і ў горы,
Фарбы ўсе і ўсе іх галасы.

У жыцці цяпер трывог багата,
Зімы не падобны на зіму...
Чалавек, свайго не крыўдзі брата
І балюча не рабі яму.

***

Лавіны сходзяць і бушуюць моры,
І лета пераходзіць у зіму.
Ды паглядзі, стаяць сівыя горы
Такія ж, як і сто вякоў таму.

Тут людзі песні ўсё жыццё спявалі
І сустракалі песняй сонца ўсход.
Расцілі хлеб, кахалі, ваявалі,
І з песнямі зліваліся ў народ.

З балкарскай.

Пераклад Віктара ШНІПА

Чым живе «Кубанский писатель»?

Чэрвеньскі выпуск штомесячнай літаратурна-асветніцкай газеты Краснадарскай краёвай арганізацыі Саюза пісьменнікаў Расіі прысвечаны дзейнасці Гомельскага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі і творчасці гомельскіх літаратараў.

Такі прыемны падарунак беларускім калегам зрабілі краснадарскія пісьменнікі, прымеркаваўшы яго да 15-гадовага юбілею абласнога аддзялення. Са зваротам да літаратараў-гамяльчан і чытачоў выдання, якое выходзіць з 2005 года, выступіла ініцыятар святочнага выпуску «Кубанского писателя», старшыня Краснадарскай краёвай арганізацыі Саюза пісьменнікаў Расіі, галоўны рэдактар выдання Святлана Макарава-Грыцэнка:

— «Сястра мая, Беларусь» — так называецца кніга вядомага кубанскага журналіста і пісьменніка Пятра Прыдзіуса. Ён напісаў яе на пачатку нулявых. Тады Пётр Яфімавіч узначальваў краёвую пісьменніцкую арганізацыю і ў складзе дэлегацыі Краснадарскага краю наведваў Беларусь. Уражанні ад вандровкі і назіранні ўвайшлі ў кнігу, якая атрымалася выдатна ілюстраванай. Памятаю, з якой цікавасцю ўзяла яе ў рукі, як углядалася ў пейзажныя фатаграфіі, у здымкі, якія распавядаюць пра будні і святы беларускіх гарадоў і вёсак. Гэтая цікавасць не прайшла. У 2009 годзе ўпершыню пабывала ў Мінску, стаўшы ўдзельніцай І з'езда Саюза пісьменнікаў Саюзнай дзяржавы. Ды і захапленне Нацыянальнай бібліятэкай, «дыямантам ведаў», як ахрысцілі яе ў народзе, засталася назаўжды. У памяці засталіся і першыя знаёмствы з пісьменнікамі Беларусі, якія працягнуліся на міжнародным фэсце «Берагі дружбы», перараслі ў сапраўднае сяброўства, якое рэалізавалася ў сумесных выданнях, публікацыях, грамадскіх праектах. Маю на ўвазе нашы сувязі з Гомельскай абласной пісьменніцкай арганізацыяй.

Сам лёс спрыяў зносінам, шчыраму братэрскаму сяброўству. Пракаменціраваў падзею — выхад спецыяльнага нумара «Кубанскага пісателя» — старшыня Гомельскага абласнога аддзялення СПБ, сакратар Міжнароднага саюза пісьменнікаў і майстроў мастацтваў, кіраўнік міжнароднага праекта па збліжэнні славянскіх літаратараў «Берагі дружбы» ад Рэспублікі Беларусь Уладзімір Гаўрыловіч:

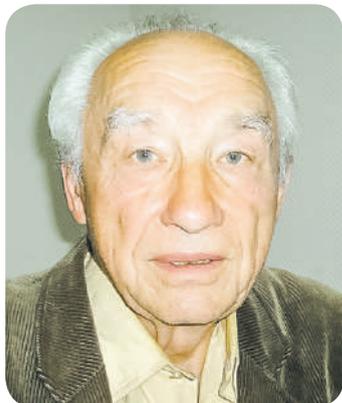
— На працягу апошніх гадоў нашы аддзяленні — Гомельскае і Краснадарскае — плённа супрацоўнічаюць на літаратурным, культурна-асветніцкім, духоўным полі. Не задумваючыся пра тое, як насамрэч далёка знаходзяцца адзін ад аднаго расійскі Краснадар і беларускі Гомель, наладжваем творчыя сустрэчы, прэзентацыі, абменьваемся выданнямі, удзельнічаем

у перакладчыцкім міжнародным праекце маладых аўтараў і пісьменнікаў-настаўнікаў, цесна працуем у межах міжнародных фестываляў «Славянскія літаратурныя дажынкi» і «Берагі дружбы». А ў 2017 годзе дзякуючы сумеснай ініцыятыве на гомельскай зямлі нарадзіўся і першы калектыўны зборнік вершаў і прозы гомельскіх і кубанскіх літаратараў «Славянскае сонца».

Дзякуючы сучасным тэхнічным магчымасцям творцы дзвюх краін папулярныя творчасць калег у сябе на радзіме, адзначаюць у Гомельскім абласным аддзяленні. Так, краснадарскія чытачы пазнаёмяцца з творчасцю паэтаў Алены Матвіенкі, Дар'і Дарошкі, Іны Спасібінай, Ізяслава Катлярова ды іншых сяброў Гомельскага абласнога аддзялення. Шырока прадстаўлена ў спецыяльным выпуску газеты і творчасць гомельскіх прэзідэнтаў: Аляксандра Джада, Юрыя Максіменкі, Евы Дударгі і Андрэя Мацвеевіча. Гумар прапануюць чытачам Міхась Сліва і Васіль Ткачоў. А казачныя гісторыі і вершы для самых маленькіх падрыхтавалі Іна Зарэцкая і Таццяна Майсеева...

Урачыстае ўручэнне незвычайнага падарунка (частка спецыяльнага выдання ў святковым афармленні) для пісьменнікаў-гамяльчан адбудзецца ў канцы ліпеня ў Няклінаўскім раёне Растоўскай вобласці Расіі, дзе з удзелам актывістаў Гомельскага абласнога аддзялення СПБ, творчай моладзі і пісьменнікаў-настаўнікаў пройдзе міжнародны фестываль маладзёжнай паэзіі і перакладаў «Берагі дружбы». А вось прэзентацыя спецыяльнага выпуску газеты «Кубанский писатель» у горадзе над Сожам запланавана на восень, і яна адбудзецца, як адзначаюць у гомельскім аддзяленні, з удзелам Святланы Макарава-Грыцэнкі і яе калег падчас XV Міжнароднага фестывалю-свята «Славянскія літаратурныя дажынкi-2020».

Улад ПРЫАЗЁРНЫ

Васіль ЗУЁНАК

Прыроды нядрэмнае вока...

Прырода мудрэйшая за мяне,
Аднак не глядзіць звысоку,
Увагай сваёю не абміне,
Не пройдзе бяздушна бокам.

Бо як жа іначай: душа ў душу
Мы з ёй у адзінстве крэўным.
Прыроды ўсе коды ў сабе нашы —
Ды я ў яе не пад'ярэмны.

Прырода па-свойску
не пеціць мяне,
Каб я да ўсяго быў гатовы:
То ласкай сваёю мяне ахіне,
То ўчыніць іспыт суровы.

Законны прыроды не чыняць здзек.
Каб праўдзіца Боскім урокам,
Напэўна, і створаны чалавек —
Прыроды нядрэмнае вока.

На схіле дня...

Ёсць гэты момант
На схіле дня:
Адзін — нікому —
Ён мне радня.

Яго чакаю,
Як з небыцця:
Аброс вякамі
Вякоў працяг.

І мне здаецца:
Са мной тады
Ён застаецца.
І назаўжды.

Вякоў валоду
Каб разгадаць,
Яму я згодны
Душу аддаць...

А дзень згасае
Як вырак наш.
Няўжо мы й самі
Усяго міраж?

Хто сілу мае,
Каб нас злучыць?
І я не знаю,
І ён маўчыць...

Вясновае пытанне

Сам не веру сабе:
«Ну няўжо я аглух?!»
Надакучыў сябрам у дапытніцкай ролі:
А каму з іх вясною, пасля завірух,
Слухаць жаўранка спеў
Давялося над полем?

Той званочак,
Што зоркай блакітнай трыміціць
І з высокае самае ноты —
Ну куды ўжо вышэй?! —
Раптам долу ляціць, —
У піке! —
З трэллю
Шчасця палёту!..

Глухне неба над намі дзясяткі гадоў,
Ці нядужымся самі «хваробай вясновай»,
Калі слых за зіму глухамань гарадоў
Адбярэ,
Каб вярнуць цішынёй адмысловай?..

Ты чаму не ўзлятаеш,
Званочак-жаўрук?..

А здагадку прынесла
Мыш палёўка-нарушка:
Ён чытае падручнік хімічных навук
Пра хімічную песню
прахімічанай птушкі...

Сумленне

О, гэта будзе здзіўленне:
Сустрэць на тым свеце сумленне.

І не чыё — а сваё!

І трэба ж так, ё-маё!..
Жыў, пры сумленні быў,
Ды дзесьці яго згубіў.

Спяраша пашукаў... Не знайшоў.
Ды так ні з чым і пайшоў...

А потым забыў наогул —
Без гэтага клопатаў многа...

Здаецца, і жылося няблага —
Ды вось жа знайшлося, бадззяга!

Знячэўку аж стаў на калені:
— Даруй! І прабач мне, сумленне!

Маўчыць. І глядзіць, нябога, —
Няйначай, як на чужога...

— Ты што, не пазнала мяне?!

Пазнала...

Даруе ці не?

Падарожнае

Не тое, што зацяты дамасед, —
Запеччам я, крыў божа,
не хвалюся:
Не супраць я пабачыць белы свет,
Але ў перакаці-поле не гаджуся.

Хто на зямлі, хто ў небе,
а хто звыш...
А я ў сабе: даў Бог мне быць сабою.
Я сам сабе і Лондан, і Парыж,
І нават Вашынгтон, калі на тое!..

Дарога пачалася ад парога.
І на парог вяртаецца дарога.
А той парог да сэрца, і мяне
Дарога ў сто дарог не абміне.

На Котлішчы...

О мой смутак, маё Мачулішча,
Каласок на асенняй стырні,
Да каго ж ты душою прытулішся
І ўратуеш свае карані,

З кім самотную долю агораеш,
Як не будзе мяне, бо ўжо я
Як апошні радок у гісторыі
Той сялібы, дзе ўскрэсла сям'я.

І навокал: сялібы — Рамашкавых,
Кавалеўскіх, Макрыцкіх —
маўчаць, —

Цішыня па выраку важкаму:
Сум па дзеях у вёсцы ў вачах.

Разам з хатамі пачатковая
Школка моўчкі пайшла на знос,
Дзе і я клёк дзіцячы падкоўваў,
Каб цягнуць навучання воз.

А цяпер, дужа велькай вучонасці,
Беспрытульнік, ля родных прысад,
Нібы птах, ад гнязда адрачоны,
Што зляцеў без вяртання назад...

Можа, думкі хоць рэха пачуецца, —
Вас, апошніх вяскоўцаў, малю:
Уратуйце, людцы, Мачулішча —
Вашу будучыню і маю.

Беларусі куточак маркотнейшы
Звесніць хай свой і мой далягляд,
Дзе адзін, нібы комін на котлішчы,
Я стаю між закінутых хат...

Алёна БЕЛАНОВА

КУПАЛЬСКІЯ ВЕРШЫ

Трыпутнік

Трыпутнік, трыпутнік!
Расцеш пры дарозе!
Раней быў вядомы ты кожнай нябозе:
Калі давядзецца пабіцца ці ўпасці,
Трыпутнічак трэба да ранкі прыкласці —
Вой, хутка ж усё ажыве, чалавеча!
А сёння табою ўжо раны не лечаць:
Бягуць у медыцэнтры, ляціць у аптэкі
І там набываюць складаныя лекі
І пырскаюць, п'юць ды ядуць іх,
ды мажуць...
Ідуць па дарозе — цябе не заўважаць.
Трыпутнік, трыпутнік,
людзьмі ты забыты,
То ліўнем абмыты, то пылам пакрыты:
Тут ровары ездзяць і скутары часам,
Машыны равуць то фальшэтам, то басам,
Ліса прабяжыць, пройдзе лось ці казуля,
Прысядзе пчала, што кіруе да вулля...
Запасіш ты ў лісці сваім год ад году
Гаючую сілу магутнай прыроды.
Чароўную моц ты таксама не страціў!
Казалі прабабка, бабуля і маці:
Дзяўчо, у купальскую ноч распраніся,
Бяжы цераз вёску, дзе растуць —
спыніся,

Глядзі, каб не йшоў хто, бяры яго ліха!
Трыпутнік знайдзі і скажы яму ціха:
«Ты бачыш старога, ты бачыш малаго,
Трыпутнік, майго пакажы
ты мілага!» —

Зубамі сарві той лісток і дадому
Вяртайся хутчэй, і — ні слова нікому!
Трыпутнік, лясны чарадзеі! Я клянуся:
Ізноў да цябе на Купалле вярнуся!
Мацней за зямлю каранямі трымайся.
Трыпутнік, трыпутнік, мяне дачакайся!

Купальскі хлеб

На Івана хлеб спяку:
Зверху — сонца, побач — крыж.
Хлеб аддам я жабраку,
Малака налью ў гладыш.

Вось, прымі — ці на абед,
Ці для птушак, Бог з табой!
Ты абыдзеш гэты свет,
Пераселішся на той.

У цябе няма грахоў,
Ты патрапіш проста ў рай —
То знайдзі ж маіх дзядоў,
Ім падзяку перадай.

Раскажы — жыццё ідзе,
Поўзаем, ніхто не згас.
Не бываем мы ў бядзе,
Бо яны бароняць нас.

Часам скардзімся, але
Мір ды лад і поўны дом,
Хлеб заўсёды на стале
Ды сям'я ўся за сталом.

Будзем іх мы памінаць —
Хай парадуюць жывых
Ды прыходзяць святкаваць!
А ў свой час і мы — да іх...

Мяцёлка

Купалле. Уночы не золка.
Вяночкі пльвуць пад мастом.
Вісіць над зямлёю мяцёлка
Ды зоркі чапляе хвостом.

З нябёсаў зрываецца знічка
І проста ў далоні ляціць.
Якая цудоўная звычка —
У зорчак доли прасіць!

Я ведаю, што загадаю:
Хай дождж зіхатлівы ліне!
Я шчасця таму пажадаю,
Хто плакаць прымусіў мяне.

Агонь прынясу на пагорак.
Мінулае — гарам гары!
Мяцёлка, ты вымеці гора
І ў неба з сабой забяры!

Сон

Праліўся дождж, і, нібы ў сне,
Нябёсы месяц выцер,
А ты стаіш на баразне
У шаматлівым жыце...

Прыехала сюды здалёк —
Да цётчкі ў пасёлак.

На галаве тваёй вянок
З купальскіх дзіўных зёлак.

І раптам чуеш:
Не трыміці,
Паненка гарадская!
Што ўгледзіш — тое пры жыцці
Цябе і напаткае!

Зрываецца — і стрымгалоў,
Адолець шлях павінна!
Бяжыш, глядзіш між каласоў:
Жаніх ці дамавіна?

Ад самай хаты да бяроз
Жытнёвай прайдзеш сцэжкай,
У хату вернешся — наскрозь
Прамоклая, з усмешкай.

А цётка хітра падміргне:
Няўжо ад шчасця плачаш?
Купальскі сон...
А ў гэтым сне
Што толькі ні пабачыш!

Фота Кастуся Дробава.

Клятае мястэчка

Прапануем вашай увазе ўрываак з новага рамана Людмілы Рублеўскай «Авантуры Вырвіча, Лёдніка і Чорнай Меланхоліі». Гэта 6-я кніга серыі «Авантуры Пранціша Вырвіча». Цалкам раман будзе надрукаваны ў гэтым годзе ў часопісе «Полымя». Першую частку чытайце у № 8.

Людміла РУБЛЕЎСКАЯ

...За акенцам карэты цягнуліся палі, шэрыя і шурпатыя, як вывернуты кажух. Значавачь вырашылі ў найбліжэйшым мястэчку на паўдарозе да Глыбокага. Доктар касавурыўся на сваю доктарскую валізку, але Саламея папярэдзіла Вырвіча пільнаваць, каб ганарысты муж не спакусіўся ўжыць свае адмысловыя лекі. Былі ў Бутрыма такія, што маглі на нейкі час паставіць на ногі нават смяротна хворага, змуціць забыцца на боль і вярнуць ранейшыя сілы. Але Вырвіч бачыў гэтыя лекі ў дзеянні — праз пару гадзін боль і знясіленне вярталіся шматкроць, ды яшчэ і сэрца маглі не вытрымаць... А Лёднік зараз страшэнна не хоча, каб яго на руках з рыдвана выносілі на вачах незнаёмых людзей.

Каб менш было гонару дурнога — меней шнараў на спіне меў бы.

Але калі спыніліся каля дома з дзвюма драўлянымі калонамі на ганку, дзе падарожным паабяцалі начлег, у прыцемку ды дажджы не было каму назіраць за недастаткова трыумфальным з'яўленнем Чорнага Доктара. Дзякуй богу, хоць прытулак знайшлі, пасля некалькіх няўдалых спроб. Месціч у нацягнутай на вушы шапцы-магерцы падазрона радасна параіў папрасіцца да пана вознага Міхасюка. Той нізавошта не адмовіцца ад магчымасці займець лішнюю капейчыну, бо за шэлег блыху прутком пагоніць да Смаргоні.

За начлег гаспадар, шчуплы, танкагалосы і вострамы, як згаладалая мыш з чорнымі вусамі, заламіў як за гасцяванне ў палацы. Але выбіраць не выпадала... Да таго ж сущыяшала ўрачыстае «пярыну пуховую дам»!

Сцяцко згрузіў прымацаванае разам з фуфрам крэсла на колах, якое перад ад'ездам удасканалілі як маглі, Бутрым быў туды ўсаджаны, насунуў на вочы капляюш, ухапіўся за шаблю...

— Фурманаў хіба на гарышча... А хворага пана з сям'ёй у кутні пакой, там лажак зручны, — абьякавы голас прыслугі, таксама худой, як жэрдка, цётхны, змуціў Баўтрамея сціснуць вусны... Звык на людзей страх наганяць, а не шкодабу выклікаць, «хворы пан».

Свечкі неахвотна разганялі цемру. Пранціш ішоў праз сенцы і вузкі пусты калідор за Карусём, які цягнуў куфар. Пахла сухімі яблыкамі, падгарэлым тлушчам і палыном. Дом небагаты, але і не мужыцкі. Вунь у вылучаным мінскаму падкамораму пакой паліскае на століку мясянжовая чарніліца з засохлым атрамантам, валяюцца два абгрызеныя гусіныя пяры і пашарпаная кніга... Вырвіч нават з цікавасці разгарнуў: рымскае права. Нудоцце.

На вачэру разлічваць не выпадала, госці абышліся ўласнымі прыпасамі. Галоўнае, каб крывасмокаў у ложку выявілася не зашмат... Пранціш не паленаваўся ўласнаручна шчодро пасыпаць абяцаную пуховую пярыну пярсідскім парашком вытворчасці Лёдніка.

Ад пярыны патыхала гніллю.

Падкаморы дзьмухнуў на свечку. Шкрэбліся мышы, завіхаўся дождж, мроіліся нечыя здушаныя стогны. Маленькае беларускае мястэчка, назвы якога Вырвіч нават не запамніў, Нача, здаецца, паглыблялася ў лянівыя і халодныя восеньскія сны...

Але самому заглябіцца ў той сон не атрымалася.

Жанчына крычала так, нібыта яе катавалі. Змучана, безнадзейна, хрыпата...

Пранціш высунуўся са свайго пакоя. Саламея размаўляла з гаспадаром, чыя

лысяя галава нагадвала востры канец яйка, а чорныя вусы звисалі паньлімымі шнуркамі. Свечка ў руцэ пана войскага трэслася, і здавалася, што разам з цэнямі гайдаецца ўвесь калідор.

— Выбачаюся, панове. Божая воля. У сужонкі роды пачаліся.

У голасе спадара гучала разгубленасць і нейкае раздражненне, нават страх.

— На зімовага Міколу мусіла нараджаць. Але... захварэла. І вось... Паслаў жа Гасподзь выпрабаванне. Немалая ды мы ўжо, старэйшыя дзеці самі сем'і маюць, злезлі з бацькоўскіх шый... Ня зручнасці шаноўным гасцям, выбачайце. Вы не бойцеся, Магда ў прыбудове, там уваход асобны...

Саламея зараз жа запатрабавала правесці яе да парадзіхі — яна ж у Медычнай акадэміі выкладала на курсе для павітух. І платы не трэба...

Пры звестцы пра бясплатную паслугу твар пана Міхасюка прасвятлеў. Але возны вагаўся.

— З ёю дзве кабеты. Справацца...

— Заўчасныя роды, парадзіха ва ўзросце... І вы казалі, яна хворая. Як без лекарскай дапамогі? — абурылася Саламея. — Дарэчы, што за хвароба?

Гаспадар адвёў вочы.

— Ліхаманка нейкая...

Пані Саламея заскочыла за мужнінай валізкай з лекамі і доктарскім інструментарыем. Прыкрыкнула на дачку, што высунулася за ёй следам: бацьку, маўляў, глядзі і бегма туды, дзе чуліся крыкі. Прыцемак хаваў зморшчынкі, сляды стомы і сівізну, і пані Лёднік, велікавокая, беласкурая, станістая, зацягнутая ў цёмную сціплую сукенку, здавалася ўсё гэткай жа прыўкраснай Сільфідай.

Пранціш палічыў патрэбным зайсці да Баўтрамея. Адзіная свечка ганарыста ўздымала на чорным кноце трапяткі праменьчык святла. Сафійка, захутаная ў шэрую ваўняную хустку, тупала па пакой, большым, чым Вырвічаў, ды наракала, што яна дарослая, а пані-маці не дапускае яе да акушэрскай практыкі. А Чорны Доктар сядзеў на нізкім і шырокім ложку з сеннікам змрочны, як грутан, тым больш і нос у яго быў як дзюба.

— Халера... Не падабаецца мне, як тая кабета крычыць. Самому б глянуць... Гэх, валізку з лекамі Залфейка забрала... Не паспеў...

Відаць, гатовы быў сваю атуту выпіць, каб сіл хапіла дапамагчы. Вырвіч пазяхнуў.

— Кінь, Бутрым, нават каб на нагах быў — яшчэ ўтаворваць, каб мужыка пусцілі ў жаночую справу сунуцца? Першы раз, ці што? Дасць рады Саламея.

Лёднік упарта ссунуў бровы.

— Дапамажы сесці ў крэсла гэтае клятае. Вырвіч ведаў, калі з доктарам бескарысна спрачацца. Праз нейкі час ён з грукатам штурхаў крэсла з эскулапам па калідоры, крыкі рабіліся ўсё больш хрыплымі, задыхлівымі... І раптам — цішыня.

Страшная цішыня.

Сафійка, якая трымала свечку, перарывіста ўздыхнула. Лёднік ухапіўся за крэсла.

Ціха.

Вось рыпнулі дзверы справа, высунуўся лысы гаспадар, выцер рукавом халата спацелы лоб... Вочы мітусяцца, хрысціцца, пераступае нагамі ў турэцкіх хатніх пантофлях, відаць, не наважваючыся ісці па навіны...

Бо ясна: кепскія навіны.

А з імі, як вядома, не размінешся нават на шырокім тракце.

Саламея вярталася ўпаўненай хадой, выпрастаная, са спакойным тварам,

несучы цяжкую валізку. Але было ў яе вялікіх вачах нешта такое...

— На ўсё воля Божая...

У пана войскага з горла нават нейкі гук дзіўны вырваўся, нібыта сапраўды мыш віскнула...

Лекарка перахрысцілася тонкай рукой.

— Запозна. Каб тыдзень таму...

Войскі сціснуў сківіцы, памаўчаў.

— А дзіця?

Саламея апусціла вочы.

— Яно ўжо даўно мёртвае.

Словы спачування, сущыяшэння і апраўдання паляцелі ў спіну гаспадара непатрэбным сухім лісцем.

Пранцішу страшэнна не падабалася сітуацыя, у якой яны апынуліся. Собіла ж гаспадыні кінуць у мора залатыя ключыкі менавіта ў прысутнасці падазронай госці. Мяркуючы па ўсім, Лёдніку таксама прыходзілі ў галаву падобныя думкі, ён кусаў вусны, насцярожана паглядаў у цемру за акном і нават не перабіваў пытаннямі жонку, якая, намагаючыся захоўваць спакой і навуковую тэрміналогію, распавядала пра прэцэдэнт.

Магчыма, усё было б іначай, каб не жмінда-гаспадар. Траціць грошы на дактароў для цяжарнай жонкі не жадаў. А тыя дзве бабы, прыслуга хатняя нават не падышлі да няшчаснага, стаялі па кутах, малітвы бубнелі ды зёлкі палілі.

Пранцішу падалося, што Саламея нешта не дагаворвае. І трымаецца неяк... не так, як звычайна.

— Я пераапрануся, выбачайце...

Вырвіч толькі цяпер, прыгледзеўшыся, заўважыў на цёмнай сукенцы плямы. І рукі пані хавае. Што ж, лекарская справа брудная і крывавая...

Лёднік усё-ткі злаўчыўся схапіць жонку за руку, калі тая праходзіла побач. Паднёс яе выпаканую ў цёмным даланю да вачэй.

— Што за парэз?

Саламея вырвалася.

— Лухта... Падрапалася.

— Пахне гноём. Апрацуў спірытусам.

Пані буркатнула нешта наконт таго, што варта давяраць майстэрству іншых лекараў, нават калі тыя — жанчыны.

Пранціш сышоў у свой пакой. Сну ні ў краі вока. Вось, здаецца нечыя крокі... А гэта дзверы рыпнулі, ці падалося?

Дождж ператвараўся ў залеву. Дрэвы за акном усплэсквалі лістамі і стукаліся голлем, нібы плакальшчыцы, якім добра заплацілі. Падкаморы ўсё-ткі прыдрамаў, бо стукат галін раптоўна ператварыўся ў лязгат шабляў, ворагі чамусьці былі з ваўчынымі галовамі, але ў нямецкіх капелюшах з пёрамі і іх было шмат, дужа шмат, Вырвіч ажно стаміўся адмахвацца шабляў... А і не шабля гэта зусім, а кіёчка, здаецца, той самы, якім Лёднік штурхаў сваё крэсла...

— Пан, пан, прачынайся!

Вырвіч па старой ваярскай звычцы першым чынам намацаў шаблю, а тады ўжо канчаткова прагнуўся. Цемра за акном яшчэ не перацякла нават у прыцемак.

— Карусь? Што такое?

— Уцякаць трэба. Мы падслухалі... Войскі па людзей паслаў... Стрыгу будзь супакойваць.

Вырвіч ажно галавой патрос.

— Што ты мелеш? Якая стрыга-латрыга? — Нябожчыца... Што ўночы мёртвае дзіця нарадзіла...

Нават круглы твар Каруса ў цемры здаваўся злавесным.

— Сцяцко патлумачыў... У іх у Карпатах звычайная справа. Парадзіха на чорную немаж хварэла. І дзіця чорнае ўсё было. Калі галаву абодвум не адрэзаць — па начах уставаць будзь, кроў піць.

— Блэкат нейкі... — раззлаваўся пан падкаморы. — А мы тут якім бокам?

— Пані Саламея дзіця стрыгі на свет дастала. У кроў яе рукі мачала...

От жа ж паляндра чарговая ўчамярылася... Пранціш ліхаманкава апраўся, успамінаючы, колькі набояў для пісталета прыхапіў. У суседнім пакой таксама нешта пагруквала. Калі Пранціш выскачыў у калідор, Саламея і Сафійка ўжо выцягвалі са свайго пакоя крэсла з Лёднікам, а пані лекарка злосна шыпела:

— Не дам тваёй забойчай мікстуры. Усё адно не паспее падзейнічаць.

У сенцах гасцей пераняў змрочны пан возны.

— Што ж не па-людску паны сыходзяць? Такую бяду ў мой дом прынеслі...

— Мая жонка ніякай шкоды не ўчыніла. Я — дыпламанты доктар, магу засведчыць, — Лёднік усё-ткі ўхітрыўся нагнаць на сябе дастаткова важнасці. Гаспадар нервова пакруціў тонкі вус.

— Не абвяргаю словы вашае мосці, але адбылося жahlівае. Памерла мая верная сужонка і нованароджанае дзіця. Ваша пані пры гэтым прысутнічала. Грамада захоча пачуць, як усё было... Дачакайцеся світаньня, панове.

— Нам тэрмінова трэба ехаць па запрашэнні ягонаі мосці падскарбія Антонія Тызенгаўза! — раўнуў Вырвіч. — Мы выконваем загад яго мосці падскарбія! Вы насмеліцеся перашкаджаць волі пана Антонія?

Войскі змізарнеў, гучна пракаўтнуў сліну, але не ступіў дарогі.

— Мы так высока не лётаем, панства, мы — шляхта не багатая. Не вяльможная. Але ў нас свой гонар, свой герб і права захаваць сваю маёмасць. А мне зараз трэба выдаткоўвацца на годнае пахаванне...

Жмінда і ў пекле са смалы грошай рабіць.

— Мы гатовы ахвяраваць пану на жалобныя выдаткі, — перабіў Вырвіч, якому надакучылі гэтыя начныя вупырскія гульні. — Дваццаць дукатаў дапаможа пану?

У маленькіх цёмных вачах войскага, што яшчэ больш прыпадобнялі яго да мышы, загарэўся прагны інтарэс.

— Нябожчыкі два...

— Значыць, сорок дукатаў, — рашуча заявіў падкаморы. На твары доктара застыла грэбліваць. Саламея прыгнечана маўчала. Калі манеты былі адлічаныя і адцягнуты кішэню ўдаўца, госці нарэшце атрымалі магчымасць дабрацца да свайго рыдвана, куды Сцяцко ўжо загрузіў куфры.

— Дзе бабы кнігі чытаюць, там людзі мруць... — падрахункаваў дзікую ночку не менш дзікай выснавай Карусь.

Дождж, на шчасце, суняўся. Затое падмаўся такі туман, быццам цэлы легіён зайцоў узяўся варыць піва для хаўтур. Каламутнае сівое паветра віхурыла, як сапраўдны дым, і ў ім можна было ўгледзець фантамы і стрыгаў, і стрыгавых дзетак, і спадароў інквізітараў...

А вось і яны... Инквізітары местачковыя, паляўнічыя на вупыроў. Варта было экіпажу выехаць з двара, на нябачным храме ударыў звон, тужліва-пагрозна, і далёкія галасы заспявалі малітву. Сцяцко сцэбануў коней, і клятае мястэчка засталася ззаду разам з туманам, смерцю і вупырамі. Пранціш уявіў, чым зараз будзе тут займацца сучаснікі Жылібера і Жана Жака Русо, перахрысціўся і выдыхнуў з палёгкай. Скасавурыўся на збляднелую Саламею, што зашлася ў кут карэты, захутаўшыся ў дарожны плашч, на Лёдніка, які, унурыўшыся, паціраў калені, на Сафіюку, якая проста спала, падкурчыўшы ногі... Што ж іх усіх чакае ў гэтым падарожжы, якое толькі пачалося, а ўжо далоса ў знакі?

«Як зоры важаць час...»

Па матывах творчасці Васіля Зуёнкі

Калыска паэтычнага дару Васіля Зуёнкі — невялікі лапак зямлі з вёскай Мачулішча і яе ваколіцамі і краявідамі, што ў Крупскім раёне на Міншчыне. Вёска знешне непрыкметная, піша В. Зуёнак у нядаўнім лісце да нас, аднак знакамітая «водным, крынічным багаццем: з аднаго боку — рэчка Нача, з другога — амаль ля самых хат — яе прыток Талінка. Па талай вадзе разлівалася яна ў сапраўднае возера, куды прыходзілі на нераст метровыя шчупакі, а па восені — плёсам-мачылам, дзе “справдэку лён мачылі...” Хата ж у нас — таксама знакамітая: да нашага ўсялення была карчма. А ў хаце — сёстры-пявунні Зіна і Каця са школьнымі чытанкамі, багатымі на вершы, і аматар іх паслухаць тата, дарэчы, лірычна настроены (асабліва калі выбіраліся з ім у лес ці на сенажаць, што квяціста збягала ад узгорыстага сасняка да Начы — наперагонкі з падгорнымі крыніцамі), і мама — у светлым, заўсёдным клопаце... “Так і тут нараджалася пачуццё, чуйнае да паэзіі, пранесенае (ужо ва ўспамінах) праз усё наступныя часы і дарогі...”

Родная вёска паэта — месца гістарычнае: тут некалі праходзіў шлях «з варагаў у грэкі». Справдэчная сялянская зямля...

*Мачулішча...
Відаць, і пры Ярыле
Льны ў нас селялі,
Вымочвалі ў Мачыле.
Бель-кужалы пралі, ткалі, вышывалі,
Кашулі ў кайстры
Напамінкам клалі...*

Ужо ў першых зборніках вершаў «Крэсіва» (1966) і «Крутаяр» (1969) В. Зуёнак не толькі расказвае пра земляробчы ўклад жыцця сваіх землякоў, але і імкнецца зазірнуць у свет іх перажыванняў, акрэсліць гістарычны лёс, карыстаючыся сваімі, індывідуальнымі, колерамі і фарбамі. Мы бачым яго вобразна-метафарычны замес — насычаны, густы, ёмісты:

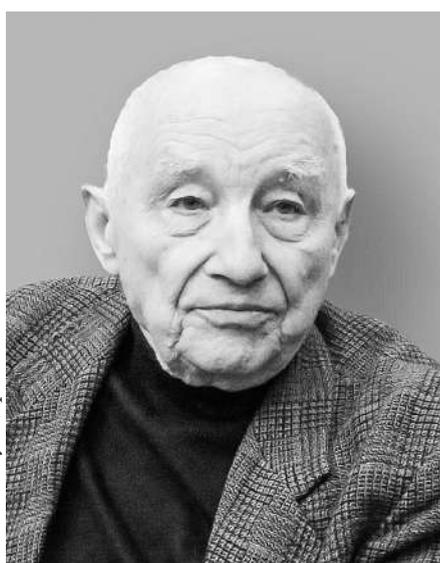
*Мачулішча —
блакіт палёў,
Нябёс,
Блакіт вачэй —
блакіт туманны
Слёз.*

Паэтычная асацыятыўнасць, набліжаючыся да праўды жыцця, уключае і сацыяльна-гістарычны змест, частка адлюстроўвае цэлае, ахопліваючы яго глыбінны чалавечы сэнс.

Аўтар імкнецца, не адрываючыся ад жыцця, эмпірычнай канкрэтыкі жыцця, шукаць і знаходзіць «другі план», закліканы дапамагчы разгадаць сэнс штотдзённага існавання. Ён нібыта ўзнаўляе нейкі старажытны міф пра вечнага аратага, міф, які ў сваім духоўна-практычным значэнні дайшоў да нашых дзён, блізка нам глыбінным высакародным зместам. За гэтым «вечным аратым» адчуваецца наш сучаснік — жывы чалавечы характар як сукупнасць устойлівых уласцівасцей і зменлівых адносін, якія складаюць выразнае біясцыяльнае адзінства, што знаходзіць выяўленне ва ўсім жыццёва-вытворчым укладзе чалавека.

Адказваючы на нашы пытанні, В. Зуёнак заўважае: «Самае галоўнае ў паэзіі — праўдзівасць. Праўдзівасць у кожным слове. Праўдзівасць змястоўная, праўдзівасць эмацыянальная. У кожным слове заставацца самім сабой. Не хавацца за прыдуманую маску. Праз сваё слова шчыра прызнацца сабе самому, а праз сябе — усім далучаным да яго: хто ты і што ты, які ты ёсць. Не проста помніць, а жыць усведамленнем, што спачатку было Слова. І Слова было Бог. Паэзія — Боскае пакліканне: спавядацца перад Словам, як перад Богам».

Маштаб, узбуйненне, гіпербалізацыя ў паэта не супярэчаць праўдзе жыцця, у адлюстраванні якога ён імкнецца да шырокіх сацыяльных абагульненняў, да

Фота Кастуся Дробава.

стварэння ёмістых умоўна-асацыятыўных вобразаў.

*Ралля — аснова,
Зерня ўток няспынна
Кідаю я рукою агрубелай, —
І тчэцца,
тчэцца мудрая тканіна —
Жыццё...*

У творах В. Зуёнкі хораша, гарманічна ўзаемадзеіваюць, пераплятаюцца і спалучаюцца ў адзінае цэлае думка і эмоцыя, развага і пачуццё. Яны звяртаюць на сябе ўвагу знітанасцю асобы паэта з земляробчым светам, з яго адвечнымі жыццядайнымі сіламі, своеасаблівым пантэзізмам, прасякнутым глыбокімі душэўна-чалавечымі клопатамі і памкненнямі. У вершах выяўляюцца думкі і пачуцці людзей працы, стваральнікаў чалавечага шчасця і дабрабыту, усаўляюцца прыгажосць родных краявідаў, вернасць народным традыцыям і каштоўнасцям. Яны перадаюць водар густых мачулінскіх бароў, прыгажосць вясковага ўлоння, спакоўвечны кругаварот у прыродзе, адлюстроўваюць адчуванні чалавека, які арганічна ўжываецца ў гэтае асяроддзе і стаў тут сваім.

Паэзія В. Зуёнкі грунтуецца на ўласным успрыманні, разуменні асобных з’яў і працэсаў, усяго свету, у якім «травінкі ў лёдзе» і «ўзняцкі шлях», што вядзе ў родную вёску, летні гом і соль, якую здабываюць у салігорскіх шахтах, займаюць сваё натуральнае і незаменнае месца. У метафарычных словавобразах чутны бурлівасць ручаёў, пошум ветру, крык журавоў у прасторы палёў, гоман лесу. Пры гэтым вельмі важна адзначыць, што навакольная прырода ў паэзіі В. Зуёнкі цесна звязана з унутранай прыродай лірычнага героя, абумоўліваючы яго натуральнасць і чалавечнасць. «Ахвярнік прашчурскіх бароў» — казаў пра свайго героя сам паэт. Мікола Аўрамчык, адзін з літаратурных настаўнікаў В. Зуёнкі, чыё мастацкае слова «дапамагала акрыляцца» яго «рыфмалетуненням», несумненна, меў рацыю, калі рэкамендуе маладога творцу да прыняцця ў Саюз пісьменнікаў, падкрэсліваючы: «Якія б тэмы ні запраўтаў паэт, ён заўсёды падыходзіць да вырашэння іх па-свойму, не збіваючыся на трафарэт і банальнасць. Адным-двума трапнымі штрыхамі В. Зуёнак умее ажывіць, здавалася б, надакучлівую, шмат разоў пераплетую тэму, знайшоўшы нейкі новы ход ці паварот пры яе вырашэнні. Нават у малых прыродаапісальных рэчах ён стварае своеасаблівы настрой і лірычны малюнак». Назіранне трапнае.

Вельмі плённым этапам росту, інтэнсіўных пошукаў і адкрыццяў сталі для В. Зуёнкі, як і для многіх іншых беларускіх паэтаў, 1970—1980-я гг., калі ўзнялася цана на сапраўднасць пачуцця, вызначылася перспектыўная тэндэнцыя: ад «зерняў праўды» — да «праўды зерня», да новай, больш глыбокай, канцэптыўнай рэчаіснасці. Найбольш чуйныя паэты ўжо не маглі задавальняцца «зернем праўды»,

абаяннем непасрэднасці. Эмпірычнае засваенне новых з’яў саступае месца імкненню ўлавіць сутнасць сучасных канфліктаў, раскрыць іх. У дзверы літаратуры грукаецца — на новым узроўні сталасці — іншая праблематыка, звязаная з вялікімі «быццёвымі» пытаннямі чалавечага існавання. Паэзія паўстала перад неабходнасцю даследаваць сэнс і сутнасць таго, што адбываецца, пазнаць заканамернасці, глыбінныя прычыны і сувязі сучасных сацыяльных канфліктаў і супярэчнасцей (адсюль, між іншым, яе зварот да ўмоўных форм). Узнікла вострая патрэбнасць на значны мастацкія абагульненні, яркія характары, у якіх маглі б адлюстравіцца тэндэнцыі і заканамернасці жыцця і часу.

Тады і выходзяць кнігі паэта «Сяліба» (1973), «Нача» (1975), «Маўчанне травы» (1980), «Вызначэнне» (1987) і іншыя. Чытаючы іх, бачыш: В. Зуёнак адчувае неабходнасць уважліва даследаваць змест з’яў і падзей рэчаіснасці, асобу чалавека, імкнецца да аналізу, філасофскай медытацыі.

Паэт задумваецца над сэнсам і тайнамі чалавечага жыцця і смерці, гісторыі, адвечнымі чалавечымі якасцямі, ад якіх залежыць лёс прыроды, планеты і самога чалавека. Знешне яго вершаваныя формы часта выглядаюць традыцыйна, нават старамодна (у параўнанні, скажам, з так званымі «метафарыстамі»), але гэта толькі на першы погляд. Асабліваці формы ў В. Зуёнкі строга падпарадкаваны змястоўным задачам тэксту. Лірычнае дзеянне падкрэсліваецца, умацняецца сродкамі гнуткай, выразнай, па-сапраўднаму экспрэсіўнай паэтыкі.

Яго вершаваныя медытацыі уласцівы глыбокі ўнутраны драматызм.

Паэт звычайна хоча паставіць з’яву ў сістэму свету, асэнсаваць яе месца і ролю ў гэтай сістэме, як мага паўней раскрыць маральна-псіхалагічны і палітычны вопыт сучасніка. Чалавек у яго — не толькі частка грамадства, але і частка прыроды і гісторыі, аб’яднаных пачуццём узаемазалежнасці і адзінства, якое з’яўляецца адной з перадумоў і запарук яго свабоды, самадэятэльнасці і сілы. Лёсавызначальны знак чалавека — неспакой, пошук, працавітасць, напоўненая высокім духоўна-маральным зместам.

Лірычнае перажыванне паэта спавядальнае па сваёй сутнасці. У асобе лірычнага героя арганічна спалучаюцца прыватнае і агульнае, мінулае, сённяшняе і будучае. Адсюль — грунтоўнасць мастацкай канцэпцыі і той «запас трываласці» ў яго вершах, які некалі адзначыў у адным з артыкулаў А. Грачанікаў («Літаратура і мастацтва». 1969. 31 каст.).

Шмат гаворыць пра В. Зуёнкі як тонкага мастака слова і глыбокага філосафа верш «Змярканне». Уявіце сабе чалавека, які адвечоркам, калі аціх руплівы працоўны дзень з яго мноствам клопатаў і турбот, выйшаў у прастор жытняга поля, услухаўся ў яго звонкую цішыню.

*Усюды лад, усюды згода
І цішыня
на той мяжы.
Над полем спелым
хлебны водар
Бушуе, быццам у дзяжы.
Ад неба вечнасцю таемнай —
Калі прад ім ты толькі сам —
Сурова вее.
І надрэзна,
Адточана,
звініць каса,
Што над табой была узнята,
Калі адчуў ты першы раз
Вось гэту вышыню над хатай,
Адчуў, як зоры важаць час...*

Калі чытаеш гэтыя радкі, міжволі прыгадваецца думка паэта з яго вядомага эсэ-ўспаміну «Саюз: наш і мой», напісанага ў 2014 г.: «Паэзія — не знешняя, штучна створаная “прыгажосць” са слоў, хай сабе і залепценых у вянок радкоў, строф,

вершаў, — а тая энергія, што выпраменьваецца імі, незаўважна, але адчувальна-насычана». Энергія верша «Змярканне» незаўважна захоплівае цябе ў палон, падпарадкоўвае сабе, далучае да Вечнай духоўнай сутнасці. Тут ізноў маем справу з лірычнай медытацыяй, філасофскім маштабам паэтычнага мыслення. Аўтар выразна перадае духоўна-псіхалагічны стан свайго героя.

На новым, постсавецкім, этапе творчасці выйшлі кнігі паэта «Чорная лесвіца» (1992), «Пісьмы з гэтага свету» (1995), «Выбраныя творы» (2010), двухтомнік выбранага «Гронка цішыні» (1996, лірыка) і «Пяцірэчка» (1998, ліра-эпічная анталогія). Вершы пра дзяцінства, першыя клопаты, звязаныя з пастай, паходамі ў начное, пераплітаюцца ў гэтых кнігах з летучымі рамантычнымі прыродаапісальнымі замалёўкамі, з выяўленнем красы і непаўторнасці прыродна-вясковага ўлоння, краявідаў роднай Крупшчыны. Творы пра цяжкое ваеннае ліхалецце і яго наступствы змяняюцца філасофска-аналітычнымі, поўнымі драматызацыі лірычнага мыслення. Грамадзянска-патрыятычная лірыка суседнічае ў паэта з інтымнай. Вершы, прысвечаныя нацыянальна-гістарычнаму мінуламу, далёкай старажытнасці, дапаўняюцца тонкімі медытацыямі і сентэнцыямі, заснаванымі на асэнсаванні хрысціянска-рэлігійных каштоўнасцей.

Паэт ідзе ў глыбіню, многія з яго апошніх вершаў прысвечаны асэнсаванню трагічна-балючых старонак нацыянальнай гісторыі, цяжкага лёсу беларускага этнасу на яе пакручастых шляхах, узыходжання да свабоды і дзяржаўнай незалежнасці. На працягу доўгіх дзесяцігоддзяў і стагоддзяў, сцвярджае аўтар, беларускі народ стаіць «Над бзданно выжывання», самааддана змагаецца за сваё права быць. Мастацкі стыль В. Зуёнкі густы, насычаны, кражысты. Паэт мысліць ёмістымі, каларытнымі, маштабнымі вобразнымі катэгорыямі: народ, вякоў скрыжаванні, лёс, прасторы нябёс, зямля, памяць сівых камянёў, маці-Радзіма, вечнасці вочы.

*Калі гляджу на прасторы нябёс
З палётам мар-аблачынак
Ці згадваю Начы разлівісты плёс
З нерастам ічупачыным,*

*Калі чытаю старонкі палёў,
Ці думаю думы лясныя,
Ці слухаю памяць сівых камянёў, —
Як сэрца балюча ные:*

*Зямля мая, маці мая, няўжо
Мы лёс такі заслужылі,
Што будзем думаць на мове чужоў
І песні складаць чужыя?..*

Адказваючы на пытанне нядаўняй нашай анкеты «Як звычайна нараджаюцца вершы?», паэт заўважае: «Вершы ўспываюць з нечаканай іскрынкай — пачутага ці згаданага слова, з нейкай мімалётнай дэталі-зацепкі, — незалежна ад месца і абставін... А там ужо разгортваецца само “паэтычнае дзейства”: падключаюцца назапашаныя эмоцыі і роздум. Усё набывае пэўную форму. І завершанае — яе адчуваеш інтуітыўна: усё, кропка!..»

«Паэт, — падкрэсліў крытык-філосаф У. Калеснік, — шукае гармонію Сусвету ў прыродзе і ў сабе ды неўпрыям сам становіцца Сусветам». Сказана быццам пра В. Зуёнкі. Творчасць паэта грунтуецца на павазе да натуральнага, базавага, анталагічнага, творчы імпануе цэласнасць свету, у якім паяднаны зямное і нябеснае, духоўнае і прыроднае, паэзія і праза жыцця. Вершы В. Зуёнкі сведчаць пра важкасць і каштоўнасць яго асабістага жыццёвага вопыту, які дыктуе тэмы — вечныя і заўсёды новыя: вера ў дабро, чалавечнасць, стваральную працу і яе вынікі, здольнасць да маральнага ўдасканалення і сацыякультурнага самасцвярджэння.

Уладзімір ГНІЛАМЁДАЎ,
Мікола МІКУЛІЧ

З невядомасці: Янка Купала ў ЗША

Падчас архіўна-пошукавай працы аўтара гэтых радкоў адзін твор з ранняй паэтычнай спадчыны Янкі Купалы нечакана ўзбуйніўся ў сваёй дыпламатычнай ролі, пашырэнні вядомасці маладой беларускай літаратуры ва ўсім свеце.

Падарожжа праз акіяны

Гаворка ідзе пра верш «Памяці Шаўчэнкі» («Ад гасцінца да гасцінца...»), апублікаваны ўпершыню ў «Нашай Ніве» 12 (25) сакавіка 1909 года. Асноўныя матэрыялы перадавіц гэтага выпуску газеты былі прысвечаны памяці класіка ўкраінскай літаратуры. Сярод іх — і паведамленне аб правядзенні 26 лютага ў Пецяярбургу вечара-канцэрта, на якім прысутнічала беларуска-літоўская дэлегацыя. Выступілі прадстаўнікі рэдакцыі «Нашай Нівы» і выдавецкай суполкі «Загляне сонца і ў наша аконца», а Леанід Сеўрук прачытаў верш «Памяці Шаўчэнкі», які «напісаў наш малады паэта Янук Купала».

Ужо праз месяц (!) пасля віленскага друку — 15 сакавіка 1909 года — Купалаў верш быў апублікаваны ў ЗША. Пра гэта парупілася газета «Свобода» (Нью-Ёрк), найстарэйшае перыядычнае выданне ўкраінскай працоўнай эміграцыі (у асноўным выхадцаў з Аўстра-Венгрыі), што бесперапынна выходзіць да нашых дзён з 15 верасня 1893 года.

Верш «Памяці Шаўчэнкі» змешчаны на 5-й старонцы, прысвечанай навінам грамадска-культурнага жыцця замежных краін і ўкраінскай дыяспары ў ЗША. Публікацыя твора Янкі Купалы папярэднічае наступны тэкст: «Беларусы Тарасу Шаўчэнку. Беларуская газета «Наша Ніва», якая выходзіць у Вільні, прысвяціла ў № 11 ад 25 сакавіка гэтага года ўступны артыкул памяці нашаму слаўнаму Кабзару і змясціла яго партрэт. Пасля гэтага артыкула ідзе верш, які мы тут даслоўна прыводзім». Імя беларускага аўтара ў гэтай публікацыі названа не было.

Рукапісы не гараць

У 2010 годзе ва Украіне была выдадзена кніга-альбом «Вярнутыя шаўчэнкаўскія рарытэты». Візуальны корпус выдання стварае найцікавейшая фотакапіяная калекцыя: арыгінальныя гравюры, рукапісы, здымкі, выданні і лісты Тараса Шаўчэнкі, а таксама дакументы і матэрыялы, вывезеныя з Украіны ў 1943-м. Апошнім прытулкам гэтага вялікага збору, які доўгі час лічыўся страчаным, была Украінская вольная акадэмія навук (УВАН) у ЗША. Часткова матэрыялы былі перададзены ў Інстытут літаратуры імя Т. Р. Шаўчэнкі ў 1992—1996 гг. Самая каштоўная частка матэрыялаў была вернута ў Кіеў у 2006-м.

Усе дакументы і матэрыялы размеркаваны па раздзелах: «Тарас», «Рарытэты», «Родныя. Сябры. Паслядоўнікі. Даследчыкі», «Любоў і нелюбоў да паэта» і інш. Укладальнікі выказалі спадзяванне, што «ўвядзенне ў навуковы ўжытак усяго масіву калекцыі не толькі ўзбагаціць наяўную шаўчэнкіяну, але і падштурхне да далейшых расшукаў тых матэрыялаў, якія ляжаць страчанымі». Можам канстатаваць, што выказаныя спадзяванні ўжо спраўдзіліся, прытым не толькі ў акрэсе нацыянальнай культуры, але і ў праекцыі на гісторыю беларускага пісьменства.

Для беларускай навукі сенсацыйнай публікацыяй «Вярнутыя шаўчэнкаўскія рарытэты» з'яўляецца невядомы белавы аўтограф верша «Памяці Шаўчэнкі», які ў кнізе значыцца пад № 262 (раздзел «Любоў і нелюбоў да паэта»). Пад ім, верагодна, рукой Янкі Купалы пазначана месца і час напісання, які не супадае з традыцыйным датаваннем, — Вільня, 15 лютага 1909 года. На аўтографі рэзалюцыя з подпісам «К исполнению дозволено», дата (26 лютага 1909 года) і пячатка аб улаце гербавага збору.

Аўтограф суправаджае невядомы раней дакумент № 261: «Добавление к программе Вечера-Концерта 26 февраля 1909 г. в Зале Дворянского Собрания стих Янука Купала прочитает автор — Памяти Шевченка». Дазвол на чытанне верша даў памочнік Санкт-Пецяярбургскага граданачальніка 26 лютага 1909 г., пра што сведчаць афіцыйны штамп, пячатка і ўласнаручны подпіс чыноўніка.

Узнікае інтрыгоўнае пытанне: хто ж на самай справе чытаў верш «Памяці Шаўчэнкі» на вечары-канцэрте ў ДOME дваранскага сходу ў Пецяярбургу 26 лютага 1909 г. Дакумент на імя граданачальніка сведчыць, што быў заўяўлены і атрымаў афіцыйны дазвол на дэкламацыю твора сам аўтар, а «Наша Ніва» называе Леаніда Сеўрука...

Выяўленыя і сістэматызаваныя намі факты адносна першай публікацыі верша Янкі Купалы ў ЗША ў 1909 годзе, нечаканай захаванасці яго аўтографа ў закарпацкай краіне не толькі служаць адлікам фарміравання новага культуралагічнага дыскурсу, але і зыходна надаюць яму дакументальнай важкасці, вызначаюць новыя ракурсы навуковага бачання і архіўных расшукаў.

Пры гэтым актуалізуюцца і абнаўляюцца метадалагічныя напрацоўкі і літаратуразнаўчы вопыт разгляду праблем міжнароднага супрацоўніцтва, культурнага пасрэдніцтва, крос-культурных камунікацый, мультыкультурнасці і г. д.

«На свет цэлы...»

Выдавецкай традыцыяй украінска-амерыканскай газеты «Свобода» былі т. зв. «Калядныя дадаткі», адзін нумар якіх выходзіў у студзені кожнага года. Святочная нагода прадвызначала размяшчэнне цікавых матэрыялаў. У 1910 годзе адной сярод такіх публікацый быў аб'ёмісты, больш за чвэрць усяго выдання, аглядны артыкул «Беларусы». Выяўлены намі сёння, ён бачыцца своеасаблівым гістарычным падарункам, важным эпізодам у нацыянальнай рэпрэзентацыі сусветнага маштабу.

Хоць аўтар не ўказаны, знаёмства з тэкстам пераконвае: перад намі канцэптуальна і змештава моцна перапрацаваная брашура Дзмітра Дарашэнкі «Беларусы і іх нацыянальнае адраджэнне» (Кіеў, 1908). Украінскі гісторык быў адным з нешматлікіх аўтараў, якія з пачатку ХХ ст. даволі паслядоўна трымалі пад увагай факты культурна-асветніцкай дзейнасці беларусаў. Назавём толькі некалькі фактаў біяграфічнага характару, якія маюць дачыненне да гісторыка-літаратурнага працэсу: Дзмітро Дарашэнка быў асабіста знаёмы з Францішкам Багушэвічам, пра што потым напісаў успаміны; на працягу некалькіх дзесяцігоддзяў падтрымліваў цесную сувязь з адным з ідэолагаў беларускага адраджэння — Антонам Луцкевічам; па запрашэнні рэдакцыі «Нашай Нівы» пабываў у Вільні. Вынікам гэтага візіту стаў шэраг публікацый, у тым ліку на старонках названага выдання.

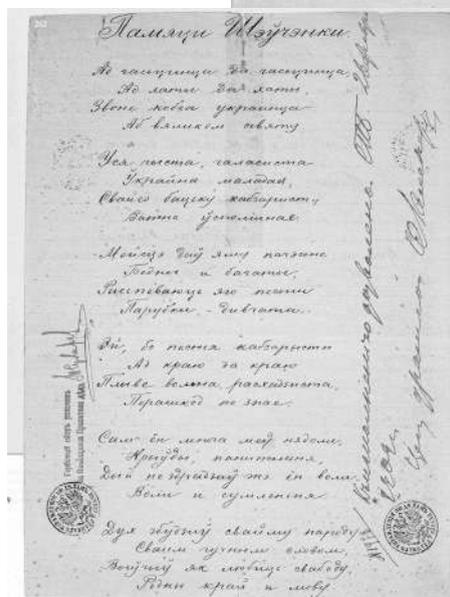
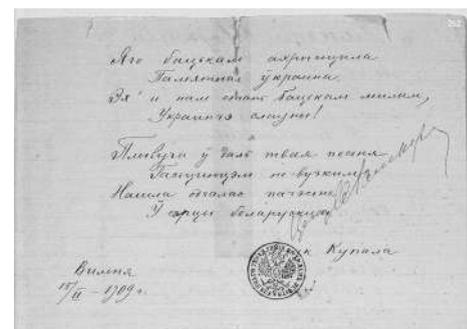
У кіеўскай публікацыі пасля невялікага экскурсу ў гісторыю, звароту да сучаснага літаратурнага, грамадска-культурнага жыцця і ролі ў ім «Нашай Нівы» аўтар сам робіць наступныя высновы: «Беларусы рух вельмі малады і яшчэ вельмі слабы. Якая будзе яго далейшая доля — сказаць цяжка. Яму ўжо зараз даводзіцца вытрымліваць націск асімілятарскіх захадаў з двух бакоў — польскага і расійскага. <...> Але той поспех, які сустрэла першая беларуская газета, можа служыць добрым прадвесцем для беларускага адраджэння, што ідзе пад лозунгам самага шырокага дэмакратызму і шырокіх вызвольных ідэй».

У нью-ёркскім допісе даецца кароткі экскурс у старажытную мінуўшчыну Беларусі, гісторыю ўкраінска-беларускіх культурных узаемадчыненьняў. Прыводзяцца факты актывізацыі асветніцкай дзейнасці ў XIX стагоддзі, нацыянальнай грамадскай працы і выдавецкай дзейнасці ў Пецяярбургу і Вільні пачатку ХХ стагоддзя, украінска-беларускіх узаемін апошняга часу, перакладчыцкай дзейнасці. Прынцыповае адрозненне еўрапейскай і амерыканскай публікацый — змена ацэнак і акцэнтаў, дамінаванне пазітыўнай эмоцыі, аптымізм у поглядах на перспектывы беларускай культурнай працы.

Адносна найноўшай літаратурнай творчасці адзначае: «Беларускае пісьменства з кожным разам становіцца больш багатым і прыгожым. Сярод наймалодшых паэтаў найбольш вылучаецца Янук Купала. Гэта яшчэ малады хлопец; ён выйшаў з народа і працуе простым работнікам на якойсьці фабрыцы. Выдаў зборнік вершаў «Жалейка», акрамя таго змяшчае ўсе новыя вершы ў «Нашай Ніве». У творах Купалы прабіваецца галеча і крыўда беларускага народа, намалёваная цудоўнымі словамі». Калі ў кіеўскай брашуры Дзмітра Дарашэнкі верш публікаваўся на мове арыгінала са спасылкай на «Жалейку» (СПб., 1908), то ў амерыканскім допісе прыводзіцца яго пераклад:

А хто там іде, а хто там іде
Хто тую громаду велику веде?
— Білоруси.
А што вони несуть на зболілих плечах,
На збитих ногах, на кєрвавих руках?
— Свою кривду.
А кому несуть отту кривду усю
А кому несуть показати биду?
— На сьвіт цілий.
А хто отсе їх, не оден міліон.
Кривду нести навчив, розбудив їх сон?
— Нужда, пужда.
А чого-ж, чого захотіло ся ім,
Погордженим всіми, слітим і глухим,
— Людзьми звати ся.

Выснова пасля дэманстрацыі верша: «Творы Купалы — гэта палыманы заклік да абароны ўсіх прыгнечаных, заклік да барацьбы за лепшую долю беларускага народа». Аўтарскае падагульненне да характарыстыкі сучаснага стану міжнародных адносін: «Супольная мінуўшчына

Аўтограф верша Янкі Купалы «Памяці Шаўчэнкі».

і супольная сучаснасць лучаць украінцаў і беларусаў у адну моцную еднасць; да нашага саюзу належыць таксама трэці адраджаны народ, літоўцы, што здаўна жыўць разам з намі. Усе тры народы павінны сабе ва ўсім дапамагаць; мы, украінцы, што стаім паміж імі наймацней, маем у адносінах да нашых братаў найбольшыя абавязкі, павінны нашым суседзям дапамагаць найбольш».

Цікавая акалічнасць: на заканчэнне ў допісе пераказваюцца абставіны прысутнасці беларуска-літоўскай дэлегацыі на пецяярбургскіх урачыстасцях 1909 года, зладжаных да гадавіны з дня смерці Тараса Шаўчэнкі. Гэта не можа не навесці на думку, што арганізатарам свабоднага допісу ў красавіку 1909-га з вершам «Памяці Шаўчэнкі» быў сам Дзмітро Дарашэнка. На карысць гэтай гіпотэзы працуе і факт новай публікацыі Купалавага твора, гэтым разам у перакладзе на ўкраінскую мову:

Від гостинця до гостинця
Від хати до хати
Грає кобза Українцям
Про велике сьвято.
Вся широка і далека
Україна молодая
Свого кобзаря і батька
Сумно спомінае.
Каждий його поважає
Бідний і богатий,
Тай сьпіваюць його пісні
Парубки, дівчата.
Ой, бо пісня кобзарєва
Від краю до краю
Пливе вольна, гомоніста,
Перешкод не знає.
Сам він много мав недолі,
Кривди і терпіння,
Та не зрадив же він волі,
Волі і сумління.
Дух збудив в своїм народі
Своїм гучним словом,
Научив любити волю,
Рідний край і мову.
Його батьком охрестила
Вдячна Україна.
Ой, і нам будьь батьком рідним,
Кобзарю Вкраїни.
Пливучи в даль твоя пісня
По гостинци вузькім,
Знайшла відгомін сердечний
В серци білоруській!

Такім чынам, украінскі гісторык Дзмітро Дарашэнка быў не толькі адным з першых даследчыкаў і папулярызатараў беларускай культуры, але і адным з першых перакладчыкаў, асабліва важна — закарпацкіх рэпрэзэнтантаў.

З іншага ракурсу

Роздумы пра чалавека на выстаўцы НЦСМ

Надышоў час, калі людзі, нягледзячы на спрыяльныя ўмовы для камунікацыі, аддаляюцца ад аднаго аднаго не толькі духоўна, але нават і фізічна. Цесныя сувязі замяняюцца анлайн-стасункамі, штотдзёныя сустрэчы — рэдкімі спатканнямі, а звыклія эмоцыі — пошукам новых. Многае цяпер на стадыі змен і пераасэнсавання. Ці не час усвядоміць моцную ўзаемасувязь аднаго з адным, патрэбу ў роднаснай душы? Развагі мастакоў над рэчаіснасцю прадстаўляе выстаўка «Чалавеку патрэбны чалавек» у Нацыянальным цэнтры сучасных мастацтваў.

Назву экспазіцыі, прысвечанай эмпатыі ды ўзаемазалежнасці людзей, далі словы з фільма «Салярис» Андрэя Таркоўскага. Што азначае дадзены выраз у эпоху індывідуалізму і што будзе азначаць у будучыні? Пошукі адказаў на гэтыя пытанні — зыходны пункт выстаўкі.

Як адзначае куратар Вольга Вішнёва, праект «Чалавеку патрэбны чалавек» прадстаўляе работы з фондаў НЦСМ, створаныя рознымі мастакамі ў розны час — з 1980-х гадоў да сённяшняга дня. Аднак, як і многія творы мастацтва, у новым кантэксце яны набываюць адмысловае гучанне. Сярод аўтараў — Зоя Літвінава, Леў Алімаў, Уладзімір Правідохін, Геннадзь Родзікаў, Сяргей Крыштаповіч, Таццяна Радзівілка, Андрэй Скіцеў, Юрый Алісевіч, Аляксандр Вахрамееў, Вольга Нікішына, Аляксандр Кандыба, Тамара Шэлест ды іншыя. Увайшлі ў экспазіцыю і работы запрошаных мастакоў — Марыны Капілавай, Анастасіі Рыдлеўскай і Алега Яравенкі. Па словах Вольгі Вішнёвай, з апошнім ідуць перамовы аб перадачы твораў у фонды НЦСМ.

Мэтай выстаўкі бачыцца адлюстраванне шматграннасці чалавечых адносін. Як нельга лепш гэта дэманструе работа «Мікрараён» Пятра Драчова (1986). Асноўныя сімвалы твора — аднолькавыя квадраты (як азначэнне абмежаванай прасторы, з якой даводзіцца мірыцца гарадскому чалавеку) і прыступкі (як вобразавы твор непазбежнай іерархіі, а таксама ўзыходжання ці, наадварот, сыходжання чалавека). Мнагалюднасць, абязлічанае персанажаў і мінімальнае колькасць колераў на палатне адсылаюць да савецкага перыяду, калі работа і была створана. Цалкам зразумелую мэту — паказ шчыльнасці жыхароў у шматпавярховіках — падкрэслівае дасканалае ўвасабленне. Глядач назірае за будзённымі справамі: у адным пакоі нешта святкуюць, у іншым глядзяць тэлевізар і чытаюць газету, недзе гатуецца вячэра, а там-сям гуляюць з дзецьмі. Не абходзіцца без адзіночкі герояў — гаспадароў свайго лёсу, якія наўпрост існуюць у кватэрах, дзе амаль адсутнічае рух і не хапае так званай хатняй утульнасці, хоць, праўдэ, некаторыя «сцэны» цяжка інтэрпрэтаваць... Патрэба ва ўвазе незалежна ад колькасці квадратных

«Іншыя геаграфіі» Маргарыты Сташулёнак.

метраў і наяўнасці суседзяў за сцяной — лейтматыў работы Пятра Драчова.

Супрацьлеглая папярэдняй работа — «Спатканне» Ізраіля Басава (1982). Лаканічнасць і нібыта наўмысна падкрэсленая невыразнасць вобразаў двух герояў выводзяць на першы план іх эмоцыі і пачуцці. Паставы, жэсты, фон — усё падкрэслівае тое, да якой ступені адзін чалавек можа быць патрэбны другому. Але ці мае ён права патрабаваць узаемнасці?

Значную частку праекта займаюць тры работы мастака з Латвіі Марыса Чачкі: «ВВ 2015», «КА 2015», «КС 2015» (2015). Арганізатары падкрэсліваюць: работы творцы, які працуе ў аўтарскай тэхніцы, сумяшчаючы прыёмы жывапісу і графікі, — своеасаблівы візуальны дзённік, ілюстрацыі да дыялогаў з самымі рознымі людзьмі. Дзве вялікія літары, якія даюць назву творам, — ініцыялы суразмоўцаў, дыялогі з якімі былі адмыслова ўспрыняты Марысам Чачкам як важны досвед і ў далейшым перакладзены на мову колеравых палёў і графічных рытмаў. Дыялог тут абагульнены да абстрактнага эмацыянальнага ўспаміну, таму глядачу прапаноўваецца гісторыі разглядаць, а не чытаць.

Прывабліваюць і выкананыя ў тэхніцы пераздымкі фота з цыкла «Алфавіт жэстаў» Ігара Саўчанкі (1990—1994). Творца выбіраў работы 1930—1960-х гг.

з сямейных архіваў і пераздымаў выбраны ім асобны ўчастак фота, робячы свае акцэнтны. Такім чынам, кожны са здымкаў страціў мэту і кантэкст, што былі закладзены першапачаткова. Своеасаблівае ўзаемадзеянне Ігара Саўчанкі з часам — сапраўднае ўмяшанне ў гісторыю. Аўтар скіраваў існуючы сюжэт у пагрэбны бок і стварыў уласны нарацтыў. Так, жэсты сталі галоўнымі героямі. Ды ці не яны часам гавораць больш за словы?

Адна з найярчэйшых работ на выстаўцы — трыпціх Маргарыты Сташулёнак «Іншыя геаграфіі» (2007). Стыль мастачкі арыгінальны не ў апошнюю чаргу дзякуючы тэхніцы выканання. Адзін з метадаў, якім яна карыстаецца, — роспіс па ляўкасе. Цяпер яго выкарыстоўваюць рэдка, таму што гэта вельмі карпатлівая праца: на драўляныя дошкі наносіць некалькі слаёў грунту, затым чакаюць, калі папярэдні высахне, а пасля старанна шліфуюць. Але вынік сябе апраўдвае: работы даўгавечныя і набываюць паветраную прыраскасць. Творы Маргарыты Сташулёнак вылучаюцца сярод іншых выразнай казначнасцю, міфалагічнасцю. Мнагаслойнасць уласціва не толькі тэхніцы, але і сэнсавым

складніку: шматлікія схаваныя гісторыі робяць яго больш загадкавым, аднак гэтая таямнічасць толькі прываблівае, прымушаючы сачыць за любым «рухам» і ўглядацца ў кожную дэталю. Велічная прырода, разнастайныя пабудовы, людзі, няўхільна звязаныя адно з адным, — усё гэта дазваляе не толькі назіраць, але і будаваць на аснове ўбачанага пэўныя асабістыя канструкты.

Увогуле ж, канцэпцыя выстаўкі не вымушае звяртацца да канкрэтных кірункаў, ідэй, вобразаў. Таму ў экспазіцыю ўвайшлі, магчыма, даволі нечаканыя для праекта з такой назвай творы. Сярод іх — «Я злая» Антаніны Слабодчыкавай (2004). Руйнуючы каноны прыгажосці, смеючыся з яе, мастачка адлюстроўвае сваё бачанне прыгажосці — неадназначнай, непарпарцыяльнай, неэстэтычнай. Як правіла, Антаніна Слабодчыкава ўзнімае тэмы страху, памяці, абапіраючыся на ўласны жыццёвы і мацярынскі вопыт. Твор «Я злая» хутчэй пра сябе і для сябе, але ніхто не ведае, як чужыя роздумы і перажыванні адгукнуцца ў душы іншага.

Выстаўка «Чалавеку патрэбны чалавек» адкрыта для наведвання да 9 жніўня. Верагодна, для некаторых аматараў айчыннага мастацтва творы, што склалі экспазіцыю, не стануць адкрыццём. Але ўбачыць знаёмае з іншага ракурсу і знайсці нешта новае зможы кожны.

Яўгенія ШЫЦЬКА, фота аўтара

Пераасэнсаванне этнічнай спадчыны ў работах Машы Мароз

Якое значэнне мае матэрыяльны і духоўны досвед мінулых пакаленняў для сучаснага грамадства? Ці магчыма існаванне традыцыйнай культуры ў нязменнай форме? Ці ёсць голас, які здольны гучаць у рэзананс з калектыўнай свядомасцю? Адказы на пытанні можа паказаць выстаўка пад назвай «Доўгая дарога дамоў» у Нацыянальным цэнтры сучасных мастацтваў.

Выставачны праект мастачкі і дызайнеркі Машы Мароз — даследаванне ўплыву сацыяльных і ідэалагічных норм сучаснай Беларусі на спадчыну традыцыйнай культуры і калектыўную памяць. Экспазіцыя ўяўляе сабой інсталіцыю з аб'ектаў, лічбавай графікі ды відэа і спалучае культурныя коды розных эпох, часам несумяшчальныя. У штучна створанай прасторы палескай хаты кожны прадмет невыпадковы, мае значэнне і вартасць. У выніку атрымаўся своеасаблівы макет з матэрыялаў, якія паўсюль. Сярод іх — банерная тканіна і пластык. На жал, гэта тое, што падмяняе сёння матэрыялы натуральнага паходжання. Сапраўды, працэс непазбежны, але ж усё залежыць ад таго, з якой мэтай якую сыравіну выкарыстоўваць. Мастачка адзначае: больш за ўсё хацелася ажыццявіць ідэю з 3D-друкам. Увогуле ж, з пункту гледжання матэрыялізацыі задуманага, усе творы на выстаўцы знарок немудрагелістыя.

— Гэтым праектам я паспрабавала адлюстраванне сітуацыю, у якой апынулася наша народная культура, а таксама і грамадства, — расказвае Маша Мароз, — бо культура — гэта лустра ўсіх працэсаў, што маюць месца ў грамадстве. Тое, што адбываецца сёння ў гэтым кірунку, часам не прыносіць радасці. На жал, многае руйнуецца, знікае. А значыць, губляецца памяць. Вядома, жыццё не стаіць на месцы, усё павінна трансфармавацца, але трэба знаходзіць сучасную мову, каб працаваць з той жа традыцыяй, бо яна жывая і працягвае існаваць толькі калі атрымлівае развіццё.

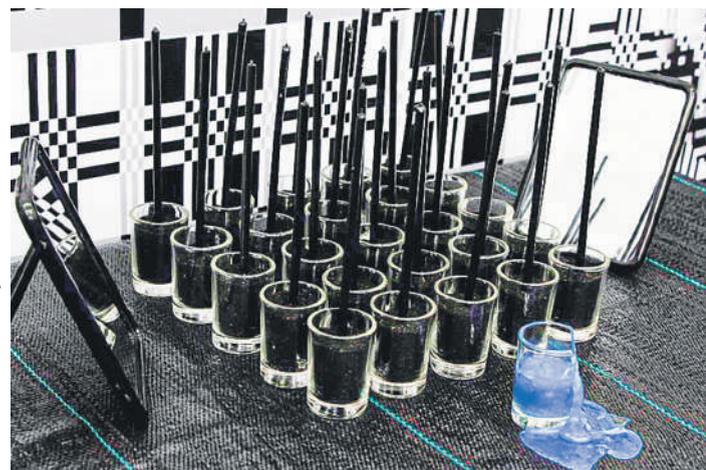
Безумоўна, усё залежыць ад кожнага чалавека. Мастачка заўважае: з-за таго, што на працягу мінулага стагоддзя адбываліся працэсы культурнага сцірання, у свядомасці людзей не адкладвалася разумення: тое, што яны маюць, — сапраўды важна. «Навязваліся думкі кштальту “дзесьці лепей” ці “нашае не мае вартасці”. Таму без адпаведнай дзяржаўнай падтрымкі, без шырокай адукацыйнай дзейнасці вельмі складана ўявіць сапраўднае захаванне і развіццё нацыянальнай культуры. Усё вельмі ўзаемзвязана», — падкрэслівае творца.

Маша Мароз спадзяецца, праз дзесяцігоддзе-два сітуацыя будзе паляпшацца ў тым ліку за кошт таго, што ў сферы, звязаныя з развіццём культуры, прыходзіць маладзейшае пакаленне. Яно гатова

працаваць, у яго хапае цікавых ідэй, маладыя ўважлівыя да сябе, да радзімы і яе мінулага. Гэта спрыяльныя ўмовы для асабістага развіцця, чым можа пахваліцца не кожнае пакаленне.

Выстаўка — толькі частка мастацкага працэсу, які бачыцца аўтарцы галоўнай мэтай дзейнасці. «Хацелася б, каб наведвальнікі экспазіцыі задумаліся пра сваё стаўленне да народнай культуры і зразумелі, што яе рэальнасць можа вельмі адрозніваецца ад калькаваных уяўленняў», — выказвае спадзяванне мастачка.

У далейшым Маша Мароз плануе працягваць працу над тэмай этнічнай спадчыны. Менавіта ёй прысвечана асэнсаваная творчасць на працягу больш як 10 гадоў. Звычайна мастачка сумяшчае працу над некалькімі праектамі адначасова. Зараз адзін з іх — стварэнне калекцыі вопраткі на аснове пераасэнсавання беларускага касцюма, а таксама сакральна-бытавых прадметаў з Палесся. Пераасэнсаванне этнікі — лейтматыў

Фота з саіма sb.by.

творчасці Машы Мароз. Звярнуць увагу на праблему трактовак беларускага народнага касцюма гэтакім чынам прасцей, бо мода — сацыяльная з'ява, дастаткова зразумела шырокаму колу, лічыць мастачка. Праект мае шанец стаць моцным інструментам асветы ў гэтым кірунку. Дарэчы, калекцыя будзе суправаджацца кароткім фільмам пра Палессе. Праект мае адбыцца ўвосень.

Пазнаёміцца з выставачным праектам Машы Мароз «Доўгая дарога дамоў», які праводзіцца ў рамках праграмы НЦСМ па падтрымцы маладых мастакоў і куратараў, можна да 2 жніўня.

Яўгенія ШЫЦЬКА

Калі нельга зманіць

Прэм'еру радыёспектакля «Найдорф» паводле аднайменнай аповесці Івана Пташнікава прадставіў Першы нацыянальны канал Беларускага радыё. Праект, прымеркаваны да 75-годдзя Вялікай Перамогі і чарговай гадавіны вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў, створаны ў межах «Тэатра Беларускага радыё». Падчас адмысловага круглага стала стваральнікі і акцёры радыёспектакля распавялі пра вынікі творчай працы і падзяліліся бачаннем аповесці, за якую ў 1978 годзе Іван Пташнікаў атрымаў Дзяржаўную прэмію БССР імя Якуба Коласа.

Твор майстра мастацкага слова выбраны для пастаноўчага жанру невыпадкова. У фондах Беларускага радыё багатая мастацкая аўдыяспадчына, дзе творы пра вайну займаюць асаблівае месца. Ваенны аўдыялетпіс ствараўся бесперапынна. Найбольш знакавымі можна лічыць радыёспектаклі па творах пісьменнікаў-франтавікоў — Васіля Быкава, Івана Мележа, Івана Шамякіна... Іван Пташнікаў належыць да творцаў пакалення дзяцей вайны, якія здолелі сказаць сваю праўду пра трагедыю мінулага стагоддзя. Яго ваенную прозу можна назваць па асаблівым стылі, дзе сканцэнтравана стала філасофія народнага болю і гневу, а таксама вялікай любові да сваёй зямлі, якая дае чалавеку сілу ў самых жорсткіх выпрабаваннях. Але творы пісьменніка на радыё амаль не ставіліся, магчыма, таму, што яго проза не зусім драматургічная.

Дзеянне ў спектаклі адбываецца напярэдадні вызвалення Беларусі. Аповесць напісана па рэальных фактах, звязаных з жыццём самога аўтара, які на той час быў яшчэ падлеткам. Прынамсі, ён часта падкрэсліваў, што яго творы напісаны на дакументальнай аснове. Разважаючы пра «Найдорф», Іван Пташнікаў пісаў: «Мне хацелася на былых рэальных фактах, сваіх вясковых, стварыць вобраз мужа чалавека Вялікай Айчыннай, аратага і партызана, які араў, сеяў, быў верны сваёй зямлі і тут жа злёг у зямлю, баронячы яе ад фашызму... Гэта быў час, калі гарэлі ў лютым агні беларускія вёскі... У гэты час згарэла Дальва з людзьмі, згарэла мая хата ў маёй вёсцы...»

Падчас круглага стала на Беларускім радыё.

Стваральнікі захавалі скарыстаны аўтарам мастацкі прыём супрацьпастаўлення падзей ваеннага і мірнага жыцця. Галоўныя героі ў думках пастаянна вяртаюцца ў даваенны час да сваёй сям'і, блізкіх, і гэтыя два планы яшчэ больш падкрэсліваюць трагедыю вайны, яе антычалавечыя законы.

У творчую групу, якая працавала над радыёспектаклем амаль два месяцы, увайшлі аўтар інсцэніроўкі для радыё пісьменнік Уладзімір Сцяпан, рэжысёр пастаноўкі Алег Вінярскі, гукарэжысёр Валерый Бяляеў. У спектаклі гучыць музыка кампазітара Дзмітрыя Далгалёва ў выкананні сімфанічнага аркестра Белтэлерадыёкампаніі пад кіраўніцтвам дырыжора Аляксандра Сасноўскага. Рэдактар і кіраўнік праекта — загадчыца аддзела літаратурна-мастацкіх праграм Першага нацыянальнага канала Беларускага радыё Галіна Шаблінская.

— Радыётвор — самы эфектыўны сродак уздзеяння на душу чалавека, — лічыць рэжысёр Алег Вінярскі. — Толькі праз слова, якое гучыць у мікрафоне,

можна дасягнуць адчування праўды жыцця. Выбар быў зроблены і дзякуючы таму, што гэты твор Пташнікава кампазіцыйна збудаваны вельмі цікава, у ім няма выразнага сюжэтнага складніка. Акцэнт зроблены на лёсах двух персанажаў і іх сямей. Я рады, што сёння адкрываецца аўтарскі сусвет Пташнікава, які дагэтуль мала хто ўсвядоміў для сябе як чытач.

Ролі ў радыёспектаклі «Найдорф» выканалі заслужаныя артысты Рэспублікі Беларусь Аляксандр Шароў, Ігар Дзянісаў, Алена Сідарава, Леанід Улашчанка, народная артыстка Беларусі Зінаіда Зубкова, артысты Нікіта Кратовіч, Арына Рабычына, Таццяна Баўкалава і Вераніка Буслаева. Гэта акцёры адразу пяці сцэн — Рэспубліканскага тэатра беларускай драматургіі, Беларускага дзяржаўнага акадэмічнага тэатра юнага глядача, Нацыянальнага акадэмічнага драматычнага тэатра імя М. Горкага, Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Я. Купалы, а таксама Беларускага дзяржаўнага маладзёжнага тэатра. Для некаторых

артыстаў радыёспектакль «Найдорф» стаў дэбютам на радыё. У іх ліку — вопытны акцёр Ігар Дзянісаў.

— Я адчуў асалоду ад вымаўлення аўтарскага тэксту, — распавядае выканаўца ролі Яхрэма Жаваранка. — Некалі прымаў удзел у здымках фільма па гэтай аповесці, праўда, сыграў там іншага героя, ды і стужка атрымалася далёкая ад арыгінала. Радыёспектакль каштоўны ўжо тым, што мы зрабілі яго на беларускай мове.

Для некаторых артыстаў аповесць важная не толькі з-за разумення становішча Беларускага народа ў далёкія 1940-я гады. Зінаіда Зубкова, якая сыграла маці аднаго з галоўных герояў Алёшы Белановіча, распавядае:

— Я сама дзіця вайны. Калі яна пачалася, мне было два з паловай гады. Але я многае памятаю. Калі прачытала тое, што павінна сыграць, усё здрыганулася ўнутры. Зноў паўстала пытанне: а як мая маці была са мной і з братам, якому не было нават года? У 1942 годзе загінуў мой бацька. Абараняючы Кранштат, ён лёг на амбразуру. Таму гэты матэрыял літаральна расстройвае маю душу.

Што тычыцца працы над радыёспектаклем, то Зінаіда Зубковай хацелася перанесці цікавую мелодыку маўлення, якая ўласціва таму мястэчку, дзе жыў аўтар. Сыграць жанчыну, маці не нова, трэба прыўнесці нешта вартае, што здолеў зрабіць і пісьменнік, лічыць артыстка. Сапраўды, радыётэатр, нягледзячы на ўяўную прастату, — кірунак складаны, бо нельга схавацца ні за прыгожымі дэкарацыямі, ні за дзівосным грывам, ні за неверагоднымі касцюмамі. Мікрафон не дае зманіць.

Між тым за апошнія гады на Беларускім радыё было запісана некалькі спектакляў ваеннай тэматыкі: паводле твораў «Пастка» і «Воўчая зграя» Васіля Быкава, «Млечны шлях» Кузьмы Чорнага, «І няма шляху чужога...» Уладзіміра Саламахі. Створаны і радыёфільм «Пісьмы, вернутыя з небыцця» пра лёс старэйшага сына Кандрата Крапівы, які загінуў пад Сталінградам. І традыцыя працягваецца.

Яўгенія ШЫЦЬКА,
фота аўтара

Купальскі вянок Паўлінкі

Штогод на пачатку ліпеня, у дзень нараджэння аднаго з галоўных аўтараў беларускай літаратуры, адбываецца свята. Купалаўскі музей традыцыйна ладзіць у сваім вязынскім філіяле пад Мінскам вялікі фестываль, прысвечаны класіку. Колькасць наведвальнікаў за апошнія гады ніколі не расчароўвала. Прыхільнікаў і пераемнікаў Купалавага п'яра не разганялі ні дождж, ні сонца, ні занадта доўгая праграма.

Але гэты год — час эксперыментаў. Таму сёлета святкаванне Купалавага дня адбываецца, па-першае, анлайн, а па-другое, супольнымі сіламі музея і тэатра.

З шостага да дванаццатага ліпеня на сайце Купалаўскага тэатра на асобнай старонцы адкрыты адмысловы праект «Паўлінка на Купалле».

Відэа, падрыхтаваныя для гэтага свята, падзелены на тры катэгорыі, быццам складнікі самога паняцця «Купалле»: «Папараць-кветка», «Паўлінка», «Свята».

Рубрыка «Папараць-кветка» складаецца з двух відэа і прапануе паглыбіцца ў атмасферу старадаўняга купальскага свята. Купалле — самы час вяртацца да каранёў, да прыроды, родных традыцый і роднай літаратуры. Першая частка рубрыкі адпраўляе глядачоў у падарожжа па Вязынцы — месцы нараджэння Янкі Купалы, сённяшнім філіяле Купалавага дома. Супрацоўніцы музея падчас экскурсіі распавядаюць пра таемныя старонкі жыцця і творчасці песняра.

Шукаючы папараць-кветку, можна знайсці шмат іншых карысных раслін. Таксама ў межах рубрыкі ёсць магчымасць навучыцца плесці вянок з зёлак, якія ў ноч на Купалле, як лічыцца, набываюць моцныя магічныя якасці і разам утвараюць выдатны абярэг ад нячысціцаў. Майстар-клас праводзіць сённяшняга выканальніца ролі Паўлінкі Марта Голубева.

Другая рубрыка праекта — «Паўлінка» — пераносіць глядачоў непасрэдна ў Купалаўскі тэатр. Яго

супрацоўнікі таксама вырашылі скарыстацца анлайн-фарматам для таго, каб запрасіць у закулісе. Артысткі тэатра Зоя Белавосцік і Крысціна Дробыш правядуць глядачоў праз усе таемныя памяшканні, у прыватнасці грывёркі і бутафорскі цэх, і па дарозе распавядаюць, хто і якім чынам, акрамя акцёраў і рэжысёра, удзельнічае ў стварэнні кожнага спектакля. Таксама падчас экскурсіі можна будзе ўбачыць унікальную калекцыю афіш «Паўлінкі» за сто гадоў — з 1913 па 2013.

А пасля вандроўкі ў закулісе, канечне ж, можна праглядзець і сам легендарны спектакль «Паўлінка». Гэтая пастаноўка ўжо на працягу многіх гадоў займае асаблівае месца ў рэпертуары Купалаўскага, нязменна адкрывае кожны тэатральны сезон і здабыла асаблівую любоў і наведвальнікаў, і супрацоўнікаў тэатра.

Трэцяя рубрыка праекта — «Свята» — найбольш забаўляльная. Тых, каго захапілі танцы акцёраў у спектаклі, купалаўцы запрашаюць паглядзець майстар-клас і навучыцца танцаваць лявоніху. Вынікі навучання прапанавана здымаць на відэа і выкладаць у сацыяльныя сеткі з хэштэгам #паўлінканыкупалле. Найбольш паспяховым вучням абяцаюць падарунак.

І, вядома ж, ніякае свята не абыходзіцца без музыкі. Музычныя часткі ў фестывалі дзве. Па-першае, аркестр Купалаўскага тэатра запісаў невялікі канцэрт —

Фота з сайта kupalanski.by

Сцэна са спектакля «Паўлінка».

падборку кампазіцый з любімых спектакляў. Па-другое, да свята далучыцца ансамбль «Песняры», той самы, створаны Уладзімірам Мулявіным у 1969 годзе. Склад ансамбля змяніўся, але выбітныя песні, частка з якіх напісана на тэксты Янкі Купалы, засталіся.

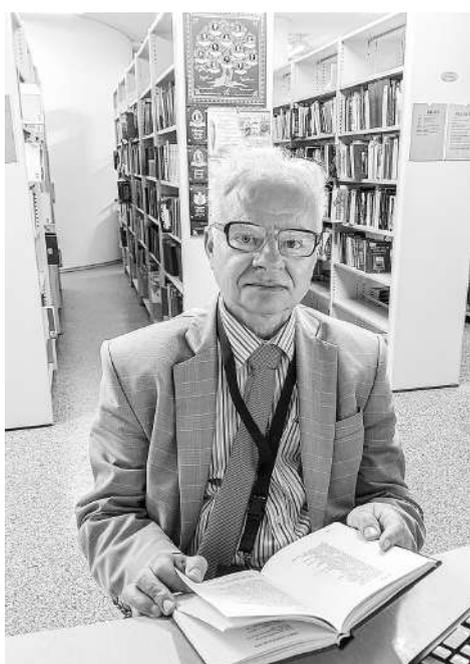
Фестываль праходзіць пры падтрымцы Міністэрства культуры, генеральнага партнёра тэатра — кампаніі Mastercard і партнёра музея — кампаніі «Белдзяржстрах». Замежныя глядачы таксама могуць далучыцца да праекта: усе відэа на трох мовах — беларускай, рускай і англійскай.

Рашэнне правесці супольны інтэрнэт-фестываль музея і тэатра зноў пацвярджае, што Купалава спадчына яднае людзей, якія з ёй працуюць.

Ганна ІВАНОВА

Дзмітрый ДАВІДОЎСКІ:**«Нашымі пастаяннымі чытачамі былі Ніл Гілевіч, Іван Навуменка...»**

Ці магчыма наталіцца родным словам удосталь? Зайдзіце ў залу беларускай літаратуры Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі і адчуіце! Апынуўшыся тут, станеш кнігалюбам і аматарам чытання. І найперш — роднага. Бо перад вачыма разгортваецца непаўторны літаратурны кілім, дзе яркімі ўзорамі зьяюць імёны класікаў. Зала беларускай літаратуры НББ — задавальненне для самых патрабавальных бібліяфілаў. Што да мяне, дык гэта прыстанак для душы, прасатора сяброўства. Асабліва калі побач — клапатлівы дарадца — такі, як вядучы бібліятэкар Дзмітрый Давідоўскі. Карыфей бібліятэчнай справы, прызнаны аўтарытэт, ён верны сваёй прафесіі (і адзелу беларускай літаратуры) васьм ужо 40 гадоў! І колькі на гэтым шляху адметнага! Пэўна, як красак на квяцістым кіліме?!

Дзмітрый Давідоўскі.

— Дзмітрый Мікалаевіч, 1 жніўня вы адзначыце 40-гадовы юбілей працоўнай дзейнасці. Ці памятаеце свае першыя крокі ў прафесіі?

— Я працую ў бібліятэцы з 1980 года. Калі скончыў бібліятэчны факультэт Мінскага інстытута культуры, даведаўся цікавы факт: мой дзед, калі быў рэпрэсаваны, працаваў у бібліятэцы. Такія паралелі... Мне мая работа заўсёды падабалася. На бібліятэчны факультэт ішоў мэтанакіравана. Па размеркаванні трапіў у Дзяржаўную бібліятэку БССР імя У.І. Леніна (цяпер Нацыянальная бібліятэка Беларусі), стары будынак — пачыналася ўсё менавіта адтуль. Тады гэта быў спачатку адзел беларускай літаратуры і бібліяграфіі, потым — проста адзел беларускай літаратуры (бібліяграфічная група сышла ў адзел бібліяграфіі), а цяпер — зала. Такім чынам, я не «распыляўся» — не адыходзіў ад свайго асноўнага кірунку — беларускай літаратуры.

— **Відавочна, беларуская літаратура для вас не пустыя словы... Хто з айчынных пісьменнікаў асабліва блізкі?**

— Так атрымалася ў свой час, што з лёгкай рукі Рыгора Барадуліна я заняўся Уладзімірам Дубоўкам. З Барадуліным мяне звязвала 20-гадовае сяброўства. Трапіў да таварыша на дзень нараджэння, і ён мяне пазнаёміў з такой рознабачковай асобай, як народны паэт Беларусі Рыгор Барадулін. Гэты чалавек надзвычайны! З ім можна было размаўляць на роўных. Ён тады прапанаваў мне скласці збор твораў Дубоўкі ў чатырох тамах. Але здарыліся нечаканасці: спачатку «адправілі» дырэктара выдавецтва «Мастацкая літаратура» Серафіма Андраюка і следам — Рыгора Барадуліна. А ён тады, у 90-х гадах, узначальваў адзел збораў выбранных твораў. Калі Барадулін сышоў, справа заглохла. Я падрыхтаваў толькі першы том, але ён так і не выйшаў. Ужо потым, у 2002 годзе, на аснове таго першага тома ў серыі «Беларуская паэзія XX стагоддзя» ў маім укладанні выйшла кніга «О Беларусь, мая шпшына».

— **Чым запамніўся Барадулін?**

— Барадулін быў хуліганам. Неяк, лежачы ў шпіталі, напісаў сам на сябе эпіграму: «За славай пёр як на ражне — // Аж адусюль свістала полымя, // А слава паказала мне // Свае дзве палавінкі голыя». А калі ўсур'ез, то трэба адзначыць, што Барадулін не мог без кнігі. Ён з кніг браў матэрыялы для сваіх твораў. І ўвогуле, калі хочаш стаць класікам (узроўню Барадуліна), трэба адштурхоўвацца ад навуковых, гістарычных выданняў. Не так даўно мы арганізавалі выстаўку Леаніда Дайнекі. Дык ён карыстаўся і летапісамі, і гістарычнай літаратурай. Такім чынам, гэта абавязковая, неад'емная

частка работы пісьменніка, творчага працэсу. Ніякім чынам не абыдзец кнігу.

— **А ці ёсць кніга, якую вы перачыталі не раз?**

— Такіх шмат. Цяпер перачытваю Генрыка Сянкевіча «Агнём і мячом», «Пан Валадзьёўскі» ў арыгінале. Таксама Элізу Ажэшку на польскай, Ціта Лівія чытаю на латыні.

— **Бібліятэкар-паліглот — выдатная рыса...**

— Калісьці я пазнаёміўся з Бен'ямінам Айзікавічам Мельцэрам і вырашыў з ім займацца мовамі. Ён быў унікальнай асобай. Працаваў у БДУ, выкладаў. Скончыў Кракаўскі, Сарбону. Падалося мала — яшчэ і наш БДУ. Гэта былі 1930—50-я гады. Выкладаў гісторыю рымскага права, гісторыю крымінальнага права, сусветную гісторыю, антычную філасофію, лацінскую мову — потым як антысавецкую забаранілі. А яму было ўсё роўна, бо ён ведаў 25 жывых моў, латынь — 26-я. Пасля забароны лацінскай мовы стаў выкладаць нямецкую. Вось такі чалавек. Паяднаў нас сябар сям'і. Мельцэр жыў на Вайсковым завулку, я прыходзіў займацца да яго дадому.

— **А што чытаеце цяпер?**

— Кнігу артыкулаў беларускага журналіста Рамана Ярохіна «Интонация вздоха». Ён працаваў у Белдзяржвыдавцтве, потым — у адзеле культуры газеты «Советская Белоруссия» — адтуль і пайшоў на пенсію. Яго меркаванні пераклікаюцца з маімі задумкамі. У мяне даследаванні па творчасці Дубоўкі, Пэна, крыху ўспамінаў пра дзёда, маці — Ірыну Антонаўну Галубовіч. Яна была хірургам-анколагам, 22 гады ўзначальвала НДІ анкалогіі (цяпер РНПЦ АМР імя М. М. Аляксандрава). Спецыялістам вышэйшай кваліфікацыі прыйшла ўжо з вайны. На фронце яна была старэйшай аперацыйнай сястрой. Уявіце: аперацыйная — велізарная палатка. Брыгада — два чалавекі: хірург і старэйшая сястра. Забівае хірурга — і, хочаш не хочаш, — становіцца. Таму ў інстытут мама прыйшла паступаць ужо высокакласным хірургам.

— **Вы не пайшлі па слядах маці — абралі іншы кірунак...**

— Мой бацька — матэматык, сястра — праграміст. А я... гуманітарый! Дарэчы, у маёй маці была выдатная памяць. Нават у 94 гады (незадоўга да смерці) мама на памяць магла чытаць Гейнэ на нямецкай, «Васіля Цёркіна», «Яўгенія Анегіна». Быў выпадак яшчэ на фронце (расказвала мне): ад слупняку паміраў нямецкі салдат, і мама чытала яму на нямецкай мове вершы Гейнэ — хацела, каб чуў у апошнія хвіліны сваю мову (хаця не ведала, што Гейнэ будзе пад забаронай).

— **Разам з вамі ў адзеле пашанотныя калегі: Ніна Касілава, Вольга Шугаева...**

— Калі я пачынаў, са мной працавала Раіса Сіпакова, жонка Янкі Сіпакова, бібліяграф з вялікай літары. Ніна Ватацы — адна з першых маіх настаўніц. Нельга не згадаць Валянціну Баханькову, жонку Адама Баханькова, Людку Сільнову. Так што ў нас была плеяда знакавых асоб. Толькі пералічыць гэтыя імёны — ужо гісторыя. Дарэчы, калі Ніна Ватацы (пайшла на пенсію ў 1990 годзе) даведлася, што Барадулін мне даручыў укладанне Дубоўкі, то была вельмі рада: «Нарэшце вам далі тое, што вам патрэбна». Яна мне адкрыла вельмі шмат.

— **Ці памятаеце часы, калі да вас у адзел заходзілі класікі?**

— Нашымі пастаяннымі чытачамі былі Ніл Гілевіч, Іван Навуменка, Сяргей Законнікаў. А яшчэ — Леанід Дранько-Майсюк, Алесь Разанаў, Арсень Ліс, Уладзімір Міхнюк, мой выкладчык Анатоль Грыцкевіч, Аляксандр Гужалоўскі, Мікола Ермаловіч. Што да апошняга, то ў нас была маленькая зала, дык мы яе называлі ермаловіцкай, бо Мікола Іванавіч там праводзіў часу больш, чым дома. Бывала, яшчэ бібліятэка зачынена, а ён ужо стаіць каля ўвахода. Віталей Скалабан, Сяргей Сергачоў, Генадзь Сагановіч, Леанід Лыч — усіх не ўспомніш, таму што за 40 гадоў прайшло столькі асоб...

— **Пэўна, вы ўжо не ўяўляеце сябе ў іншай прафесіі?**

— Ніколі не было жадання кудысьці пераходзіць. Бо якія сустрэчы! Ужо нават у гэты будынак прыходзіў Мікола Аўрамчык, якраз у той год, калі яму споўнілася 90. Гэта, праўда, быў апошні яго візіт. А так ён з'яўляўся пастаянным чытачом, хоць жыў у вёсцы. Мы тады падрыхтавалі выстаўку да 90-годдзя, ён паглядзеў і ўсклікнуў: «Гэта я столькі надрапаў?!» Таму, калі з такімі людзьмі сустракаешся, адбіць ахвоту працаваць тут немагчыма. Перад вачыма прайшло вельмі многа класікаў літаратуры — не такіх, як пісала мая суседка Ліда Арабей: «Зараз вельмі лёгка стаць класікам: дастаткова за свае грошы выдаць кнігу ў серыі «Класікі беларускай літаратуры»». Лідзія Арабей не дажыла да свайго 90-годдзя паўгода. Што самае цікавае — апошні твор датаваны 15 лютага, а памерла 20 лютага 2015 года — да апошняга працавала. Жылі мы на адной пляцоўцы — дзверы ў дзверы, кожны Новы год сустракалі разам.

Добрым сябрам быў пісьменнік Аляксандр Міронаў. Я часта да яго заходзіў. Яго дом быў на рагу Купалы і праспекта. Я жыў побач. Мая левая нага захацела да яго пайсці — я пайшоў без папярэджання.

Пазнаёміўся ў тых часы і з Васілём Сёмухам (ён і Барадулін — два сябры не разлей вада) — не менш знакава асоба: перакладчык, ведаў шмат моў, перакладаў з арыгінала. Напрыклад, са шведскай, з усіх прыбалтыйскіх, нямецкай, англійскай, французскай, бельгійскай на беларускую. 154 выданні — усё пераклады (Дзмітрый Мікалаевіч глядзіць у электронны каталог): Брэхт, Шылер, Ніцшэ, Гётэ, Рыльке, «Найвышэйшая песня Саламонава», «Фаўст», Новы Заповіт з царкоўнаславянскай. Трэба сказаць, што, калі класікам перакладу лічылі Сямёжона, то Сёмуха пераўзыхоў яго па ўсіх параметрах.

— **У вашы часы кніга была папулярная больш, чым цяпер... Наколькі яна губляе пазіцыі?**

— Шчыра кажучы, на мой погляд, не губляе. Інтэрнэт не замяніць. Мяркую па сваім досведзе. Я друкуюся, таму наведваю архівы (Нацыянальны архіў, Беларускі дзяржаўны архіў-музей літаратуры і мастацтва). Тое, што дае інтэрнэт быццам бы са спасылкай на архівы, — ні ў якія вароты! Працэнтаў на 90 — адсябціна. А калі трымаеш кнігу — бачыш праўдзівую крыніцу. Інтэрнэту веры

асаблівай няма. Так, можна пакапацца, выйсці на алічбаваную кнігу, але колькі патрэбна часу! А ў бібліятэцы бачыш дакумент на свае вочы.

— **Такім чынам, кніга будзе жыць і бібліятэка застаецца запатрабаванай?**

— Канечне. Хоць тэхналогіі, сацсеткі крыху яе адцяняюць. У НББ сёння ёсць свой інтэрнэт-партал з электронным каталогам, алічбаваным фондам. Але бібліятэка анлайн і была даступна ў прынцыпе. Літаратуру заказвалі з іншага горада, прыязджалі і атрымлівалі заказ.

— **Раней было больш дыялогу непасрэднага. А цяпер перашкода ў выглядзе манітораў...**

— Я б не сказаў... Адзінае, што цяпер мы карыстаемся электронным каталогам, дапамагам у пошуку, а зносіны засталіся тыя ж. Хіба што са з'яўленнем электроннай пошты развучыліся пісаць. Таму я б раіў больш пісаць ад рукі. Бо даказана, што нават пры цяжкіх хваробах мозгу тыя, хто шмат піша, вяртаюць здольнасці. Ведаю выпадак адной жанчыны, якая не так даўно сышла на пенсію. У яе выдалілі лобную частку мозгу: пухліна. Сказалі, што будзе раслінай. І што яна вырашыла? Пачала перапісваць энцыклапедыю. А пасля абараніла кандыдацкую дысертацыю, узначаліла ў навукова-практычным цэнтры гігіены буйны адзел!

А як з вершамі? У вершах, напісаных, калі яшчэ не было гэтых цацак, адчуваеш: недзе збіваецца рытм, бо паэт не змог падбраць адпаведнага слова, ці штосьці заменена на рускае, як часам гэта рабіў Дубоўка, каб не згубіць мілагучнасці. (Дзіўна: будучы выдатным мовазнаўцам, ён сабе такое дазваляў.) І гэта перадавала пачуцці, чалавечую душу. А калі пачынаюць падбіраць рыфму праз камп'ютар, атрымліваецца нейкая штучная істота, штосьці незразумелае.

— **Вы ўсё жыццё звязаны з чытаннем...**

— Калі чытаеш, міжволі пачынаеш асэнсоўваць і шукаць свае адказы на пытанні, фарміруецца свой погляд, не кажучы ўжо пра развіццё пісьменнасці.

— **Ці здараліся ў вашай практыцы смешныя выпадкі?**

— Анатоль Сідарэвіч, як толькі дзверы адчыняе, пачынае спяваць нейкія народныя прыпеўкі ці размаўляць на замежных мовах (я неяк налічыў 12, уключаючы ідыш і арабскую). Калі ён прыходзіць, то здзіўляецца, што я ўжо набраў яго нумар білета і пытаюся, ці ўсё выдаваць і ў якую чаргу.

А вось аднойчы прыйшоў чытач-урач. Патрэбна была кніга. Я накіраваў яго шукаць у алфавітны каталог. Ён хадзіў хадзіў хвілін 20, потым вяртаецца і кажа: «Каталог пайшоў на абед».

— **15 чэрвеня НББ адкрылася для наведвальнікаў пасля больш чым 2-месячнага перапынку ў сувязі з эпідэміялагічнай сітуацыяй. Ці быў перапынак у працы кніжніцы выпрабаваннем?**

— Кантакт трымалі анлайн. І чакалі, калі бібліятэка адкрыецца. Выпрабаванне ў першую чаргу псіхалагічнае: адчувалі сябе непатрэбнымі. Зусім іншая справа — калі маеш зносіны з чытачом: дапамагаеш, накіроўваеш. Канечне, без справы не сядзелі: работа ёсць заўсёды. Але псіхалагічна гняло. Чытачы самі ўжо тэлефанавалі: «Калі адкрыецца?» Хочацца пажадаць, каб бібліятэка выстаяла. Думаю, яна будзе жыць, нягледзячы на развіццё тэхналогій, бо сапраўдны даследчык хоча паглядзець рукапіс старадаўняй ці летапіс пагартаць, звярнуцца да арыгінала...

— **Дзякуй, Дзмітрый Мікалаевіч, за цікавую размову! З надыходзячым 40-гадовым юбілеем вашай працоўнай дзейнасці! Паспехаў, здароўя, удзячных чытачоў!**

Гутарыла Наталля СВЯТЛОВА,
фота аўтар

Спіс кніг, пададзеных на Рэспубліканскі конкурс «Нацыянальная літаратурная прэмія»

№ п/п	Аўтар і назва кнігі	Кім пададзена
Найлепшы твор (зборнік твораў) паэзіі		
1.	Атрошенко Татьяна Александровна «Я слышу музыку во мне...»	Мінскае гарадское аддзяленне ГА «Саюз пісьменнікаў Беларусі»
2.	Полеес Елизавета Давыдовна «Я буду пить любовь...»	Мінскае гарадское аддзяленне ГА «Саюз пісьменнікаў Беларусі»
3.	Быкава Святлана Анатольеўна «Пад небам Рагнеды»	Мінскае абласное аддзяленне ГА «Саюз пісьменнікаў Беларусі»
4.	Матвиенко Елена Павловна «На рушниковом поле»	Гомельскае абласное аддзяленне ГА «Саюз пісьменнікаў Беларусі»
5.	Матюшко Юрий Всеволодович «Века и секунды»	Брэсцкае абласное аддзяленне ГА «Саюз пісьменнікаў Беларусі»
6.	Тамашэвіч Георгій Сцяпанавіч «Анёл над Брэстам»	Брэсцкае абласное аддзяленне ГА «Саюз пісьменнікаў Беларусі»
7.	Краснова-Гусаченко Тамара Ивановна «Будем жить...»	Віцебскае абласное аддзяленне ГА «Саюз пісьменнікаў Беларусі»
8.	Кунцевич Виктор Иванович «Песчинки»	Магілёўскае абласное аддзяленне ГА «Саюз пісьменнікаў Беларусі»
9.	Киселев Георгий Иванович «Поединок»	Гродзенскае абласное аддзяленне ГА «Саюз пісьменнікаў Беларусі»
10.	Гурынович Фёдар Фёдаравіч «Мой храм»	Выдавецкае рэспубліканскае ўнітарнае прадпрыемства «Мастацкая літаратура»
11.	Салодкая Надзея Стэфанаўна «Мір вашаму дому»	Таварыства з дадатковай адказнасцю «Чатыры чвэрці»
12.	Шевченко (Чеботько) Людмила Владимировна «Солирует жизни струна»	Гродзенскае абласное аддзяленне ГА «Саюз пісьменнікаў Беларусі»
Найлепшы твор прозы		
1.	Батракова Наталья Николаевна «Бесконечность любви, бесконечность печали...»	Мінскае гарадское аддзяленне ГА «Саюз пісьменнікаў Беларусі»
2.	Навумовіч Уладзімір Аляксандравіч «Вабюліманс»	Мінскае гарадское аддзяленне ГА «Саюз пісьменнікаў Беларусі»
4.	Брытун Анатоль Арцэмавіч «Трылогія прыгод тысячагоддзя»	Брэсцкае абласное аддзяленне ГА «Саюз пісьменнікаў Беларусі»
5.	Гігевіч Васіль Сямёнавіч «Востраў»	Выдавецкае рэспубліканскае ўнітарнае прадпрыемства «Мастацкая літаратура»
6.	Сцяпан Уладзімір Аляксандравіч «Хвалі»	Выдавецкае рэспубліканскае ўнітарнае прадпрыемства «Мастацкая літаратура»
7.	Попова Елена Георгиевна «Песня блистающей химеры»	Выдавецкае рэспубліканскае ўнітарнае прадпрыемства «Мастацкая літаратура»
8.	Тимофеева Лана Анатольеўна «Хаос.com» (электронная кніга)	Аўтар
9.	Алейнікова Наталья Алексеевна «Мысли вслух»	Аўтар
10.	Конеў Ягор Фёдаравіч «Здані Гарадніцы»	Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова «Выдавецкі дом "Звязда"»
11.	Рублеўская Людміла Іванаўна «Авантуры Вырвіч з банды Чорнага Доктара»	Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова «Выдавецкі дом "Звязда"»
12.	Рэзановіч Анатоль Іванавіч «Пра што іграе піяніст»	Аўтар
13.	Чиж-Лита Анна Петровна «Исповедь»	Аўтар
14.	Кулаков Сергей Федорович «Когда не поздно простить»	Таварыства з дадатковай адказнасцю «Выдавецтва "Чатыры чвэрці"»
Найлепшы твор драматургіі		
1.	Матвиенко Анатолий Евгеньевич «Драматургия документального кино» (сборник сценариев документальных фильмов военно-патриотической тематики)	Мінскае гарадское аддзяленне ГА «Саюз пісьменнікаў Беларусі»
Найлепшы твор публіцыстыкі		
1.	Ермаловіч Віктар Іванавіч «Беларусь. Шлях да Вялікай Перамогі»	Мінскае гарадское аддзяленне ГА «Саюз пісьменнікаў Беларусі»
2.	Паўлючэнка Вольга Міхайлаўна «Малюнак пад кніжнай вокладкай»	Мінскае гарадское аддзяленне ГА «Саюз пісьменнікаў Беларусі»
3.	Смирнов Николай Иванович «Особый фронт. Герои, отступники, судьбы...»	Мінскае абласное аддзяленне ГА «Саюз пісьменнікаў Беларусі»
4.	Долгатович Борис Дмитриевич, Коваленя Александр Александрович «Твои сыновья, Беларусь. Маршалы, генералы (адмиралы) – белорусы и уроженцы Беларуси в годы Великой Отечественной войны»	Мінскае абласное аддзяленне ГА «Саюз пісьменнікаў Беларусі»
5.	Волкович Александр Михайлович «Письма войны. Хрестоматия патриотизма»	Брэсцкае абласное аддзяленне ГА «Саюз пісьменнікаў Беларусі»
6.	Гарбачоў Мікалай Мікалаевіч «Шлях да ісціны»	Віцебскае абласное аддзяленне ГА «Саюз пісьменнікаў Беларусі»
7.	Матусевич-Лысенко Зоя Александровна «Наталья Гайда. Примадонна»	Выдавецкае рэспубліканскае ўнітарнае прадпрыемства «Мастацкая літаратура»

№ п/п	Аўтар і назва кнігі	Кім пададзена
8.	Юшкевич Геннадий Владимирович «Последний из группы «Джек»»	Рэспубліканскае ўнітарнае прадпрыемства «Выдавецтва "Беларускай Энцыклапедыя імя П. Броўкі"»
9.	Грэчка Ігар Віктаравіч «Тут пачынаецца Радзіма»	Дзяржаўная ўстанова «Нацыянальны гістарычны музей Рэспублікі Беларусь»
10.	Римжа Михаил Иванович «Семежево помнит тебя, солдат»	Дзяржаўная ўстанова «Нацыянальны гістарычны музей Рэспублікі Беларусь»
11.	Санько Зьміцер, Санько Юрась «Слаўнае сяло Азярычына: Свет нашых продкаў»	Дзяржаўная ўстанова «Нацыянальны гістарычны музей Рэспублікі Беларусь»
12.	Прыгодзіч Зіновій Кірылавіч «Над Вісліцай»	Дзяржаўная ўстанова «Нацыянальны гістарычны музей Рэспублікі Беларусь»
13.	Пракаповіч Ігар Міхайлавіч «Пастаўшчына» (серыя «Падарожжа па родным краі»)	Віцебскае абласное аддзяленне ГА «Саюз пісьменнікаў Беларусі»
14.	Рубаха Иосиф Самуилович «Фрески»	Дзяржаўная ўстанова «Нацыянальны гістарычны музей Рэспублікі Беларусь»
Найлепшы твор літаратурнай крытыкі і літаратуразнаўства		
1.	Чарняўскі Мікалай Мікалаевіч «На парозе дабрыні і болю»	Мінскае гарадское аддзяленне ГА «Саюз пісьменнікаў Беларусі»
2.	Максімовіч Валеры Аляксандравіч «Нацыянальная мастацкая традыцыя ў кантэксце гуманітарнай бяспекі Беларусі»	Мінскае гарадское аддзяленне ГА «Саюз пісьменнікаў Беларусі»
3.	Саверчанка Іван Васільевіч «Магія слова»	Выдавецкае рэспубліканскае ўнітарнае прадпрыемства «Мастацкая літаратура»
Найлепшы твор для дзяцей і юнацтва		
1.	Мазго Уладзімір Мінавіч «Вавёркі лушчаць зоркі»	Мінскае гарадское аддзяленне ГА «Саюз пісьменнікаў Беларусі» Выдавецкае рэспубліканскае ўнітарнае прадпрыемства «Мастацкая літаратура»
2.	Зэкаў Анатоль Мікалаевіч «Непаслухмяны Чмелік»	Мінскае гарадское аддзяленне ГА «Саюз пісьменнікаў Беларусі»
3.	Виноградов Дмитрий Леонидович «Дед Мороз, или Приключения царевны Беляночки»	Мінскае абласное аддзяленне ГА «Саюз пісьменнікаў Беларусі»
4.	Хадасевіч-Лісавая Кацярына Станіславаўна «Ключ ад Вялікай Каштоўнасці»	Мінскае абласное аддзяленне ГА «Саюз пісьменнікаў Беларусі»
5.	Шах Соф'я Мікалаеўна «Жарты – рэха праўды»	Гомельскае абласное аддзяленне ГА «Саюз пісьменнікаў Беларусі»
6.	Бельякоў Вячеслав Васильевич «Лесные сказки»	Брэсцкае абласное аддзяленне ГА «Саюз пісьменнікаў Беларусі»
7.	Морих Ирина Борисовна «Марго и Волшебный экран»	Брэсцкае абласное аддзяленне ГА «Саюз пісьменнікаў Беларусі»
8.	Бусько Мікалай Іосіфавіч «Лясныя дзівосы»	Брэсцкае абласное аддзяленне ГА «Саюз пісьменнікаў Беларусі»
9.	Трафімова Галіна Владимировна, Трафимов Сергей Анатольевич «Орша. Оршанский район»	Віцебскае абласное аддзяленне ГА «Саюз пісьменнікаў Беларусі»
10.	Аўласенка Генадзь Пятровіч «Як зубраня "Зубраня" наведала»	Секцыя дзіцячай літаратуры ГА «Саюз пісьменнікаў Беларусі», Выдавецкае рэспубліканскае ўнітарнае прадпрыемства «Мастацкая літаратура»
11.	Салаўцоў Мікалай Іванавіч «Нябесныя арэхі. Вершы, жарты, загадкі, паэма, балада»	Чавускі раённы выканаўчы камітэт, Магілёўская вобласць
12.	Дэбш Васіль Іосіфавіч «Шамятоўка»	Аўтар
13.	Яминска Надея (Карелина Надежда Владимировна) «Море в чемодане, или Сказка возвращается»	Аўтар
14.	Кастрычын Валерий Аркадьевич «Ангел милый»	Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова «Выдавецкі дом "Звязда"»
15.	Савинов Борис Федорович «Триумф и трагедия семьи Казей»	Выдавецкае рэспубліканскае ўнітарнае прадпрыемства «Народная асвета»
16.	Якімовіч Аляксей Мікалаевіч «Ветлівыя словы»	Выдавецкае рэспубліканскае ўнітарнае прадпрыемства «Народная асвета»
17.	Нікольская Ольга Владимировна «Три неразлучных друга»	Рэспубліканскае ўнітарнае прадпрыемства «Выдавецтва "Беларусь"»
18.	Марціновіч Аляксандр Андрэевіч «Альма. Прыгоды на зямлі і ў космасе»	Рэспубліканскае ўнітарнае прадпрыемства «Выдавецтва "Беларусь"»
19.	Зелянко Сяргей Віктаравіч Серыя «Таямніцы беларускай мовы»: «Этыкет па-беларуску»; «Знаёмья незнаёмцы: сакрэты літар»; «Літары-пярэваратні»	Рэспубліканскае ўнітарнае прадпрыемства «Выдавецтва "Беларуская Энцыклапедыя імя П. Броўкі"»
Найлепшы дэбют		
1.	Нікіценка (Івалга) Вольга Сяргеёўна «Сузор'е птушкі»	Мінскае гарадское аддзяленне ГА «Саюз пісьменнікаў Беларусі»
2.	Шляжка Наталія Васільеўна «Вясёлка дзіцячых прыгод»	Дзяржаўная ўстанова культуры «Брэсцкая цэнтральная гарадская бібліятэка імя А. С. Пушкіна»
3.	Сандрыкова Ольга Александровна «Пасхальный свет»	ТАА «Колорград»
4.	Кисель Елена Владимировна «Забавная мифология»	Магілёўскае абласное аддзяленне ГА «Саюз пісьменнікаў Беларусі»

Вынікі

Жарсці па Лёдніку

Паказаць Беларусь не ў лапцях, а як еўрапейскую краіну, у якой ёсць замкі, палацавыя інтрыгі і таямніцы, высакародныя рыцары і дамы, за якіх варта біцца, вандроўныя тэатры і музыкі, — такім быў мэсэдж праекта гістарычнага фэнтэзі. Экранізацыя рамана Людмілы Рублеўскай «Авантуры Пранціша Вырвіча» ўжо завершана, выхад на шырокі экран адбудзецца, калі кінатэатры здымуць абмежаванні ў наведваннях.

Людміла Рублеўская, якая пастаянна прысутнічала на здымачнай пляцоўцы, прызналася: «Пашанцавала, што ў нас з рэжысёрам карціны Аляксандрам Анісімавым было неверагодна супадзенне ў бачанні таго, што і як павінна адбывацца».

Найперш яе ўразіў маштаб падзеі: каб увасобіць фільм, на здымкі прывяздала каля дваццаці фур!

— Гэта ж якая вялізная адказнасць! Імкнулася дапамагчы, каб столькі высілкаў не прайшло марна, — дзялілася пісьменніца ў гутарцы з карэспандэнтам «ЛіМа». — Але каб у здымачнай групы не склалася ўражанне, што аўтар паўсюль ходзіць і кантралюе, старалася ўсё рабіць максімальна тактоўна. А аднойчы зламала нагу і некаторы час не магла выходзіць з дома. Але ўсё адно чытала сцэнарыі таго, што планавалася здымаць. Неяк заўважыла, што сцэна, якая мелася быць сувязным звяном паміж двума эпізодамі, аказалася выкрасленай. Давялося званы і будзіць рэжысёра, які адсыпаўся пасля начной змены, каб пераканаць у неабходнасці пакінуць тое, што палічылі лішнім. Ён прафесіянал, адразу ўсё зразумеў і паставіўся да справы з вялікай адказнасцю, сцэнарыі перапісалі і хутка знайшлі патрэбнага акцёра. Сцэну знялі...

Калі адбываліся здымкі, усе адчувалі велізарную напружку, работы было вельмі шмат, спалі літаральна па некалькі гадзін, працавалі на выездзе ноччу. Цяпер, калі ўсё скончылася, адчуваецца сум па тым часе. Людміла Рублеўская згадала найбольш уражлівы момант, што адбылося ў працоўным рэжыме. Так, каб зняць сцэну палявання ў Станькаве, барзых (рэдка парода сабак, якую складана разводзіць) збіралі з усёй Беларусі. Сабакі павінны былі бегчы нібыта

за аленямі. Але ж у Станькаве — запаведнік, таму алені там нахабныя: яны не збягалі ад сабак, а лезлі за пачастункам і перашкаджалі здымкам... У патрэбны міг гаспадары не змоглі перахапіць сабак — тыя збеглі ў лес. Іх гадзіны дзве вылоўлівала палова здымачнай групы і гаспадары па ўсім масіве. Толькі й чуваць было на ўсё наваколле, як клікалі гадаванцаў: «Цэза-а-а-р!», «Акварэ-э-э-элька!».

— Ёсць у фільме і тыя істоты, якія для мяне ўвасабляюць мудрасць, памежжа паміж светамі: існым і метафізічным, жывым і мёртвым, — гэта ўлюбёныя мае птушкі — крумкачы, — распавяла пісьменніца. — Калі здымалі сцэну пакарання, што ўчыніў Пранціш Вырвіч над выкладчыкам лаціны, вароны павінны былі вылятаць з шафы. Іх выпускалі з рук асістэнты, сядзячы на шафе... А гукарэжысёр Уладзімір Сухадолаў дадаў імітацыю лопання крылаў з дапамогай скураных пальчаткаў (гэтым прыёмам карыстаюцца ў падобных выпадках). Гледачы нічога не западозраць, таму што пры накладанні гукаў атрымалася ўсё надзвычай натуральна.

Кампазітар Віктар Капыцько напісаў для фільма цудоўную музыку — ён працаваў з «Полацкім сшыткам», старажытнымі кантамі. Фінальная бойка адбываецца на фоне старажытнага канта «Багародзіца», што лічыцца гімнам Вялікага Княства Літоўскага. Продкі нашы, якія біліся пад Грунвальдам, спявалі гэты кант, яго цытуе ў творах Караткевіч. Музыка надзвычай запамінальная... Аздобіў аўтэнтычнай беларускай музыкай сцэны фільма і Яраш Малішэўскі: гучаць дуда, ліра, варган, а ў фінальнай сцэне Яраш спявае пад мандаліну.

Фільм, дарэчы, здымаўся як серыял: чатыры серыі па 46 хвілін. Самым балючым для аўтара і рэжысёра было выразаць з усяго адзнятага поўны метр — тое, што гле-

Фота Кастуся Дробава.

дачы ўбачаць на экранах кінатэатраў. Колькі бліскучай, таленавітай ігры засталося па-за кадрам! Наперадзе — агучка з удзелам усіх акцёраў і серыяла, і поўнага метра па-беларуску.

Галоўны герой Лёднік, у вобразе якога увасобіліся найлепшыя рысы беларускага характару: высакароднасць і спрактыкаванасць, чулінасць і прыязанасць да роднага, гумар і бяспрашша, аказаўся неўміручым: ён выходзіў пераможцам у самых безнадзейных абставінах, выратаўваўся ў самых страшных калатнечках. Ён не ў стане адпусціць аўтара і цяпер: завершана работа ўжо над шостаю кнігай. Там дадаецца дзеючая сіла Чорная Меланхолія, але ёсць спадзеў, што Лёднік адужае і яе.

— Пісала гэта паралельна з работай над фільмам. Нічым больш не магла займацца, «вырвічыядай» былі заняты ўсе думкі. Так што прыгоды працягваюцца! — натхняе пісьменніца.

Яна БУДОВІЧ

Пацеха з меха

Віталь ЖУРАЎСКИ

Класікаў трэба ведаць...

Напрыканцы мінулага стагоддзя мне, тады яшчэ пачынаючаму аўтару, пашчасціла паўдзельнічаць у творчым семінары, які праходзіў на базе адной сталічнай ВНУ. Ну як пашчасціла? Ніхто з нашага слаўнага калектыву не выказаў вялікага жадання падшліфаваць сваё вострае пяро, а згодна з загадам зверху, кожная рэдакцыя павінна была выстаіць па адным «штырку». Таму мяне, як самага маладога, і камандзіравалі ў Мінск. Потым я ні разу не пашкадаваў, што стаў удзельнікам таго мерапрыемства, бо час быў праведзены з карысцю: цікавыя суразмоўцы, слушныя парады, новыя знаёмствы. А галоўнае — тыдзень пажыў на ўсім гатовым у сталіцы, а гэта для правінцыяла многага каштуе.

Пасля заканчэння семінара з намі пажадаў сустрэцца адзін з прарэктараў. Чакала нас сур'ёзная размова і слова на дарогу, бо ўсё-ткі журналісты — на перадавой жыцця і ўвесь час

працуюць з людзьмі. Апошнюю лекцыю па рэдагаванні тэкстаў, якую нам чытаў спецыяльна запрошаны з выдавецтва спецыяліст, мы так і не даслухалі, бо ў аўдыторыю забегла метадыстка і загадала хутчэй спяшацца ў бок адміністрацыі. Усе, канечне, ісці не жадалі — хтосьці, скарыстаўшыся момантам, проста збег, але з тузін жадаючых набралася. На сваю бяду, правесці нас да прарэктара вызваўся лектар: можа, яму самому цікава было паслухаць, што нам будучы ўбываць у галаву, а можа, жадаў іншы раз патрапіць на вочы высокаму начальству. Гэта засталося тайнай. Толькі пакуль мы знайшлі тую прыёмную, у прарэктара з'явіліся неадкладныя справы, і сакратарка аб'явіла, што трэба крыху пачакаць. А тады толькі пайшла мода за «рэсэпшн» садзіць маладых і прывыбных дзяўчатак. І чым старэйшы кіраўнік, тым маладзейшая ў яго была памочніца. А мы самі — яшчэ бязвусыя, нам такая кампанія за радасць. Пачалі паціху да яе заляцацца. Дзяўчына прыгожымі вочкамі то ў манітор камп'ютара стрэльне, то ў наш бок. Час ідзе, нас не запрашаюць, і лектар пачынае нервавацца. Напэўна, сысці яму так проста ўжо нельга,

бо нетактоўна будзе, ды і не так зразумеюць, а чакаць больш няма часу. Пачынае хвалявацца, хадзіць з кута ў кут. Потым не вытрымлівае і важна так заяўляе сакратарцы:

— Я загадчык аддзела выдавецтва «Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі». Між іншым, акадэміка. Я не магу тут у прыёмнай марнаваць свой час. Удакладніце, колькі яшчэ чакаць?

Гэтае мілае дзіця набірае па селектарнай сувязі свайго кіраўніка і без малейшага сумневу дакладвае:

— Іван Іванавіч, тут вас у прыёмнай чакае акадэмік Пятрусь Броўка. Што яму адказаць?

Мы ажно прыціхлі: цікава, а што далей будзе? У момант адчыніліся шырокія дзверы і ў прыёмнай з'явіўся збянтэжаны прарэктар.

— Які такі акадэмік?

А мы — у смех. Сакратарка вачыма лыпае і не разумее, што яна не так сказала, а лектар увесь сканфузіўся і пачынае штосьці невыразна мармытаць...

Сустрэча ўсё ж адбылася. Толькі не было ўжо той сакральнай атмасферы, бо, як глянеш на нашага «акадэміка», потым на прарэктара, і міжволі пачынаеш душыцца ад смеху.

Анатоль Зэкаў

Агульная млявасць

Дрэмле стол і дрэмле сшытак,
Дрэмлюць столь і сцены, дом.
Навум Гальпяровіч

Напісаць бы верш. Ды гэта
Я наўрад змагу зрабіць,
Бо ў дрымоце дом і кветкі,
Дрэмле кухня, шафа спіць.

Дрэмлюць сцены, халадзільнік,
Прыбіральня, дыктафон.

Дрэмле сябар мой будзільнік
І мабільны тэлефон.

Дрэмлюць люстра і канапа,
Тэлевізар, ложка, столь.
Сцены аж трасе
ад храпу —
То храпуць дыван і стол.

Дрэмлюць сшытак
і аловак...
Звар'яецца тут можаи!
Ці,
Можа быць, і мне самому
Разам з імі захрапсі?

Малюнак Алега КАРПОВІЧА.

Выходзіць з 1932 года

Заснавальнікі:
Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь,
грамадскае аб'яднанне «Саюз пісьменнікаў
Беларусі», рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
«Выдавецкі дом "Звезда"»

Галоўны рэдактар

Аляксей Іванавіч ЧАРОТА

Рэдакцыйная
калегія:
Таццяна Арлова
Алесь Бадак
Дзяніс Барсукоў
Віктар Гардзеі

Уладзімір Гніламёдаў
Вольга Дадзіёмава
Жана Запартыка
Анатоль Казлоў
Анатоль Крэйдзіч
Віктар Кураш

Алесь Марціновіч
Вячаслаў Нікіфараў
Мікалай Чаргінец
Іван Чарота
Іван Штэйнер

Адрас рэдакцыі:
Юрыдычны адрас:
220013, Мінск,
вул. Б. Хмяльніцкага, 10-а
E-mail: info@zviadza.by

Адрас для карэспандэнцыі:
220034, Мінск, вул. Захарова, 19
E-mail: lim_new@mail.ru
Адрас у інтэрнэце: www.zviadza.by

Тэлефоны:
галоўны рэдактар — 325-85-25
намеснік галоўнага
рэдактара — 377-99-72

адказны сакратар — 377-99-72
адзел крытыкі і бібліяграфіі — 317-20-98
адзел прозы і паэзіі — 317-20-98
адзел мастацтва — 317-20-98
бухгалтэрыя — 287-18-14

Выходзіць раз на тыдзень
у пятніцу.

Падпісныя індэксы:
63856 — індывідуальны;
63815 — індывідуальны льготны
для настаўнікаў;
638562 — ведамасны;
63880 — ведамасны льготны.

Пасведчанне аб дзяржаўнай
рэгістрацыі сродку масавай
інфармацыі № 7 ад 10.12.2012,
выдадзенае Міністэрствам
інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
«Выдавецкі дом "Звезда"».
Дырэктар — галоўны рэдактар
Павел Якаўлевіч СУХАРУКАУ

Нумар падпісаны ў друку
9.07.2020 у 11.00
Ум. друк. арк. 3,72
Наклад — 841

Друкарня Рэспубліканскага
унітарнага прадпрыемства
«Выдавецтва «Беларускі Дом друку»
ЛП № 02330/106 ад 30.04.2004
г. Мінск, пр-т Незалежнасці, 79/1.
Індэкс 220013

Заказ — 2191
Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Рукапісы прымаюцца толькі ў электронным
выглядзе (праграма Microsoft Word),
не вяртаюцца і не рэцензуюцца.
Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць
з меркаваннямі аўтараў публікацыі.